

8. dienas kārtības punkts — parlamentārās izmeklēšanas komisijas par nacionāliem un politiskiem apstākļiem pierobežas joslā atzinums. Referents A. Lukins. Vārds referentam.

Referents **A. Lukins**: Godātie deputātu kungļi! Parlamentārā izmeklēšanas komisija par nacionāliem un politiskiem apstākļiem pierobežas joslā pagaidām ir bijusi uz vietām tikai Ilūkstes un Daugavpils apriņķos, pie tam arī ne visos Daugavpils apriņķa pagastos. Parlamentārā izmeklēšanas komisija ir noturējusi pavisam 81 sēdi. Komisija savu darbu nav vēl pabeigusi un, ievērojot to, ka daudus apstākļi vēl nav pietiekoši noskaidroti, komisija atzīst, ka viņai uzliktais pienākums vēl nav izpildīts un tāpēc savu darbu vēl turpinās. Tomēr jau tagad komisija var teikt, ka Ilūkstes un Daugavpils apriņķos iedzīvotājus sistematiski pārtauto, es izteikšos skaidrāk — pārpoļu. Šai pārtautošanai padotī galvenā kārtā baltkrievi, latvieši un pa daļai arī lietuvieši. Visskaidrāko valodu, kā jūs zināt, vienmēr runā skaitļi.

Mums ir Valsts statistiskā pārvalde. Pēc oficiāliem datiem 1925. gadā Latgalē uz 1000 iedzīvotājiem tautību ziņā bija pavisam cits samērs nekā 1930. gadā. Pēc tautas skaitišanas datiem poļu uz 1000 iedzīvotājiem 1925. gadā 1930. gadā bijuši 1162, latvieši — 1002, baltkrievi — vairs tikai 779. — Visas valsts masštabā Latvijā skaitļi rāda sekojošo. Visā Latvijā pēc 1925. gada tautas skaitišanas datiem uz 10 iedzīvotājiem poļu 1930. gadā bija 116, latvieši — 103, baltkrievi 95. — Dažos pagastos pārpoļošana ir pieņēmusi nedzirdētus apmērus. Piemēram Pasienu pagastā 1925. gadā bija 1124 poļu iedzīvotāji jeb 12% pagasta iedzīvotāju. bet 1930. gadā bija 1814 jeb 21,5% pagasta iedzīvotāju, pret 12% 1925. gadā. — Skaistas pagastā 1925. gadā poļu pavisam bija 341, bet 1930. gadā 1378: ne 5% pagasta iedzīvotāju 1925. gadā ir pieaugums uz 20,5% 1930. gadā. Oficiālā valsts statistikā rakstīts, ka pēdējos 5 gados šinīs pagastos nav notikusi ne robežas grozīšana, ne arī sevišķi manāma iedzīvotāju pārvietošanās; ārkārtīgi straujā poļu skaita pieaugšana šinīs pagastos izskaidrojama vienīgi ar to, ka par poļiem tagad ir sevi nosaukuši cilvēki, kas agrāk bija latvieši un baltkrievi. Tā ir rakstīts Valsts statistiskās pārvaldes oficiālā izdevumā. Tas pats saskatāms arī visās Latvijas masštabā, protams, ne tik nedzirdēti kā tanis divos pagastos, bet skaitļi ir apmēram tādi paši. Poļu dabiskais pieaugums pēc Valsts statistikas ziņām varēja būt 2443. Tā pati Valsts statistiskā pārvalde konstatē, ka Polijas pilsoņu skaits tanī pašā laikā nav vispaaugstinājies, bet par 1728 personām samazinājies. Jādomā, ka lielākā daļa Polijas pilsoņu bija poļu tautības, mazākais daļa no viņiem. Tā tad dabīgam pieaugumam vajadzēja būt 1000—1500 personu; bet faktiskais pieaugums ir 8231, tā tad apmēram par 7000 personām vairāk nekā varēja būt dabiskais pieaugums. Šīs 7000 personas tā tad ir nākušas no tām tautībām, kas agrāk nav uzdevušas par poļiem, bet uzdevušas vai nu par latviešiem, baltkrieviem, vai lietuviešiem. Poļu skaits visā Latvijā 1925. gadā bija 51.143, 1930. gadā — 59.374, tā tad pieaudzis vairāk nekā par 8000.

Kāds nu ir šis poļu tautības sastāvs? Ja paskatāmies likumā par mūsu izglītības iestādēm, tur, ja nemaldos, 41. pantā teikts, ka tautību nosaka pēc ģimenes valodas, t. i. kādu valodu lieto mājās tie, kas

šo tautību uzdod. Ja viņi saka, ka mājās runā poliski, tos uzskata par poļu tautības iedzīvotājiem. Bet ja paskatāmies statistikā, par ko es jau runāju tur redzam, ka no 59.374 poļiem tikai 40.415 ir tādi, kas mājās runā poliski. Tā tad viena trešdaļa ir to, kas gan par poļiem uzdodas, bet kam poļu valoda nav ģimenes valoda. 4.818 no viņiem mājās runā latviešu valodu, 12.930 — krievu valodu. Ja ņemam procentuāli, tad 97% latviešu tautības iedzīvotājiem ir latviešu valoda ģimenes valoda, bet tiem, kas par poļiem uzdodas, tikai 63% ir poļu valoda ģimenes valoda. No šiem skaitļiem, man liekas, katram ir skaidrs, ka nevar būt runa par poļu tautības pieaugumu dabīgā kārtā; šis pieaugums ir radies mākslīgi. Noslēdzot šos apstākļus, komisija tūlīt ķērās pie tā, lai izpētītu, kādi faktori veicina šo pārtautošanu resp. pārpoļošānu, un atzina, ka te vispirmām kārtām spēlē lomu atsevišķi garīdznieki. Kungļi, es griežu jūsu vērību uz to, ka komisija nav atzinusi, ka pārpoļošānā vainojama katoļu baznīca kā tāda, bet tikai atsevišķi garīdznieki, bez tam daudz skolotāji, poļu savienība Latvijā un atsevišķi poļu tautības iedzīvotāji — šovinisti. Visi šie 4 pārpoļošānā izvedēji vienmēr iet roku rokā, viens otru pastāvīgi atbalstot vai papildinot. Vai tas notiek tieši ar iepriekšēju sazīnāšanos to es nezinu, bet faktiski gan tā iznāk, tas ir neapšaubāmi. Vesela rinda katoļu garīdznieku, sākot ar slavenu Borodīču... (starpšaucieni). Es arī pie tā kunga gribu drusku pakavēties un lūdzu neaizsteigties man priekšā. Es arī jums pateikšu, ka viņa te vairs nav. Bet Borodīčs tomēr bija katoļu garīdznieks. Viņš iebrauca Latvijā un ieradās Varnavičos. Neviens nezina, kādā nolūkā viņam tur vajadzēja sagāzt baznīcu, kas ļoti labi kalpoja saviem uzdevumiem, bija diezgan stipra un varēja vēl ilgi stāvēt. Mēs izdēbinājam, ka sagāšana notikusi mākslīgi. Viņš to izdarīja. Kāds tam bijis nolūks, tas spīd cauri ļoti skaidri. Nolūks — noņēģāt Latvijas valsti un Latvijas valdību. Borodīčs inscēnēja fotografiskus uzņēmumus, ka baznīca gāžas virsū Dieva lūdzējiem, bet patiesībā tā ir sagāzta naktī. Inscēnēja tā, ka baznīca aproj zem savām drupām arī Dieva lūdzējus. Tur nav ne tikai neviens nogalināts, bet pat ievainotu nav. Par to te jau viņreiz Dukura kungs ziņoja un rādīja arī brošūru, kur tas viss aprakstīts un fotografēts. Katram saprotams, ka Latvijas valstij par labu nenāca tas, ka viņā sagrūst baznīca, kur iekšā Dieva lūdzēji. To tomēr tā attēloja. Man pašreiz jāsaka, ka Borodīča vairs nav mūsu valsti, viņu izraidīja. Mums komisijā sacīja, ka izraidīšanu ierosinājusi Iekšlietu ministrija, un arī katoļu augstākā garīdzniecība spērusi soļus, lai tāds vīrs Latvijā nepaliktu. Tiešām būtu brīnums, ja kāds nāktu un prasītu, lai viņš paliek, lai viņu aizstāvētu. Tomēr šim vīram, ir bijuši speciāli uzdevumi, un tie spīd ļoti skaidri cauri dievnama celšanā. Piemēram, pieminās plāksnēs, ko uzlika baznīcā, vienā bija minēts, ka baznīca celta tanī laikā, kad Latvijas Valsts Prezidents bijis Zemgāle kungs; bet blakus minēts, ka tanī laikā Polijā bijis valsts prezidents Moscickis, un poļu sūtnis Latvijā tāds un tāds, poļu konsuls Latvijā tāds un tāds. Otrā pieminās plāksnē pastriots: «Gods poļu kareivjiem, kas krituši par tēvijū». Neviens nebūtu nekā ko iebilst, ka godina citas tautas kareivjus, kas krituši par tēvijū, bet to gan vispirmā kārtā varēja darīt paši savā zemē, ne svešā zemē. Par kādu tēvijū viņi ir krituši, tas nav minēts; bet ja ir runa par poļu kareivjiem: gods un slava poļu kareivjiem! tad loģisks slēdziens, ka tēvi-

ja domāta Polija. Mums jāsaprot, ja mūsu armija cīnījās kopā ar poļu armiju un sagādāja iespēju baznīcu tur celt, ja poļu karēivji kopā ar latviešu karēivjiem, atsvabināja Latviju no lielnieku jūga, tad, runājot par poļu armiju, vajadzēja runāt arī par latviešu armiju. Bet par to nekas nav teikts. Kad parlamentārās izmeklēšanas komisija noskaidroja šos jautājumus, Borodičam, kas rīkoja zināmu uzbrukumu, netrūka bezkaunības rakstīt presē, netrūka bezkaunības atgriezties Latvijā, nākt šeit Saeimā pie katoļu frakcijas biskapa Rancana un lūgt atļauju noturēt viņam aizlūgumu vai mesu. Es nekad nedomāju launū par bīskapu Rancana kungu un arī pilnīgi saprotu, ka viņš šādu lūgumu noraidīja. Citādi rīkoties viņš nemaz nevarēja. — Tas mums tikai pierāda, kādi tipi ir atsevišķi katoļu garīdznieki, un tāds nav tikai Borodičs vien. Tas ir spilgtākais piemērs, un jāsaprot paldies Dievam ka Borodiča te viņš nav. Kā viņš kultivēja poļu garu baznīcā, tāpat to dara arī daži citi katoļu garīdznieki. Borodičs lietu nostādīja tā, ka katram dievlūdzējam tūlīt pie baznīcas durvīm krita acis uzraksti, kur bija pieminēta Polijas valsts, poļu prezidents, poļu konsuls, poļu bruņniecība, poļu karēivji u. t. t. Tādu pašu darbību piekopj arī citi katoļu garīdznieki, piemēram, Kuļikovskis Jaunbornē, Skakovskis Elernē un Taborē Pustinā. Visi šie katoļu garīdznieki, kā komisija vairāk liecībās noskaidrojusi, dievkalpojumus nenotur latviešu valodā, bet notur tikai poļu valodā. (*A. Pastora* starpsauciens.) Atļaujiet Pastora kungs, es tūlīt pateikšu. Dievkalpojumi katoļu baznīcā norit pa lielākaļ daļai latīņu valodā, bet tomēr tur ir vēl sprediķi, ir garīga dziedāšana un to nu vajadzētu noturēt mātes valodā. Mums bija gadījums, kur Skakovskis teica, ka viņš noturējis dievkalpojumu latviešu valodā, bet kad mēs komisijā gribējām sarunāties ar viņu latviešu valodā, viņš to nevarēja. Tiešām savādī: ja viņš komisijā nevarēja sarunāties latviešu valodā, vai tad dievkalpojumu viņš varēja noturēt latviešu valodā! Viņš pats gan teica, ka šai dievkalpojumā tūlīt gan izceļušās nekārtības, skandāls. Mēs jautājām, vai viņš nav aizrādījies, ka tagad notiek latviešu dievkalpojums, vai nav apsūcis nekārtību cēlējus un lūdzis pārtraukt nekārtības. Nē, viņš teica to neesot darījis. Viņš vēlāk caur organistu liecis pateikt draudzei, ka tas nebija labi. Man liekas, to viņš varēja darīt tūlīt. Ir vairāk draudzes — man ir piemērs no vienas draudzes, kur draudzes gans mums paskaidroja, ka no 3325 draudzes locekļiem istu poļu, esot tikai viena vai divas ģimenes. Pieņemsim, ka viņu ir krietni vairāk, bet tomēr nevar būt, ka viņš būtu sevišķi pārspilējis. (*Starpsauciens.*) Es tūlīt nolasišu. (*Starpsauciens.*) Tad jūs paši varēsīt to sameklēt. Man jāsaprot, ka komisija nolēma vārdus neminēt. (*Starpsauciens.*)

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš** (zvani): Lūdzu ne-traucēt referentu!

Referents **A. Lukins** (turpina): Es jums apgalvoju, ka to ir teicis draudzes gans. Viņa liecība ir mūsu stenogrammās, es jums to nolasišu, tad jūs ticēsīt, ka mēs to neesam izdomājuši, kā teica Jukšinska kungs, kad viņš te uzstājās ar savu priekšlikumu. (*A. Jukšinska* starpsauciens.)

Viņš saka: «Draudzes locekļu pirms 2 gadiem bija 3325. Tagad, varbūt, ir vairāk. Dievkalpojumus notur baltkrievu un poļu valodā. Tauta poliski ir pieradusi». — Kad viņam prasīja: sakait, kāpēc tad poļu valodā? viņš teica, ka tā teikuši citi ga-

rīdznieki, jo valdījis tāds uzskats, ka Dievs jālūdz poliski, it kā viņš tad labāk saprastu, vai viņam labāk patiktu, ka viņu lūdz poliski. Tā ir nenormāla parādība vārdu sakot, traģēdija. Mums ir stenogrammā tas, ko teica šis katoļu garīdznieks. (*A. Jukšinska* starpsauciens.) Jukšinska kungs, ja jūs sakāt, ka mēs to ņemam no «Pēdējā Briža», nāciet un paskatāties, ka tā ir Saeimas stenogramma. Kungi, ja jūs tās lietas interesē, varbūt, vēlāk jūs varat griezties pie komisijas. Varbūt, mēs tad arī pateiksim, kādā draudzē un kur tas ir noticis. Kā redzat, stāvoklis tomēr ir tāds, ka Dievs jālūdz poliski tur neko nevar darīt. Mācītāji, par kuriem es šeit runāju, ir teikuši saviem draudzes locekļiem, tāpat kā tas viens garīdznieks ir teicis, ka ir valdījis tāds uzskats, itim kā Dievs labāk saprastu poliski. Viņš pats vēl saka, ka tas ir nenormāli, ka tā ir traģēdija, bet tāds uzskats esot bijis, ko tur varot darīt.

Es atkal piegriezīšos statistikai. Visi šie skaitļi ņemti no oficiāliem datiem, kas sastādīti pēc statistiskām ziņām. Daugavpils apriņķī ir 19.108 poļi, Ilūkstes apriņķī — 6.226, kopā — 25.334 poļi. Bet katoļu ir pavisam kopā 151.810. Tā tad vairāk par 100.000 ir katoļu nepoļu. Protams, viņiem visiem Dievs jālūdz poliski. Daugavpils apriņķī daudz pagastos, tāpat Ilūkstes apriņķī ir arī tādas draudzes, kur dievkalpojumus notur arī latviešu un baltkrievu valodā. Ja piegriezāties tai pašai statistikai un ņemam tos pagastus, par kuriem šeit ir runa un kur atrodas tie mācītāji, kurus es šeit nosaucu, redzam, ka tur lielam skaitam latviešu un baltkrievu, kas katrā ziņā pārsniedz poļu skaitu, Dievs jālūdz poliski. Te man atkal ir dati, kas ņemti no statistiskām ziņām.

Salienas pagastā ir pavisam 1610 katoļu, bet tikai 499 poļi. Tā tad katoļi, kas nav poļi ir 1111. Tur arī ir minētais mācītājs Skakovskis, tā ka gribot negribot Dievs jālūdz poliski arī tiem 1111 katoļiem kuri nav poļi.

Skrudalienas pagastā ir 1348 katoļi. Poļi visā pagastā ir 387. Paliek pāri 961, kuri nav poļi, bet ir katoļi. Tur ir mācītājs Kuļikovskis, par kuri es jau minēju. Tā tad arī tur jālūdz poļu valodā.

Pustinas pagastā ir 3675 katoļi, poļu — 750, nepoļu tā tad paliek 2925. Tur mācītājs Taborē, kas latviski neprot neviena vārda. (*Starpsauciens.*) Taborē neprot arī baltkrievu valodu. Es jau teicu, latvieši un baltkrievi tur ir kopā, tāpēc es teicu — nepoļi. Viņi var būt latvieši, baltkrievi, lietuvji, bet viņiem Dievs jālūdz poļu valodā. (*Starpsauciens.*) Tie dati man sīki nav atzīmēti. Pagaidām mēs runājam par pārtautošanu. Vai jūs domājat, ka baltkrievi nav pārdēvēti par poļiem? Mēs neesam sprauduši savu uzdevumu tik šauri — cik tur latviešu pārpoļoti. Mūsu uzdevums ir plašāks, mūsu uzdevums ir — iepazīties ar nacionāliem un politiskiem apstākļiem pierobežas joslā, un ar šiem nacionāliem apstākļiem jāsaprot ne tikai latvieši vien, bet arī visas citas tautas un nacionālās vienības. Es konstatēju tikai nepoļu skaitu. Vai viņi būtu latvieši, vai baltkrievi, tam, man liekas, nav liela nozīme.

Daži mācītāji ir ļoti neiecietīgi pret Latviju. To liecina šādi gadījumi. Piemēram, mēs zinām, ka tagadējās saimnieciskās krīzes laikā ir lozungs: «Pērciet paši savus ražojumus!» Par to bija vesela propaganda, izlimēja visāduš plakātus. Daži mācītāji, es saukšu vārdā to pašu Kuļikovski, rāvis plakātu nost no sienas un midījis kājām. Par šo pašu Kuļikovski vairāk liecinieki mums ir teikuši, ka viņš dievvārdos jeb dievnamā nekad nepieminot ne Lat-

vijas valstī, ne Latvijas valdību, ne Saeimu, bet gan pieminot un aizlūdzot par poļu kroni. Tā tad redziet, runā par poļu kroni! No vienas puses dievvārdi ir poliski un no otras puses — lūdz par poļu kroni. (Starpsauciens pa labi: «Kas to ir liecinājis?») Te man ir vairāk liecību. Es tās liecības varu nolasīt, nenosaucot lieciniekus vārdā. (Visu laiku sarunas un troksnis.)

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš** (zvani): Deputātu kungī, lūdzu nesarunāties! (Sarunas turpinās; priekšsēdētājs zvani.) Lūdzu pārtraukt sarunas!

A. Lukins (turpina): Tā kā man šķiet, ka visu laiku starpsaucienos sauks — vārdus, vārdus! — es jums paskaidrošu, kāpēc komisija atzinusi par vajadzīgu vārdus neminēt. No paša pirmā sākuma, no pašas pirmās sēdes atbildīgas, augstas administrācijas personas, nepiederošas pie vienas noteiktas partijas, bet pie dažādām partijām, mums teica — ja jūs gribat dabūt visus datus, tad, pirmkārt, šai komisijā nedrīkst būt poļu pārstāvis. Ja viņiem būs tā vara un viņi varēs ar koalīcijas balsīm ievēlēt poļu pārstāvi, tad viņiem būs arī tā vara piespiest koalīciju dabūt prom tos lieciniekus, kas izteikušies nelabvēlīgi par poļiem. Tādi gadījumi, kungī, taču ir bijuši. Aterieties, piemēram, gadījumam, 1924. gadā ar apriņķa priekšnieku Prauliņu, par kuru arī šeit Augstajā namā bija lielas, asas un plašas debātes. Cik es atceros no avīzēm par Prauliņa kungu, viņu nenosodīja, bet tomēr aizvēca prom. (Starpsauciens.) Vai jūs domājat, lai to iztaisa tūlīt otrā dienā, lai visi redzētu, ka latvieši nonākuši poļu rokās, ka paklausa viņiem? Tik daudz jūs no valdības nevarējāt prasīt, un jums jau arī pietika, ka pēc laika dabūja prom. Tomēr viņš tur vairāk nebija. Pati dzīve rāda, ka iedzīvotāju prasības to neizpauš ir taisnīgas. Pēc tam mēs esam pratinājuši arī citus lieciniekus un, kā teicu, arī tādus, kuri poliski pārvalda. Es jums izstāstīšu, piemēram, vienu lietu, kas notiek.

Ir poliska valde — liecinieks mums stāsta. — Es jums izstāstīšu visu kas notiek. Mani apsūdzēs tai pašai poliskai pagasta valdei. Es esmu vienkāršs iedzīvotājs un nekā man nav. Viņi vispirms piespriedīs man lielākus nodokļus, piespriedīs lielākas klaudas. — Tomēr sava dieniškā maizīte katram mīla, tas katram saprotams. Ir parasts gadījums mūsu darbā, kad uzdotais liecinieks sākumā itin nekā nezina. Nekā viņš nevar paskaidrot, kas tanī pagastā notiek. Viņš sāk stostīties. Mums nu jāprasa, lai paskaidro visu bez iebildumiem, bet viņš tomēr baidās. Viņam ir bail no tādām lietām, kādas es šeit motivēju. Tā viņš stostās un stostās, bet kad to viņam skaidri izskaidro, viņš atbild: man še dzīve vairs nebūs! — Es gribēju šim jautājumam pieiet vēlāk un gribēju jums nolasīt veselu liecību krājumu, kur redzams kā apietas ar latviešiem. Man tādu gadījumu ir ļoti daudz. Es jums pašreiz attēlošu tikai vienu.

Sventes pagastā ir pacelts jautājums par poļu skolas atvēršanu, ja nemaldos, 1929. gadā. Viens latvietis — Rudzītis uzstājies pret to un teicis, ka poļu skola nav vajadzīga. Tikai viens! Polis viņam tūlīt piedraudējis — nu, tu mani pieminēsi! Ceļā šim Rudzītim vispirms uzbrukts, bet viņš izrādījies stiprāks. Ar piekaušanu vien nekas nav iznācis; piedraudēts vēl tālāk, un nākošo nakti latvietim nodedzināts labības šķūnis. Tiesa atzinusi, ka šķūni nodedzinājis polis. Tagad tā lieta ir Senātā. Divas instances — apgabaltiesa un palāta — ir atzinušas, ka polis šķūni nodedzinājis, un nodedzinājis taisni šini sakarībā. (Starpsauciens.) Viņš,

bez šaubām, ir iemaksājis drošības naudu, tāpēc nav apcietināts, bet viņa lieta tagad ir Senātā. Es teicu, ka apgabaltiesa un palāta jau ir atzinušas viņa vainu. Redziet, kungī, ja šādas lietas notiek, vai jūs patiesi gribat, lai mēs, komisijas locekļi, tiem Latvijas iedzīvotājiem izdarītu vēl lielāku lača pakalpojumu? Mēs esam atzinuši, ka latviešu vārdus, kas mums ir snieguši ziņojumus, nevaram teikt. Uz priekšu lūdzu mani ar starpsaucieniem: kas tie tādi ir? netraucēt. Ja jūs gribat dabūt kādas ziņas par atsevišķiem faktiem, komisija var par to lemt un teikt, varbūt, to personu vārdus, kurās nebaidās, ka mēs viņu vārdus minam.

Par poļu mācītājiem un poļu kroni es jau minēju. Šie mācītāji ir iespaidojuši arī skolas. Viņi ir teikuši, ka visi bērni jāsūta poļu skolās. Kas tad iznāk? — Loģiskais secinājums ir tāds, ka vienkāršiem iedzīvotājiem Dievs jālūdz poliski, lūgšanas jāskaita poliski, bērni jāsūta poļu skolās, jāmacās poliski — citādi baznīcā nevar saprast dievvārdus, jo arī sprediķis un dziedāšana notiek poļu valodā.

Poļu skolas, tāpat kā visas minoritāšu skolas, nostādītas daudz labāk nekā latviešu skolas. Protams, iedzīvotāji tāpēc sūta bērnus poļu skolā. Ja paskatāmies poļu skolās, kādi tur ir tie poļi, redzam šādus skolnieku uzvārdus: Stumbris, Abrupis, Murāns, Aizpuris, Lodziņš, Bebris, Lauciņš, Tarvids, Viksna, Vanags, Daugulis, Odiņš un vēl daudz citi tiem līdzīgi. Kungī, šie uzvārdi nav salasīti pa atsevišķām skolām, jo tas var būt, un ir pilnīgi pieļaujams, ka poļu skolā var mācīties arī viens otrs latvietis. Nē, šie uzvārdi ir izrakstīti no vienas poļu skolas klases žurnāla, un tādus uzvārdus var atrast arī ikkurā citā poļu skolā. Aiz šī iemesla, tad arī pēc Izglītības ministrijas datiem poļu skolu skaits ļoti strauji aug. Ja nu ir tādi apstākļi, ka poļu skolas apmeklē tādi poļi, kā es te nosaucu, kuru uzvārdi ir tīri latviski — mēs neizrakstījam citu tautību uzvārdus, piemēram baltkrievu, jo tos būtu grūtāk atšķirt, bet tikai tīri latviskos uzvārdus, — pats par sevi saprotams, ka poļu skolu skaits aug, kā sēnes rudenī pēc lietus. No 1925. gada latviešu skolu skaits visā valstī pieaudzis par 8%. Tādi ir Izglītības ministrijas oficiālie dati. Poļu skolu skaits, turpretim, pieaudzis par 133%. Tas ir pēdējos 5 gados. Ilūkstes apriņķī viena latviešu skola ir 1195 iedzīvotājiem, bet poļu skola — 778 iedzīvotājiem. Ja poļu skolu skaits dažās vietās ir mazāks, tad nevajaga aizmirst, ka jauktu tautību skolās ir poļu komplekti, kur, tāpat kā poļu skolās, visas mācības pasniedz poļu valodā. Rezultātā — Latgalē un Ilūkstes apriņķī latviešu skolēnu skaits pēdējos 5 gados ir pieaudzis par 22%, bet poļu — par 44%, tā tad divreiz tik daudz. Arī poļu skolās macās ļoti daudz nepoļu. Lai to vēl pastiprinātu, minēšu oficiālus datus, jo skaitļi, man liekas, ir tie, pret kuriem vismazāk var celt iebildumus un kuriem vismazāk var neticēt.

1930. gada februārī, kad visas skolas darbojās, Grivas pilsētā ir saskaitīts skolas gados 116 poļu bērnu. 17 no viņiem skolu nav apmeklējuši, tā tad paliktu 99; bet tanī pašā laikā Grīvā poļu skolās mācījās 229 un tie visi ir uzdoti par poļiem. Poļu bērnu nav tik daudz visā pilsētā, nav puse no tā, bet poļu skolās ir divreiz tik daudz. — Daugavpilī tāpat būtu bijis 950 poļu bērnu, kuri apmeklē skolu, bet poļu skolās ir 1207. — Krāslavā — 169 poļu bērnu, bet poļu skolās — 229. — Rēzeknē — 156, bet poļu skolās — 224. — Ludzā — 87, bet poļu skolās — 141. — Pustinas pagastā uz 123 poļu bērniem atvērtas pat 3 poļu skolas. Man liekas,

pēc šiem skaitļiem nevienam vairs nevar būt nekādu šaubu, ka poļu skolās mācās ļoti daudz nepoļu, mācās latvieši, baltkrievi un arī lietuvieši. Iemeslus, kāpēc šie bērni iet tanīs skolās, es jau atzīmēju; bet ir arī vēl citi iemesli, kāpēc bērni iet poļu skolās, un kādā veidā šis skaitlis tiek mākslīgi sadzīts uz augšu.

Sventes pagastā, kad tur pašvaldībā bija pie varas poļi, no 200 bērniem, kas pagastā ir skolas gados, pagasta valde ir reģistrējusi tikai kādus 10 par latviešiem, bez tam ir 5—6 krievi, bet pārējie visi pataisīti par poļiem, lai gan pēc statistikas no 2700 iedzīvotājiem poļu ir pavisam tikai 524, t. i. viena piektā daļa. Nu pieņemsim, ka, varbūt, šī statistika nav tik pareiza, nav tā, kā tur tieši atzīmēts un varētu šos skaitļus apšaubīt. Pieņemsim, ka poļu ir nevis viena piektdaļa, bet viena trešdaļa, nu, teiksim, varbūt, pat puse, bet tomēr tas kaut ko runā, ja no 200 bērniem ir tikai kādi 5—6 krievi, 10 latvieši un pārējie visi poļi. Tā tad poļu skaits mākslīgi sadzīts uz augšu. Tā lieta poļu skolās varbūt nebūtu tik traka. Tas ir konstatēts tanīs poļu skolās, ar kurām mums ir bijusi jau darīšana, ar kurām mēs esam iepazīnušies. Protams, par tām, kurās mēs neesam bijuši, mēs nevaram runāt.

Tagad — jautājums, ko tanīs skolās māca. Ja mēs neprasītu, lai skolās būtu tieši latvisks gars, mazākais tur jābūt kaut cik valstiskam garam. Diemžēl, ir gluži otrādi. Tur kultivē tikai poļu garu. Lai pārliecinātos, ka tas ir tā, vajaga papemt tikai tās mācības grāmatas, no kurām šinīs skolās mācās. Es poļu valodu tik labi nepārvaldu, bet te, lūk, ir viena grāmata tā saucamā čitanka, mācības grāmata, poļu literatūras grāmata. Pirmā lappusē ir dzejolis ar virsrakstu «Kto ti est», (*A. Jukšinska* starpsauciens.) Jūs visu laiku runājat, ka es nolasu no avīzēm. Vai jūs domājat, ka ja kas ir bijis laikrakstos, tad komisijai par to vairs nedrīkst nemaz interesēties? Mēs esam atraduši grāmatas, esam uzrādījuši tās poļu skolas skolniekam, kas ir teicis, ka viņš no tām mācās un zina pat no galvas to dzejoli, ko es šeit gribu nolasīt. Es domāju, ka ja arī kaut kas avīzē ir bijis, tad komisijai ir tiesības par to interesēties un pārbaudīt, vai tas tā ir, vai nav. Vai es esmu savā referātā teicis, ka tas un tas ir bijis avīzē? To ko es šeit lasu, komisija ir noskaidrojusi poļu skolās uz vietas, tam nav nekāda sakara ar avīžu ziņām, tie ir komisijas izmeklēšanas materiāli.

Atļaujiet jums to dziesmu tulkojumā nolasīt:

«Kas tu esi?	— Mazs poļis!
Kāda tava zīme?	— Baltais ērglis!
Kur tu dzīvo?	— Starp savējiem!
Kādā apgabālā?	— Poļu zemē!
Kas tev ir šī zeme?	— Mana tēvija!
Kā tā iegūta?	— Asinīm un brūcēm!
Vai tu to mīli?	— Mīlu sīrsnīgi!
Kam tu ticī?	— Polijai ticu!
Kas tu viņai esi?	— Pateicīgs bērns!
Ko tu tai parādā?	— Atdot dzīvību!

Redziet, no tādām grāmatām māca poļu skolās, un māca nevis Polijā, bet Latvijā! Ja to mācītu Polijā, nebūtu nekādu iebildumu. Tas ir ļoti patriotisks dzejolis un, diemžēl... (Starpsaucieni). Pie tā arī nonāksim, pie skolu valdes. Es tikai nezinu, kāpēc jūs tā steigzaties. Jūs paši sevi un arī mani aizkavējat. Es ātrāk uz priekšu netikšu. Jums taču arī neviens neliegs runāt no šīs katedras. Tiešām ir ļoti žēl, ka arī latvieši nemāca tādas

dziesmas un neliek Polijas vārda vietā Latviju un latvieti. Ja to māca Latvijā un māca par Poliju, man liekas, katram ir skaidrs, ka tā parādība, miksti izsakoties, ir nenormāla parādība.

Papņemsim citas grāmatas. Te man ir ģeografijas grāmatas. Arī tās ir uzrādītas poļu skolniekiem un viņi pateica: «Jā, no tām grāmatām mēs mācāmies!» Te šinī grāmatā ir arī Polijas karte. Te ir Polijas ģeogrāfija un, piemēram, Polijas kartē Latvijas-Polijas robeža ir nepareizi nosprausta gar Daugavu. Ja kāds šo karti grib dzēt — te tā ir. Šinī kartē robeža iet viscaur līdz Daugavai. Tā tad viss lūkstes apriņķis ir iezīmēts Polijas valsts robežās, un no tās grāmatas mācās! Kad mēs skolniekam likām parādīt, viņš to arī parādīja, ka tāda tā lieta ir. — Te ir vēl otra ģeografijas grāmata, arī te ir tas pats. Te ir ļoti labas liecības no nacionālā viedokļa — atkal izcelts viss nacionālais, bet, diemžēl, tikai poļu nacionālais, un to visu kultivē poļu skolās. Tāpat poļu kalendārs Polijā izdots. Tur jūs visu ko varat atrast — poļu valsts svētkus un poļu valsts vīrus, tikai neviena vārda par Latvijas valsts svētkiem un Latvijas valsts vīriem jūs tur neatradīsiet. Ja lieta nonāk tik tālu, es ar pilnu pārliecību varu teikt, ka poļu skolotāji piekopj pārpoļošanu un ne tikai skolās vien, bet arī ārpus skolas visādi izrāda savu necieņu pret Latviju un visādā ziņā, bez šaubām, vairāk propagandē poļu lietu un nonieva to valsti, kurā viņi dzīvo. Piemēram, poļu skolā no skolotājiem poļiem, kā to mums ir apliecinājuši 3 liecinieki skolotāji un skolnieki, viena skolotāja ir teikuši: «Visiem tiem, kas runā latviski, vajaga piesplaut acis!» Viena cita skolotāja, kurā ne tikai tādu mazu kartiņu, bet daudz lielāku karti tur, kaut ne atklāti klasē, jo skolu valde to var ātri ieraudzīt, bet savā dzīvoklī, kur viņa lasa poļu savienībai lekcijas, ir rādījuši tādu karti — to ir apliecinājuši tie, kas tanīs lekcijās ir bijuši klāt un poliski saprot — un teikusi, ka Latgalei jābūt pie Polijas, ja tā tagad ir pie Latvijas, tas ir pārpratum, un tagadējais stāvoklis ir tikai «насилие» Tā pati skolotāja, par kurā es pašreiz runāju... (*G. Reinharde* no vietas: «Vai viņa ir vēl tagad tur?») jā, viņa ir vēl tagad skolotāja. Tā pati skolotāja, kad skolas pārzinis uzstājies pret to, atzinusi, ka šis skolas pārzinis viņai vairs nebūtu vēlams. Ja nespēlē viņai līdz to, ko viņa grib, viņa, kā tas redzams oficiāli, notariāli apliecinātā iesniegumā — es nezinu, vai tas man pašreiz ir klāt — denuncējusi šo skolas pārzini, lai to dabūtu prom. (*G. Reinharde* no vietas: «Vai tā skolotāja darbojas vēl pašreiz skolā?») Jā, viņa darbojas, tāpēc mēs arī tā uzstājamies, ka šim ziņojumam jānāk tūlīt, jo mēs gribējam novērst tādas lietas. Mēs uzstājamies par to, ka Saeima nevar gaidīt diezgan ilgus uz tādām lietām, kas prasa drīzu izšķiršanu. Tad, kad šī skolotāja par denuncēšanu ir notiesāta, tiesa ir atzinusi, ka viņa ir denuncējusi, skolas pārzinis licis notariāli apliecināt, ka tikai tā poļu skolotāja vainīga un tikai uz denunciācijas pamata mēģināts viņu dabūt prom.

Nesim vēl tālāk tādas lietas, kādas notika Grivā, kur komisija darbojas. Kad visa prese rakstīja par noteiktu pārpoļošanu, Grivā poļu skolā Latvijas valsts himnu nospēlēja uz gramofona, pie tam ļoti čerkstošu, bet poļu himnu nodzied dikti smuki un skaisti. Paši poļu skolotāji izsakās nicinoši pret Latviju. Taisni to kultivē skolās. Kur nošesim ar šādu darbību valsti, kur robežas ar Poliju vēl nav nospraustas, tas mums skaidri saskatāms. Nekas labs te neiznāks. (*N. Kalniņš* no

vietas; «Tas pat ar bīskapa Rancana svētību!» Man uz to starpsaucieni gan jāsaka, ka komisija to nav izdibinājusi, bet ja nu no jūsu frakcijas locekļiem kāds uzstāsies, viņam nāksies to pierādīt. Komisijas vārdā nav izdibināts, ka to dara ar bīskapa Rancana svētību. — Kādi Latvijas pilsoņi var iznākt, kādi Latvijas pilsoņi var izaugt no šādām skolām, man liekas, ir katram pilnīgi skaidrs; tāpēc nav nekāds brīnums, ka esam nonākuši tik tālu, ka skolēni saplēš latviskas ģimenes. Tāds gadījums ir noticis Sventē, kur skolas pārzinis izkāris kādu latviešu gleznu, bet poļu skolēni to saplēsuši. (Starpsaucieni.) Vai jums ir svarīgi, kas to gleznu ir uzkāris? Es domāju, ka svarīgi ir tikai tas, ka latviešu glezna ir saplēsta. (Starpsaucieni: «Vai Dzenis to nav teicis?») Nē, Dzenis to nav teicis. (Starpsaucieni.)

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš** (zvani): Lūdzu atļaujiet referentam beigt referātu!

A. Lukins (turpina): Kad komisija pratināja poļu skolēnus un prasīja par Latvijas valsts svētkiem un par poļu valsts svētkiem, katrs skolēns varēja pateikt, kas ir 3. maijs, to pat burtiski nobēra, bez stomīšanās un domāšanas. Ir jau labi, ka poļu tautības skolēni zina svētkus tanī valstī, kur ir poļu tautības iedzīvotāju vairākums. Bet kad mēs prasījām kas ir 1. maijs un kas 18. novembris, tad gandrīz visi bez izņēmuma ne tik vien ilgi domāja, bet viens otrs to nezināja. Redziet, deputātu kungu, kā skolu lieta ir nokārtota no atsevišķu katoļu garīdznieku un poļu skolotāju puses. Es negribu teikt, ka visi poļu skolotāji ir tādi. Mēs satikām arī poļu skolotāju, kas bija ļoti lojāli noskaņota pret Latvijas valsti, un kurai mēs nekādus pārmētošus nevarējām izteikt. Tomēr mēs varējām konstatēt faktu, ka poļu skolotāji katrā ziņā veicina pārpoļošanu, tāpat arī atsevišķi poļu katoļu garīdznieki. Tālāk nāk vesela rinda poļu savienības biedru. Mēs nevarējām noskaidrot, vai arī tie, kas, varbūt, nav savienībā, visi ir poļi. Pirmais, galvenais iemesls pārpoļošanai ir tas, ka nav nosprausta robeža. To saka arī skolās, pasniedzot ģeografiju.

Mani Jukšinska kungs izsita no sliedēm, tāpēc es aizmirsu to pateikt. Kāds augstāks Izglītības ministrijas darbinieks mums teica, ka kāda poļu skolotāja klasē rādījusi uz kartes Latgali un prasījusi poļu valodā, kas tā ir. Skolnieks laīkam gribējis atbildēt, ka tā ir Latvija vai Latgale, bet skolotāja viņu pārtraukusi un pateikusi tā: «Tā nav vis Latvija, tā ir Polijas Infantija, vēl nevar zināt, kam tā paliks.» — Redziet, ja tās lietas tā ievada, ja to saka poļu skolotāja, tad taču atsevišķi poļu savienības biedri itin droši var teikt, ka robežas vēl nav nospraustas, jo skolotāja taču ģeografijas stundās to ir teikusi, un iedzīvotājiem arī rodas tāda pārliecība, ka tiešām tās lietas vairs nav labas. Atsevišķi poļu elementi, vai nu viņi pieder pie poļu savienības Latvijā vai nē, ļoti dūšīgi ķeras pie lietas un agitē. Arī Vilpiševska kungs nav bez savas vainas. 1929. gadā viņš ir Varšavā nolasijs referātu par poļu skolu stāvokli Latvijā. Šis referāts iespiests Daugavpilī iznākošā poļu laikrakstā «Dsvon». Frazes, ko es te citēju, ir ņemtas tieši no šī laikraksta. Tur teikts tā, ka cīņa par poļu skolu ir cīņa par ikkatru atsevišķu gadījumu ar ikkatru atsevišķu pašvaldību un pat personīgi ar katru politisku darbinieku... Šajā cīņā gadās pielietot visādus paņēmienus, iesākot ar sūdzbām pa visām instancēm līdz Senātam, ieskaitot, un beidzot politiskās iespaidošanas ceļā un apkarojot at-

sevišķas personas naidīgi noskaņotas poļu skolu jautājumos. — Redziet, ja poļu savienības priekšsēdētājs Latvijā lasa tādu referātu un ieteic tā cīnīties un tā rīkoties, ja viņš visu to legalizē, tas taču ir ļoti skaidrs pierādījums, ka mēs te nevaram minēt atsevišķu personu vārdus, jo cīnās taču pret katru atsevišķu pretinieku, un Vilpiševska kunga uzaicinājumam poļi uz vietām arī seko. Es nezinu, vai viņi vadās no nacionālām, vai kādām citām jūtām. (J. Vilpiševska starpsaucieni.) Jā, jā, par skolu atvērsanu! Kas tanīs skolās notiek, to es pietiekoši skaidri apgaismoju. Viņi tad nu cīnās tādā veidā, kā savā referātā lika darīt Vilpiševska kungs. Bet pie tā, kas notiek skolās, es vairs negribu atgriezties. Man liekas, tie fakti, ko es minēju, ir pietiekoši skaidri un ar tiem pietiek.

Bet tad nu nāk poļu savienība Latvijā, oficiāla organizācija. Pie tautas skaitīšanas 1930. gadā izdots uzsaukums, kas izplatīts Ilūkstes apgabalos un Latgalē ļoti plašos apmēros. Uzsaukumu parakstījuši poļu savienība Latvijā. Tur teikts — saki: es esmu poļis. Kas labi vai slikti runā poliski, vai lūdz Dievu poliski, ir poļis! — Pieņemsim, ka tas, kas gan slikti runā poliski, ir poļis; bet ja arī to, kas slikti lūdz Dievu poliski uzskata par poļi, tas nav pielaižams. Komisija redzēja, kāpēc lūgšanas notiek poļu valodā. Tāpēc, ka mācītāji neprot latviski, viņi nesprediķo arī baltkrieviski. Ja pie visa tā, ko es iepriekš teicu, ko vienā otrā gadījumā arī mācītāji ir sacījuši, ka tas, kas lūdz Dievu poliski, ir poļis, arī šī poļu savienība saka to pašu, man liekas, šis spiediens ir tik liels, sevišķi vēl ievērojot to, ka tur iedzīvotāji nav uz tik augsta kultūras līmeņa — tas ir viens no tumšākiem apgabaliem —, ka te ir tā atslēga, kāpēc poļu skaits ir tik nedabīgi pieaudzis.

Es nolasišu kādu liecību, kas gan nodota ne komisijai, bet apriņķa priekšniekam. Šī liecība ienākusi pārāk vēlu, lai mēs varētu to pārbaudīt. No šīs liecības redzams, ka atsevišķi baznīckungi grib panākt gluži to pašu. Liecinieks savā liecībā saka tā: «Pagājušā gadā, kad mana meita Anna gāja mācībā pie mācītāja Antona Čamana, tad es iedevu viņai lūgšanas grāmatu, kurā bija lietuviešu valodā... (nolasa).

Tā tad redziet, Dievs jālūdz poliski un tur neko nevar darīt, jo atsevišķi mācītāji to tā liek darīt. Līdz ar to, ja poliski lūdz Dievu, tūlīt arī jāzina, ka esi poļis. Tā tad te aina ir pilnīgi skaidra. Ir atsevišķi mācītāji, kas visu šo lietu veicina.

Šinī lietā lomu spēlē arī poļu savienība Latvijā, kas neaprobežojas tikai ar oficiāliem uzsaukumiem. Ne visur, bet tur, kur poļu patrioti ir tik aktīvi, kā tas, piemēram, ir bijis Ilūkstē, šī poļu savienība vienmēr izturas naidīgi pret visu latvisko. To pierāda skandāls Ilūkstē, kur kāds valstisks mācītājs gribēja noturēt dievkalpojumu latviešu valodā. Tur poļi sacēla milzīgu traci, tā ka dievkalpojums nemaz nevarēja notikt. Tiesa ievadīja šinī lietā izziņu, un sakarā ar to 19 cilvēki, kas piedalījās šinī skandalā, ir notiesāti. Pēc poļu savienības Ilūkstes nodaļas bibliotēkāres un kasieres Valentinovičas paskaidrojumiem — viņas vīrs ir poļu savienības Ilūkstes nodaļas priekšnieks — visi šie 19 cilvēki ir poļu savienības biedri. Tā tad šī poļu savienība vairs neaprobežojas ar vārdiem un uzsaukumiem vien, bet viņas darbība, aktivitāte jau izpaužas arī reālos darbos.

Sakait, ko šādos apstākļos lai dara viens valstisks ierēdnis, viens valstiski domājošs Ilūkstes apriņķa iedzīvotājs! Ja viņš ir ierēdnis, tad viņu vi-

sādiem līdzekļiem un visādiem veidiem vajā un mēģina dabūt prom. Pret šim atsevišķam personām cīnās apmelojumiem, deunciacijām u. t. t. Tā viens otrs un daudzi ir pārcelti. Minēšu jums gadījumu no skolas dzīves.

Sventes skolā pēdējā laikā par 5 gadiem ir mainījušies vairāk kā 20 skolotāji — latvieši un 6 vai 7 skolas pārziņi. Viens pēc otra laukā! Bet poļu skolotāja Sventes skolā tur bijusi nepārtraukti visu laiku — 10 gadus. Nu, varbūt, viņa ir tik laba skolotāja, ka patiesi viņai nav nekādu traipu? — Nē, mēs redzam, ka viņas pirksts ir klāt visur tur, kur citi skolotāji ir dabūti projām. Viņa ir tā, kas lasījusi lekcijas, ka Latgales atrašanās pie Latvijas ir pārpratums. (Starpsaucieni.) Varbūt, te nāks attiecīga frakcija un paskaidros, ko saka Izglītības ministrija. Man tagad jārunā komisijas, ne Izglītības ministrijas vārdā. — Redziet, tā tas ir ar ierēdņiem. Ne labāk ir ar pārējiem iedzīvotājiem. Pārējos iedzīvotājus tāpat terorizē visādos veidos. Es te jau minēju gadījumu, kur vienam nodedzināts labības šķūnis. Tas ir izcils gadījums, vairāk tādu gadījumu nav konstatēts. Bet arī pārējie iedzīvotāji viens otrs baidās par savu iedzīvi, baidās pat par savu dzīvību. Tā komisijā ir stāstījuši asarām acis brīvības cīņu dalībnieki, kas tur vēl ir palikuši. Tie, kas brīvības cīņās nav baidījušies nāvei skatīties acīs, tagad nāk un raud un saka, ka viņi šeit llūkstes apriņķī nevar dzīvot, jo te viņiem draud briesmas. No viena jūga viņi ir tikuši vaļā, bet otrā — vēl smagākā jūgā ir iekrituši. Sekas ir tādas, ka brīvības cīņāji, kam tur piešķirtas jaunsaimniecības, kam piešķirta zeme, ir tā iebaidīti visādiem draudiem, iespaidoti arī saimnieciskā ziņā, kur poļiem ir pārsvars pašvaldībās, iespaidoti ar nodokļiem, ar klausām, ka viens otrs likvidē savus īpašumus un pāriet citur. Mēs varētu viņiem pārnest, ka tas no viņu puses nav valstiski. Bet iedomājieties, ka katrs ir tikai cilvēks. Vai lai viņš vienmēr atrodas kara stāvoklī par savu brīvību? Vienreiz viņš ir jau to izcīnījis, un Latvijā ir vēl citas vietas, kur viņš var mierīgi dzīvot. Viņš tad meklē šīs citas vietas, kur var dzīvot bez bailēm un bez bēdām. Daudz apgabalū, kas agrāk bijuši tīri latviski — to pierāda uzvārdi un nosaukumi —, tagad vairs tādi nav. Viens augstākais katoļu garīdznieks mums paskaidroja, ka kādus 75 gadus atpakaļ llūkstē bijis kāds dekāns, kurš tad, kad arķibīskaps viņam piesūtījis no Kauņas poļu valodā rakstītu vēstuli, ka vajaga apkarot žūpību, aizsūtījis šo vēstuli atpakaļ un pavadrakstā rakstījis tā: «Te dzīvo labi, tikumiski un reliģiski laudis, bet poliski viņi nesaprot, jo viņi visi ir latvieši, tāpēc uzsaukumam poļu valodā nav nekādas nozīmes.» Viņš lūdzis, vai tur uz vietas kāds nevar to vēstuli pārtulkot, un ja tāda neviena nav, tad viņš pats uzņēmies to pārtulkot latviski un aizsūtīt arķibīskapam, lai viņš to atsūta latviski rakstītu. Tā tad tauta bijusi tīri latviska, to toreiz atzinuši katoļu garīdznieki un to pierāda arī fakti par vietu vārdiem, māju vārdiem u. t. t. Ir gadījumi, kur arī tagad vectēvs un vecmāte vēl runā latviski, bet bērni vairs nerunā, tos pamazām pārpoļo; tāpēc turpmāk vairs nedrīkstam tā skatīties, kā esam skatījušies uz to 12 gadus resp. neesam nemaz skatījušies un ļāvuši šim lietām iet, kā tās ir gājušas. Šeit, pēc manām domām, vajadzētu pieturēties pie poļu taktikas. Kā mums zināms, Polijā viens garīdznieks, kas uzdrošinājies dievvārdus noturēt baltkrievu valodā, par to notiesāts uz trim gadiem cietumā. (Starpsaucieni.) Ja gribat par to tuvāk ko zināt, paaieresējieties! Tas ir bijis Viļ-

ņas guberņā, Svencu ksendzs. Viņš notiesāts par to, ka baltkrievu katoļu ticīgo draudzē gribējis baltkrievu valodā noturēt dievkalpojumu. (Starpsaucieni.) Par to notiesāts uz trim gadiem cietumā. — Vēl ir cietis arī kāds cits katoļu garīdznieks, arī baltkrievs. To nemaz nav laidūši pie vārda, kad viņš gribējis baltkrieviski runāt. Ar policiju izveduši viņu no draudzes. Tādos apstākļos viņš nav gribējis tur palikt, aizbraucis uz Ameriku. — Man liekas, katram ir skaidrs, kādu ceļu mēs nedrīkstam iet. Tas ir nenormāls stāvoklis. Komisija pamatīgi apsvēra tās minimālākās prasības, ko tagad Augstajam namam vajadzētu pieņemt un ko valdībai vajadzētu darīt, lai šo neciešamo stāvokli novērstu. Mēs neprasām, lai mūsu valdība rīkotos tā, kā rīkojusies Polija. Komisija nemaz nenāk jūsu priekšā ar tādām domām, lai par dievkalpojuma noturēšanu svešā valodā paredzētu 3 gadus cietuma. Mēs gribējam atrast līdzekļus, kā šo aģitāciju, šo pārpoļošanu, ko, kā pēc maniem, tā arī komisijas ieskatiem, esam paspējuši pietiekoši noskaidrot, varētu novērst. Pirmais, kas dod šādai aģitācijai auglīgus apstākļus, kā jau teicu, ir tas, ka nav nosprausta robeža. Cilvēki tiešām brīnās un šaubās, kā tad tas var būt — Latvijas valsts jau pastāv vairāk kā 12 gadu, bet robežas nav. Mēs, komisijas locekļi, apskatījām vairāk robežas uz vietas un atradām, ka ir iesprausts neliels koks, galā — salmu kušķis. Otrs tāds pats koks tik tālu, ka nevar redzēt robežu, un pēc 10 soļiem jau mēs nezinām, vai atrodamies Polijā, vai Latvijā. Tā ir tik pateicīga viela aģitācijai, ka labāku nemaz nevar vēlēties. Komisijas locekļi konstatēja, ka atsevišķas personas ir nodarbojušās ar aģitāciju, un ka 1923. un 1924. gadā bijuši tādi gadījumi, kad ir noteikts termiņš — šī mēneša 15. datumā poļu karaspēks būs iekšā. Laiks paiet, bet poļu karaspēks neierodas. Nu saka — pēc mēneša būs! Paiet mēnesis, bet poļu karaspēks neierodas. Tomēr latviešu iedzīvotājus ar to baida. Ir tādi, kas zem poļiem negrib palikt. Ir bijis vairāk gadījumu, kad dažas iedzīvotāju grupas ar savu mantu dodas pāri Daugavai, jo pie poļiem negrib palikt. Sacītais dod vielu aģitācijai, un dod stipru vielu. Tie ir nenormāli apstākļi, tāpēc komisijas doma ir tā, ka nekavējoties, iespējami drīzā laikā jānokārto robežas stāvoklis.

Komisija ir izstrādājusi tezi — uzdot valdībai visdrīzākā laikā spert vajadzīgos soļus, lai nospraustu resp. ierīkotu dabā Latvijas-Polijas robežu. Man, kā komisijas loceklim, jāsaka, ka motīvi šādam priekšlikumam ir tie, ka jāpanāk, lai nebūtu vairs vielas aģitācijai un lai šos tumšos cilvēkus par velti nebaidītu un nedzītu galīgā izmīsumā.

Otrs, kā jau teicu, pārpoļošanas faktors ir atsevišķi katoļu garīdznieki. Ka tas ir tā, to es domāju, te neviens neņemsiēs noliegt. Komisija nevērsas pret katoļu baznīcu kā tādu, bet gan pret atsevišķiem katoļu garīdzniekiem, un ar tiem mums jātiek galā. Komisija liek priekšā — uzdot valdībai konkordātā ar Svēto kreslu ieviest noteikumu, ka garīdznieki pierobežas joslā iecelami vienīgi ar valdības piekrišanu, un ieceltie uz valdības pieprasījumu atstādināmi. Tas vajadzīgs, lai valdībai būtu brīvas rokas garīdznieku kontrolei. Es nedomāju, ka kādreiz varētu būt tāds stāvoklis, ka, ja arķibīskaps liek priekšā pierobežas joslā iecelt kādu valstiski domājošu garīdznieku, valdība celtu kādus iebildumus. Nē, tas tā nav, jo kamēr pastāv kāda valdība, tikmēr jāpastāv arī garīdzniekiem;

bet valdībai jābūt iespējai kontrolēt atsevišķus garīdzniekus. Viņai jāseko atsevišķiem garīdzniekiem, un ja kāds ir izrādījis par necienīgu, ja, piemēram, viņš veicina kādu pretvalstisku kustību, piemēram, pārpošanu, valdībai viņš jādabū prom. Ja nebūsim pieņēmuši tādu noteikumu, diezin, vai valdība varēs viņus dabūt prom.

Treškārt, kā jau teicu — tie garīdznieki, skolotāji un ierēdņi, kurus es te nosaucu, ir nekavējoties dabijami prom, jo viņi ir veicinājuši pārpošanu un strādājuši pret Latvijas valsts interesēm. Mēs nevaram gaidīt, kamēr ievedīs šo grozījumu konkordātā, vai arī kamēr katoļu augstākā garīdzniecība kaut ko darīs. Man šķiet, ka augstākā katoļu garīdzniecībai jau agrāk bija iespēja to izdarīt. Vai viņa agrāk to nezināja? Ja viņa arī agrāk to nebūtu zinājusi, man šķiet, pēc tam, kad šo jautājumu pacēla mūsu presē, katoļu augstākā garīdzniecība gan varēja kaut ko darīt un pati spert attiecīgus soļus. Tad arī 2. punkts būtu izpalicis. — 3. punkts ir — uzdot valdībai gādāt, lai pierobežas joslā ieceljamie garīdznieki un skolotāji būtu latviešu valodas pratēji. Tas vajadzīgs, lai notiktu tādas lietas, kādas ir konstatētas tanī pat Grīvas skolā, ka skolotāji neprot ne vārda latviski. Ja ir tādi skolēni, kā es te minēju: Plocans, Viksne u. t. t., un ja skolotājs neprot ne vārda latviski, tad skaidrs, ka skolēnam vienā momentā jātop par poli. Tālāk — lai tiktu iecelti latviešu valodas pratēji, noskaņoti labvēlīgi Latvijas republikai un lai nekavējoties atļautu tos garīdzniekus un skolotājus, kuri piekopuši vai veicinājuši pārpošanu. Ārpavalstnieki, kuri nelojāli izturējušies pret Latvijas republiku — izraidāmi. — Man liekas, šis prasības nav pārspilētas. Komisija ir vienbalsīgi tās pieņēmusi, un es domāju, ka, neskatoties uz partiju izšķirību un, varbūt, kādiem citiem apstākļiem, kam nav sakara ar šo komisiju, bet kurus, varbūt, noteic cita politika, Augstajā namā tomēr radīsies vairākums, kas šo atzinumu pieņems.

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš**: Atklāju vispārīgas debātes. Vārds deputātam Dukuram.

R. Dukurs (sociāldemokrāts): Godājamie deputātu kungļi! Atļaujiet man runas sākumā izteikt dziļāko pārliecību, ka mēs dzīvojam tādā vēstures posmā, kur tautu pašnolemšanās princips tomēr jāuzskata par uzvarējušu. Ja arī atsevišķos gadījumos mums jāsadurās ar parādībām, ko varētu uzskatīt zināmā mērā par vēsturiski aizgājušām pagātnē, kur, pretēji tautu pašnolemšanai, dominē vēl visplašākā mērā imperiālistiskās tieksmes, šīs imperiālistiskās tieksmes tomēr jāuzskata par zināmām pagātnes atliekam. Diemžēl, ir viena valsts, kur šīs aizgājušās imperiālistiskās tieksmes vēl kultivē, pie tam ar lielu neatlaidību. Šī zeme ir visiem pazīstamā Polija. Sociāldemokrātu frakcija visos gadījumos, kur ir bijusi runa par attiecību kārtošānu ar Poliju, ir nostājušies uz tāda viedokļa, ka nav vēlams ciešākas saistības ar šo valsti, kurai uz visām robežām, vai tās būtu Krievijas, Vācijas, vai Latvijas robežas, līdz šai dienai pastāv zināmi konflikti, incidenti un visādas nenokārtotas lietas. Ja salīdzinām šo valsti ar vecām valstīm, tad tādas tieksmes pārtautot citas valsts iedzīvotājus, iespējams, ir, kā to dara poli, līdz šai dienai vēl nekur neesam varējuši atrast. Katru dienu vēl lasām laikrakstos ziņas par nemitīgiem strīdiem un konfliktiem starp Poliju un Vāciju. Ar šādiem preses ziņojumiem sastopamies vēl līdz pēdējam laikam, kur cīņa starp atsevišķām nacionālītātēm Polijas imperijas robežās izpaužas da-

žādos asumos un ekscesos, kas noiet pat līdz atentātiem, tos neizslēdzot. Visi šie apstākļi mums vienmēr devuši to pārliecību, ka nav vēlams tieša saistība ar vienu valsti, kas neprot vai arī negrib nostāties uz tāda viedokļa, uz kāda ir nostājušās citas jaunās valstis, kas ir laimīgas, ka ir guvušas neatkarību un iespēju lemt par savām lietām un kārtot tās, kur tautas vairākums ir tāds, kas nedomā par pārtautošanu. Sociāldemokrātu frakcija vienmēr ir bijusi uzmanīga, atturīga un brīdinoša attiecībā uz ciešākām saistībām ar šo valsti. Vienā vai otrā momentā stāvoklis var sarežģīties, un arī Latvijas valsti var ieraut šinīs konfliktos un starpgadījumos; tāpēc uzmanība, lielāka uzmanība, kā jebkurā citā gadījumā no mūsu puses ir vairāk kā vajadzīga. Šodien esam spiesti runāt par to, kā šīs lielās Polijas tieksmes ir atbalsojušās un līdz šai dienai atbalsojas mūsu Latvijas valsti, pierobežas apgabalos. Jāsaka, ka tā lielā vienaldzība, ar kādu mūsu valsts iestādes un valdības līdz šim ir izturējušās pret šīm lielās Polijas imperiālistiskām un pārpošanas tieksmēm Latvijas teritorijā, ir nepiedodama nolaidība. Pirmos 5 vai 6 gados pēc Latvijas valsts nodibināšanas mēs esam bijuši ārkārtīgi iecietīgi un ideāli noskaņoti, pret visām minoritātēm. Vēl šodien mēs esam augstākā mērā ideāli noskaņoti, un visi tie, kas pieskaņas Latvijas likumiem par minoritāšu tiesībām skolu lietās un citos gadījumos spiesti vienbalsīgi konstatēt, ka tāds stāvoklis, kāds ir Latvijā, nav gandrīz nevienā citā valstī. Latvijā šinī ziņā uzskata par paraugu. Jā, mēs to nenoliedzam. Mēs esam bijuši lepni uz to; bet tanī pašā laikā mēs esam bijuši augstākā mērā vientiesīgi domādami, ka cīti šo mūsu lielo iecietību pret katru mazākuma tautību grupu pilnā mērā respektēs un izlietos tā, kā varētu sagaidīt. Par mūsu Latvijas lielo vairākumu mazākuma tautību grupām jāsaka, ka līdz šai dienai mums nav bijis iemesla sūdzēties par viņu lojalitāti vai nelojalitāti, sevišķi sakarā ar to, ka mūsu komisijai nācās kaut vienu daļu pierobežas apgabala apbraukt un iepazīties ar lietām apstākļiem, uzstādīt daudz lieciniekiem jautājumus ne tik vien par poļu darbību šinī apgabalā, bet arī par citu minoritāšu darbību. Mums gandrīz vienā mutē, kā latvieši, tā cittautieši apliecināja, ka, izņemot poļu kustību, poļu elementu darbību, par citām minoritātēm nevar runāt. Mums komisijā nāca krievu garīdznieki, tāpat arī vienkāršie iedzīvotāji, zemnieki, latvieši, baltkrievi, vecticībnieki un leiši, kuri bija spiesti konstatēt, ka Latvijā viņi jūtas vajāti nevis no latviešiem, kā vairākuma tautības, bet gan no vienas minoritātes grupas — no poļu elementiem, kas ir pavisam pārsteidzoši, un kaut kur citur, laikam, pilnīgi nesastopama parādība. Tāpēc nav nekāds brīnums, ka šīs liecības, aizrādījumus par šo nenormālo stāvokli komisijai sniedza ar dziļu uztraukumu ne tikai mūsu pašu vairākuma tautības iedzīvotāji, bet arī krievi, baltkrievi un leiši. Cik tas ir tā, tiešām jāsaka, ka mēs pa šiem gadiem neesam gribējuši redzēt, kas Latvijā notiek. Pirmajos 5, 6 Latvijas pastāvēšanas gados poļu elements šo kustību ir piekopis atturīgāk, bet vēlāk, ievērojot mūsu valsts iestāžu un valdības brīnišķīgo labvēlību pret šo kustību, tā ir paplašinājusies, kamēr 1925./26. gadā radās tādas prāvas, kur prokūrors bija spiests iejaukties. Viena daļa no šīm lietām ir izbeigta, tāpēc ka juridiski ir grūti kaut ko pierādīt. Tai lietai ir tik atklāts politiski kaitīgs raksturs, ka nevienam nav šaubu, ka te ir lielās Polijas agitācija, bet attiecīgie krimināllikumu pantī ir tādi, ka tos grūti piemērot šiem ga-

dījumiem. Iznāk tā, ka tiesu iestādes lielai daļai šīm lietām netiek klāt. Es domāju, ka Lukina kungs kā tiesnesis vajadzības gadījumā apgaismos to tuvāk. Ir arī tādas prāvas, kur noteikti konstatēta pretvalstiska rīcība, kur attiecīgos likuma pantus varētu piemērot, bet aiz šādiem vai tādiem iemesliem tas nav darīts. Es domāju, ja kāds par to interesēties, varēs pie tiem faktiem sīkāk apstāties un komisijas locekļi no tiesu aktīm varēs norādīt tādus gadījumus, par kuriem te ir bijusi runa, kad bija iespējams piemērot arī mūsu sodu likumus. Kad šīs prāvas ir iesākušās, uz zināmu laiku tā kustība ir it kā apstājusī; bet tad — dažus gadus atpakaļ nāca toreizējā ministru prezidenta Celmīņa kunga deklarācija Saeimā no šīs katedras, kur viņš izteica vienu jaunu tezi. Viņš teica — labāk, daudz un daudz reiz labāk iet kopā ar visām minoritātēm, nekā ar latviešu strādniekiem (starpsaucieni). Es negribu Celmīņa kungam pārnest, ka viņš ir bijis augstākā mērā internacionāls, bet gribu tikai konstatēt, ka šī teze ir atbalsojusies pierobežas apgabalos. Pierobežas apgabalos šī Celmīņa kunga teze ir atbalsojusies tā, ka sabiedriskie darbinieki — skolotāji, pašvaldību darbinieki, dažādo valsts iestāžu darbinieki to izteicienu ir sapratuši tā, ja viņiem kāpj uz galvas, tad jāizturas ar lielāku uzmanību, ar lielāku neievērošanu; ja notiek pretvalstiska agitācija no minoritāšu puses pierobežas apgabalā, tad jāizmiedz acis un jācieš klusu, jo valdības politika ir tāda, ka saprašanas stāda par galveno augstāko tezi, neraugoties ne uz kādiem apstākļiem. (Starpsaucieni.) — Dzelziša kungs, mums nācās uz vietas ar šiem izskaidrojumiem sastāties. Taisni mūsu pilsoniskie latviešu elementi, daudz skolotāji mums pateica: no tā laika mēs jutāmies itin kā atbrīvoti; mēs nedrīkstējām un nedrīkstam vairs neko darīt tādu, kas runātu pretim šim poļu tieksmēm. Komisija, kamēr viņa ir pieskārusies šiem apstākļiem, ir nākusi pie slēdziena, ka poļu politika ir piekopta uz visas līnijas pastiprinātā gaitā; turpretim mēģinājumi attīstīt pretdarbību ir palikuši bez rezultātiem, jo vietējie darbinieki, kas mēģinājuši kādus soļus spert pretējā virzienā, ir terorizēti, ar viņiem ir notikusi nesaudzīga izrēķināšanās. Viens otrs, diemžēl, komisijā liecināja: mēs esam par savu drošību un vīrišķīgo uzstāšanos pret pārpološanas garu pierobežas joslā dabūjuši rūgtu mācību, tāpēc mums būtu patīkamāk, ja šos 7 vai 8 lūkstes apriņķa pagastus atdalītu no Latvijas, jo tad mums būtu miers; mēs esam tik daudz cietuši un tik daudz vajāti, ka tālāk nevaram vairs to izturēt.

Atmosfera ir tik tālu sabiezējusi, ka nupat budžeta komisijā pacēlās jautājums, vai stāvoklis pierobežas apgabalos, vismaz dažos, ir pietiekoši normāls. Mums uzkrita vairākkārtīgi, ka poļu skolas ir atvērtas pretēji tam virzienam, kāds ir citām mazākuma tautībām. Budžeta komisija konstatēja, ka poļu skolu atvēršanā rīkojies izglītības ministra biedrs Jaudzema kungs bez apriņķu skolu valžu atsaukšmes un pretēji Izglītības ministrijas noteikumiem. Jaudzema kungs ar savu svaru atļāvis atvērt 5 jaunas poļu skolas, un tanī pašā laikā izdarīts milzīgs spiediens, lai visas pastāvošās privātās poļu skolas iespējami drīz dabūtu pašvaldību aizbildniecībā, lai tās dabūtu valsts un pašvaldību atbalstu.

Kad budžeta komisija sadūrās ar šiem apstākļiem, tanī pašā laikā nāca arī lūkstes apriņķa valdes priekšsēdētāja Kārklīņa iesniegums budžeta komisijai. Šis iesniegums gan bija adresēts konfidenciali, bet drīz vien presē parādījās noteiktas

ziņas un norādījumi par tā saturu. Budžeta komisijai bija jālemj par parlamentārās izmeklēšanas komisijas iecelšanu, lai tā pārbaudītu apstākļus uz vietas un konstatētu, cik tālu tie saskan ar patiesību, un cik tālu nē. Dažos preses organos lūkstes apriņķa valdes priekšsēdētājs Kārklīņš uzskatīts par šīs lietas iniciatoru. Kā jūs redzēsīt, Kārklīņa kungs un arī viņa priekšgājējs Šlakans, kas abi ir Bļodnieka partijas biedri, visus šos gadus ir piekopusī divkosīgu politiku. Tā tas ir turpinājies no sākuma līdz šai dienai. Man jāaizrāda, ka kāda laikraksta aizrādījums, kur Kārklīņa kungam piedāvā Triju zvaigšņu ordeni, jāuzskata par zināmu pārpratumu un irōmju. Viņam šo ordeni laikraksts piedāvā tāpēc, ka Kārklīņa kungs nu reiz esot apgaismojis patiesos apstākļus! — Budžeta komisija jau pati bija pārliecināta, ka vajadzīga parlamentārās izmeklēšanas komisija, bet Kārklīņa kungs, lai aizsteigtos priekšā budžeta komisijai, lai sevi nostādītu par lielu cīnītāju poļu frontē, iesniedza šo paziņojumu, lai rādītu — lūk, es arī esmu viens no tiem, kas cīnās poļu frontē; jūs mani tikai aiz pārpratuma nepieskaitāt tiem!

Kā jūs, kungi, zināt, kad šī komisija Saeimā nodibinājas, notika asas cīņas; vairākkārt mēģināja šo komisiju papildināt ar divu grupu pārstāvjiem. No vienas puses poļi jau budžeta komisijā un vēlāk plēnārsēdē izteica vēlēšanos par katru cenu būt šinī komisijā klāt. Šādu prasību vairākkārt uzturēja arī Latgales kristīgo partija; bet plēnārsēdē šo viņu vēlēšanos neizpildīja. Man jāsaka, tiešām ir bijis pareizi, ka pārstāvniecība no šīm 2 grupām nav šinī komisijā bijusi. (Starpsaucieni.) Ozoliņa kungs, un sevišķi Jukšinska kungs, Jūs izturāties tā it kā Jūs visvairāk šinī lietā būtu ieinteresēti. Tas nemiers, tā neiecietība, ar kādu Jūs visu laiku izturāties pret šo komisiju, rāda tādu stāvokli, ka tvainīgie ir nevis tie poļi, pret kuriem ir celts daudz apvainojumu, bet ka jūs, Latgales kristīgie, būtu tie, kam tagad šinī poļu lietā jāuzņemas aizstāvju loma un arī jāatbild par to. (A. Jukšinska starpsaucieni.) Man jāsaka, ir pareizi, ka liela atbildība par to, kas tur notiek, krit uz Latgales kristīgiem un katoļu frakciju vispār, jo tie ir katoļu garīdznieki, kas Latgalē un lūkstes apriņķī nepārprotami piekopi pārpološanas politiku. Šiem katoļu garīdzniekiem taču ir augstāka baznīcas vara, bet neviens no viņiem līdz šai dienai nav dabūjis nekādu tēviskīgu norādījumu. (Starpsaucieni.) — Par Borodiču es tūlī runāšu. — Nav bijis neviena norādījuma, kas rādītu, ka augstākie katoļu garīdznieki būtu gribējuši šīs parādības novērst. Viņi visu laiku ir cietuši klusu, nav neko izrādījuši uz ārieni, bet šodien «Māras Vēstnesis» rakstot par to. Es pats neesmu lasījis «Māras Vēstnesi», bet esmu lasījis citos laikrakstos, ka tagad arī «Māras Vēstnesis» it kā uzstājoties pret pārpolotājiem. Man nav saprotams, kāpēc kristīgo partijas pārstāvji šodien tā rīkojas. Kāpēc viņi šeit tā uztraucas? Viņiem taču vajadzēja nākt uz šīs katedras un teikt, ka tas stāvoklis, kāds pašreiz ir lūkstes apriņķī, viņus ne mazākā mērā neapmierina. Tagad nu iznāk tā, ka viņi savā «Māras Vēstnesī» runā vienu, bet viņu izturēšanās liecina pavisam ko citu. Es domāju, ka droši var teikt, ka arī jūs esat atbildīgi par to, ko šeit Latvijā dara atsevišķi poļu un politiskās orientācijas darbinieki, ka liela atbildība par to krit uz visu katoļu baznīcu Latvijā.

Man jāsaka, ka droši var teikt, ka ar šo ieinteresēto grupu pārstāvju ievēlēšanu komisijā būtu

panākts tikai tas, ka poļi paralizētu komisijas darbību. Tādā gadījumā komisijai nebūtu izdevies savu darbību veikt tādos apmēros, kā tagad ir izdevies. Uz katra soļa mums komisijā nācās dzirdēt, ka ja šīs komisijas sastāvā būtu arī ieinteresētās — es negribu teikt apvainotās — grupas, tad izsauktie liecinieki nebūtu varējuši mums dot tās liecības, ko viņi tagad deva. Taisni tāpēc, ka šī komisijā nebija reprezentētas arī ieinteresēto grupas, komisijai izdevās, kaut arī diezgan grūti, savu darbu attīstīt tādā veidā, kā tas bija vajadzīgs. Sakarā ar to ir apgaismoti daudz apstākļi, kas citā komisijas sastāvā nebūtu bijis iespējams. Par to, ko šai komisijai ir izdevies izdarīt un savā darbībā konstatēt, kodolu jau sniedza komisijas referents. Mēs varam tikai priecāties, ka komisijas sastāvs visiem tiem, kurus nopratināja, bija devis pietiekošu drošību, lai viņi varētu zināmā mērā brīvi liecināt to, ko atrod par vajadzīgu. Te jau Lukina kungs piekāpās jautājumam, kāpēc ļaudis tik ļoti baidās un baidījās komisijai nodot liecības. Bet arī man tālāk būs jārunā par šo jautājumu un vēl jāpaskaidro pie tā. Komisija vēl nebija neko lēmusi. Viņa aprobežojās tikai ar ļoti īsu informāciju preseī. Komisijas sēdes bija slēgtas. Komisija vēl nebija taisījusi nekādu savilkumu, nekādas tezes nebija iesniegusi plēnārsēdei, bet Polijas presē jau vienā mutē bija iesākta nepārtraukta kampaņa ne tikai pret šīs komisijas darbību, bet pret Latviju kā tādu, pret Latvijas valsti un pret Latvijas valdību. Es domāju, jums, kungī, kas esat sekojuši laikrakstiem, nebūs nepazīstami tie nepārtrauktie uzbrukumi Latvijai no poļu puses un Polijas preses, kas kultivēti visus šos pēdējos mēnešus sakarā ar šīs komisijas darbību. Piemēram, Viļņas laikrakstā «Slovo» — tas ir monarchistiski noskaņots orgāns — noteikti piedraudēts Latvijai, brīdinot viņu no šādas darbības ar to, ka varot tikt viļktas konsekvences, Latvijai tad būšot grūtības, un tas samaitāšot attiecības starp Latviju un Poliju. Es nenolāsišu tās vietas. Presē ir pietiekoši daudz par tām runāts. Komisija nerēķinājās tikai ar to, ko pati lasīja laikrakstos, bet mums ir Ārlietu ministrijas preses nodaļas turkotī izvilkumi no visiem poļu preses orgāniem. Uz šiem izvilkumiem mums ir tiesība zināmā mērā palauties un konstatēt, ka Polijas prese no paša sākuma, kā mēr vēl nebija ne mazākā iemesla domāt, ka notiks kāda poļu vajāšana, uz visas līnijas atklāja uguni pret šo komisiju, pret Latvijas valdību, pret Latvijas valsti. Šodien mēs varam tikai ar izbrīnēšanos Ārlietu ministrijai jautāt, vai tiešām viņa līdz šai dienai nav spērusi itin nekādus soļus, lai reaģētu uz šiem nepielāujamiem uzbrukumiem. Es neesmu lasījis atklāti itin neko, kas būtu vērstis pret šo poļu uzbrukumu sakarā ar šīs komisijas darbību. Latvijas Ārlietu ministrija ir cietusi klusu, acimredzot tāpēc, ka valdība bijusi atkarīga no tiem elementiem, par kuriem šeit ir runa. Taisnība, poļu frakcija atsauca savu pārstāvi no valdības, tāpēc ka nedabūja savu pārstāvi komisijā. Tā tad jau no paša pirmā mirkļa, viņi reaģēja uz komisijas darbību tik spēcīgi, ka jau pašā sākumā atklāja savu izturēšanos šīn lietā. Poļi gan atsauca savu pārstāvi no valdības, bet tānī pašā laikā klusu tomēr vēl atbalstīja valdību un klusi sapratās ar Ulmaņa kunga kabinetu. Šis kabinets, cerībā, ka vēl varēs noturēties, ir diezgan ilgu laiku bijis spiests rēķināties ar to, ko vēlas šie divi poļu deputāti. Acimredzot tāpēc valdība ir klusējusi un stāvējusi kā ūdeni

mutē iejēmusi tānī laikā, kad Latvijas valsti ir nolamājusi viena valsts, kuru mēs uzskatījām par draudzīgu. Var izteikt nepielāuzamus draudus, bet no mūsu puses nespej nekādus soļus. Ir tikai jābrīnās, cik tālu viena valdība var noiet savas pašcieņas zaudēšanā, kā tas tagad sakāms par Latvijas valdību un Latvijas valsti. Rodas tāds iespaids, ka vairs nav nekā tāda, kas mūsu valstij un valdībai būtu svēts. Uz to viņa vairs nav spējīga. Te visu tikai pērk un pārdod, visu aprēķina tirā naudā un tikai no šī viedokļa par visām lietām interesējas. Kas notiek pierobežas apgabalā, kas notiek flūkstes apriņķī, par to interesējas tik maz, ka ar diezgan lielu vienaldzību izturas pat pret parlamentārās izmeklēšanas komisijas darbību un šodien bija pat gatavi gilotinēt šīs sēdes dienas kārtību, parlamentārās izmeklēšanas komisijas ziņojumu par labu tām grupām, kurās aizskar šīs komisijas darbība. Savāca 41 balsi, tā tad koalīcijas balsu vairākums tur bija! Šādu rīcību var tikai nesaprast, var tikai izbrīnu izteikt par to, ka līdz šai dienai šī nenormālā saistība valdībai uzliek kā pīneklus uz rokām, kur viņa nespēj izpildīt elementārākos pienākumus, kādi viņai jāpilda sakarā ar šiem Polijas preses nepielāuzamiem uzbrukumiem.

Atļaujiet man tuvāk piekārties jautājumam, kas tad tur īsti ir par lietu. Taču tiem faktiem, tai statistikai, tiem datiem un notikumiem, ko minēja referents, jāmeklē atšifrējums, jo pats no sevis nekas nenotiek. Es saprotu, ka katrai minoritātei ir savas elementārās tiesības gādāt, lai viņas tautības locekļi savas nacionāli kultūrālās vajadzības apmierinātu kā vajadzīgs. Pret to nevienam nav ko iebilst. To dara visas pārējās minoritātes, un taisni par to mums bijis jārunā tagad attiecībā uz poļu minoritāti. Man, tāpat kā referentam jāsaaka, ka es nerunāju par poļu tautības iedzīvotājiem vispār Latvijā. Komisijas locekļiem vairākkārt nācās pārliecināties, ka liela daļa poļu tautības iedzīvotāju Latvijā ir ļoti ļoļāli pīloņi un ka viņi zina un saprot, ka saimnieciskās un oīkonomiskās dzīves apstākļi Polijā ir daudz sliktāki nekā pie mums Latvijā. Ja kādam no viņiem šodien būtu jāpārbrauc pār Latvijas robežu un jānometas uz dzīvi Polijā, viņš to nevēlētos, jo zina, ka dzīves apstākļi tur ir sliktāki. Tomēr viena minoritāšu grupa visus pēdējos gadus ir piekopusi tādu politiku, kas ir radījusi diezgan noteiktu reakciju, vismaz vienā iedzīvotāju daļā, lai gan, kā jau teicu, Latvijas oīkonomiskie, politiskie un kultūrālie apstākļi ir pietiekoši normāli un pietiekoši demokrātiski mazākuma tautību iedzīvotājiem. Pamats šai agitācijai meklējams citur. Es varu teikt, ka mūsu kaimiņu valstu starpā Polija ir vienīgā, par kuru mums līdz pat pēdējam mirklim ir lielas bažas. Mums arvien līdz pat pēdējam laikam ir bijis jārunā par Polijas un poļu imperiālisma tieksmēm. Pēc materiāliem, kādi ir mūsu rīcībā, mums jāsaaka, ka visa šī pārpološanas lieta iekārtota tā, ka šie divi poļu deputāti Latvijas Saeimā vārda pilnā nozīmē uzskatāmi par poļu aģentiem Latvijā. Šo slēdzienu es taisu uz jūsu pašu raksturīgā ziņojuma pamata. Referents jau atsaucās uz Viļņiševska kunga ziņojumu Varšavā pirmā ārzemēs dzīvojošo poļu kongresā. Es neesmu dzirdējis, ka latviešu minoritāte, dzīvojoša ārpus Latvijas robežām, kādreiz sapulcētos te Rīgā vai vispār Latvijā un runātu par tiem apstākļiem, kādos viņai, t. i. latviešiem, jādzīvo ārpus Latvijas robežām. Es neesmu dzirdējis, ka latvieši kādreiz būtu uzstādījuši jautājumu tā, kā to te poļi

darījuši. Kas attiecas uz Poliju, tā lieta ir citāda. Varšavā notiek speciāli organizēts kongress ārzemēs dzīvojošiem poļiem. Šim kongresā arī Viļpiševska kungam bijis gods un laime lasīt referātu un jāsaka, diezgan plašu referātu par apstākļiem Latvijā, par poļu iedzīvotāju stāvokli Latvijā un par to, kādu politiku poļu tautības pārstāvji atrod par nepieciešamu.

Referenta kungs te jau minēja vienu citātu. Es tomēr vēlreiz gribu apstāties pie Viļpiševska kunga runas, lai rādītu, ka tā politika, ko piekopi viņi un viņu vadītā un organizētā poļu savienība, kas visu savu darbību galvenā kārtā dibina uz vietējo iedzīvotāju pārpoļošanu un lielās Polijas politikas veicināšanu uz visas līnijas, ir tieši pretvalstiska. Es aizrādīšu uz dažām izteiktām domām Viļpiševska kunga runā, lai viņš nevarētu teikt, ka apvainojumi pret viņu, par kuriem te runāja komisijas locekļi, ir nedūbināti, vai ka tie dūbināti uz nepamatotiem materiāliem. Šī Viļpiševska kunga runa, kuŗas tulkojums man ir, ievietota Daugavpilī iznākošā poļu laikrakstā «Dsvon».

Vispirms Viļpiševska kungs konstatē, ka Latvijā pastāvēt pilnīgi demokrātiskas un ļoti plašas iespējas skolu jautājumā, kā visumā, tā arī attiecībā uz mazākuma tautībām. Viņš iet vēl tālāk un saka, ka šis apstāklis uzliekot viņiem par pienākumu dibināt patstāvīgas, neatkarīgas, ar mācībām mātes valodā pamatskolas u. t. t. Tā tad te iespējams dibināt pilnīgi patstāvīgas un neatkarīgas iestādes. Ja poļu elements to neizdarītu, viņš noziegts pats pret savām interesēm. Tā ir savā ziņā valsts valstī! Viņš saka, ka karot par to Latvijā pie Latvijas pilnīgās demokrātijas formāli gan esot viegli, bet apstākļi, kādos jādzīvojo poļu minoritātei Latvijā, esot tādi, ka bieži jāastopoties ar lielām grūtībām; tāpēc jāizstrādā vesela sistēma, kā šīs grūtības pārvarēt. Viss, kopā ņemot, dodot ļoti raibu ainu par dzīvi Latvijā. Jācinoties par poļu skolu nodibināšanu un to pastāvēšanu. Jācinoties katrā atsevišķā gadījumā, ar katru atsevišķu pašvaldību un personīgi ar katru atsevišķu pašvaldības darbinieku. — Ciņa par tām tiesībām, kuŗas nevarot Latvijā pilnā mērā realizēt, izcīnāma ne tikai kā ciņa šī vārda plašākā nozīmē par šim mazākuma tautības iedzīvotāju tiesībām, bet tā esot jāizcīna uz vietas konsekventi pret ikkatru atsevišķu personu, kas šim ziņā neizrādītos pietiekoši pieņemīga, pieklāvīga u. t. t., beidzot pat ar politisku iespaidošanu un atsevišķu personu apkaŗošanu, kas naidīgi noskaŗotas poļu skolas jautājumos. Tā ir vesela darbības sistēma, vesels darbības plāns!

Tālāk Viļpiševska kungs starp citu atzīmē, ka ciņā par poliskā elementa stiprināšanu milzīgi liela nozīme baznīcai.

Viņš raksturo stāvokli tā, ka šim poliskā elementa stiprināšanas darbā baznīcai var būt ļoti liela nozīme, bet diemžēl, pēc viņa domām, garīdznieki izturās pret to stipri naidīgi, tāpēc jāmēģina visiem līdzekļiem panākt, lai šim ziņā darītu visu, kas vien iespējams. Savā ziņojumā viņš vairākkārt atsaucas uz baznīcu, uz tās iespaidu, bet tani pašā laikā atrod, ka plānveidīgai un sistematiskai ciņai pierobežas apgabālā — kā viņš izsakās sava referāta slēdzienā — daudz ko var dot Polija, ka Polijas palīdzībai var būt liela nozīme, tāpēc viņš aicina palīgā Polijas iestādes, organizācijas un arī kultūras iestādes. Par to ir izteicies arī Polijas oficiāls. Kā nupat dabūjām lasīt Polijas oficiālā, pa visām Polijas daļām ir izsūtīti oficiāli uzaicinājumi nākt

palīgā vajātai poļu minoritātei Latvijā un vākt līdzekļus, lai mēģinātu kaut kā glābt šo poļu minoritāti Latvijā, kuŗai tagad draud briesmas. Poļus Latvijā visādi vajājot, esot iecelta pat kāda komisija pret pārpoļošanu, kas visu pamatīgi revīdējot, tāpēc jānākot palīgā, lai poļus glābtu no šīs vajāšanas. Tas teikts tanīs uzsaukumos, ko Polijā vēl šodien iespēj. Tādā kārtā Polijas iedzīvotājus aicina nākt palīgā poļu minoritātem Latvijā. Man jāsaka, ka pārpoļošana notiek uz visas līnijas, un Polijai ir dzīvi sakari ar pārpoļotājiem. Brauc uz visiem kongresiem, uz visām konferencēm, sūta pat skolotājus, sabiedrīškos darbiniekus sagatavoties lielās Polijas garā. Ir pat teikts, ka lielā Polijā jau no pirmās dienas, kad šī komisija sāka darboties, izteikusi gatavību nākt poļiem palīgā, sniegt savu atbalstu.

Man jāsaka, pēdējos gados jūs esat strādājuši stipri sekmīgi. Jūs nevarat žēloties, ka jums nebūtu panākumu. Vismaz vienu daļu garīdznieku jūs esat vārda pilnā nozīmē dabūjuši savā pusē, un viņi visus pēdējos gadus strādā nepieklusuši. Mums nācās dažus no šiem garīdzniekiem nopratināt un mēs dabūjām diezgan labi iepazīties ar viņu patieso fiziognomiju. Te referents jau minēja kādu Skakovski. 11 gadus viņš dzīvo Latvijā un līdz šai dienai skaitās Polijas pavalstnieks. Līdz šai dienai, viņš nav mēģinājis nokārtot savu pavalstniecību, tā, lai kļūtu Latvijas pavalstnieks. Visā viņam padotā rajonā iespaidošanas paņēmieni ar baznīcas palīdzību notiek uz visas līnijas un ļoti plašos apmēros. Pašā pirmā dienā, kad komisija uz vietas izdarīja nopratināšanu Skrudalienes pagastā, mums nācās sastapties ar kādu liecinieku — skolotāju Osi, kas apliecināja, ka dažas dienas pirms komisijas ierašanās pie viņa mājās ieradusies mācītājs Skakovskis kopā ar vienu no poļu savienības aktīvākiem darbiniekiem — skolotāju Karloviču un mēģinājuši viņu pierunāt, lai viņš dotu komisijai par Skakovska darbību iespējami labvēlīgas atsauksmes, lai komisijai nerastos iespaids, ka Skakovskis ar baznīcas palīdzību nodarbojas ar sistematisku pārpoļošanu, tādā virzienā, kā to referents jau aprādīja. — Aizbraucot Skakovskis atstājis arī kādu mazu kukuli šim skolotājam — vienu sivēnu. Sākumā viņš atdevis to kalponei un teicis, lai ielaizot kūti. Pēc tam, braucot prom, viņš arī pašam skolotājam Osim pateicis: tas jums kā maza pateicība. Es ceru, ka Jūs... (starpšauciens.) — Baznīckungs Skakovskis skolotājam Osim! Skolotājs otrā dienā apķeries, ka viņš var nonākt ļoti neveiklā stāvoklī, pavēlējis to sivēnu atlaist. Trešā dienā viņš griezies pie kriminālpolicijas ierēdņa un paziņojis, ka mācītājs Skakovskis viņam atvedis kukuli, lai dodot labu liecību par viņa darbību, un lūdzis to ievērot. Parlamentārās izmeklēšanas komisija, kad nopratināja Skakovski, viņam par to jautāja. Skakovskis rādīja ļoti nevainīgu seju un teica, ka viņš aizvedis gan vienu viņam nevajadzīgu sivēnu. Viņš esot turīgs saimnieks, viņam tās mantas esot pa pilnam: esot govīs, zirgi un cūkas — viss kas vajadzīgs lauksaimniekam. Sivēnu skolotājam viņš neesot vedis par kukuli lai pierunātu dot labu liecību par viņa kā garīdznieka darbību, bet devis to par kaut kādiem agrākiem pakalpojumiem, par radiofona ierīkošanu u. t. t. (*J. Verzbicka* starpsauciens.) Jā, bet komisija, diemžēl, Verzbicka kungs, viņam neticēja un ievāca papildu ziņas no skolotāja Oša. Otrā savā liecībā skolotājs Osis vēl noteiktāk un kategoriskāk pateica, ka atbildību par pakalpojumiem, radiofonu ierīkojot, viņš jau sen saņēmis. Par to viņam nekāda atli-

dzība vairs neesot bijusi vajadzīga. Sivēns atvests viņam kā kukulis, un Skakovskis viņam pat vēl piedraudējis un teicis — jā, jā, tas ir noproto- kolēts kā pienākas. Es domāju, šis cilvēks to apliecinās arī katrā citā vietā. (Starpsauciens.) Šis skolotājs ir stipri sabiedēts un terrorizēts, jo citādi viņš ātrāk būtu apķēries, ko darīt ar sivēnu — viņš jau tani pašā dienā būtu Skakovskim pateicis — taisaities, kā tiekāt pa durvīm ārā! Šis skolotājs ir tik tālu terrorizēts, kā arī daudzi citi uz vietām, ka ilgi domājis, kādu izeju lai atrod. Garīdznieks nostādījis viņu, ļoti neērtā stāvoklī, viņš juties augstākā mērā kompromitēts un tikai pēc ilgākām pārdomām atzinis, ka jāsaka patiesība un jākratās valā. Savā otrā liecībā viņš noteikti pastripoja, ka Skakovskis atbraucis ar skolotāju Karloviču un mēģinājis viņu iespaidot, piedraudēdams — ja tu to un to neievērosi, tad tevi tādiem un tādiem līdzekļiem viegli apstrādās, ar tevi tiks galā tāds un tāds policijas kārtīnieks tur un tur. — Redziet, viņiem pat administrācijas iestādēs ir savi cilvēki, kas iet tā paklusām, izpilda viņu pavēles un tādā veidā mēģina ar šādiem skolotājiem tikt galā. Sakait, kādu iespaidu tas atstāj uz vietām! Tas ir viens no spilgtākiem gadījumiem, kā izturās katoļu garīdzniecība. Šis gadījums, bez šaubām, uz visas līnijas kompromitē katoļu garīdzniecību un sevišķi polisko (starpsaucieni.) Es šeit galvenām kārtām runāju par garīdzniecību tāpēc, ka poļi noteikti iztur savu līniju. Sakait, kādu iespaidu var atstāt uz vietējo sabiedrību, vietējiem iedzīvotājiem tas, ja garīdzniecība ne tikai baznīcā arī nepoļu iedzīvotājiem notur visus sprediķus poļu valodā, bet ja garīdznieki aktīvi atbalsta poliskos darbiniekus, ja garīdznieki, kā Skakovskis, Kulikovskis, Taborē un citi, savu sprediķi kancelē izlieto par labu poļu iespaidam. Vispirms jau stāsta, ka Dievs jālūdz poļu valodā, un ja jūs to darāt, tad jūs esat poļi. Gluži tas pats, kas poļu savienības uzsaukumā, par ko te referēja Lukina kungs. Pasaka — ja jūs lūdzat Dievu poļu valodā, jūs esat poļi, bet ja esat poļi, jums katrā ziņā jāņem bērni laukā no latviešu skolām un jāsūta poļu skolās. (Starpsaucieni.) — Ozoliņa kungs, poliski noskaņotie katoļu garīdznieki šādus papēmienu lieto uz visas līnijas. Viņi labi apzinās, kāds milzīgs iespaids ir baznīcām uz katolīcīgiem iedzīvotājiem pierobežas apgabalos. Viņi zina, ko nozīmē, ja garīdznieks kādai personai saka: lūdz Dievu poļu valodā; lai gan tu esi baltkrievs, leltis vai kādas citas tautības, bet ja tu lūdz Dievu poļu valodā, tu esi poļis; ja tu esi poļis, tev bērni jāsūta poļu skolā! — Garīdznieki saprot arī to, ka paklausīgie draudzes locekļi visiem spēkiem cenšas viņu iespaidu pierādīt dzīvē, pūlās izpildīt viņu aizrādījumus. Tādā kārtā šie poļu garīdznieki izrādās par īstiem poļu aģentiem, kas izdara milzīgus pakalpojumus poļu savienībai Latvijā. Mums zināms, ka katoļu garīdzniecībā Latvijā ir zināma plāisa, ka šeit ir poliskie elementi un Latgales elementi, kuri starpā nav pilnīgas saprašanās. Poļu elementi agītē par poļu sarakstiem u. t. t., turpretim Latgales garīdznieki grib turēties pie Latgales kristīgo partijas. Uz šī pamata notiek sadursmes. (Starpsaucieni.) Viņi apkaņojas tikai līdz zināmai robežai, kurai pāri neiet, aiz kurās viņi saprotas un ir tikai vienas baznīcas locekļi, kam savā starpā nav jāķīlidojas. Iespaidošana ir tāda, ka garīdznieks saka: Dievs saprot tikai poliski. Arī Jukšinska kungs var to apliecināt. Atsevišķi draudzes locekļi ir apliecinājuši (starpsaucieni), ka tas darīts vairākkārtīgi baznīcā, privātās sarunās, skolās, vārdu sakot — uz visas līnijas. Saka tā — jūs lūdzat Dievu pēc

poļu valodā sastādītām lūgšanas grāmatām. Dievs saprot tikai poļu lūgšanas. Vēl tālāk — arķibīskaps Springovičs dzimis Viļņas apgabalā. (Starpsaucieni.) Viņš faktiski ir poļu tautības. (Starpsaucieni.) Atļaujiet, es jau to nesaku! — Tālāk atsaucas arī uz pāvestu, arī viņam bijušas ciešas saites ar Poliju, tāpēc visiem katolīcīgiem savas domāšanas gala konsekvencēs jānonāk pie Polijas. Man šķiet, jums latviešu katolīcīgās baznīcas pārstāvjiem, vajadzētu to saprast, vajadzētu zināt, ko tas nozīmē; tāpēc es brīnos, kāpēc jūs tā uztraucaties un cenšaties starpsaucieniem pierādīt, it kā tas tā nebūtu.

Mums savā nopratināšanas gaitā nācās sastapties arī ar interesantiem un simpātiskiem katoļu garīdzniecības pārstāvjiem. Es teikšu atklāti, ka mums ir radies tāds iespaids, ka katoļu baznīca Saeimā nesūta savus labākos pārstāvjus, bet bieži vien tos bēdīgākos. Katoļu garīdznieku starpā ir sastopami garīdznieki, kas tiešām konsekventi grib pieturēties pie ieskata, ka pārpoļošana nav pielaižama, ka latviešu tautības draudzes locekļiem dievkalpojumi noturami mātes valodā. (Starpsaucieni.) Es domāju, par tiem jums nebūtu iemesla sūdzēties. (Starpsaucieni.) — To, ka šie garīdznieki jums nepatīk, mēs esam sapratuši no starpsaucieniem un esam arī novērojuši, ka šos garīdzniekus vajā. Kā Velkme zināmā mērā izsūtīšanā ir nosūtīts uz Ilūksti, tāpat ir noticis arī ar vienu otru garīdznieku, latvieti — katoli. (Starpsauciens.) Jā, jā, bet jūs viņus neaizstāvat — tas ir tas brīnums. Viņi ir nonākuši vajāto stāvoklī, un rodas iespaids, ka ir kāda augstāka vara, kas sedz un atbalsta šo polisko politiku; tāpēc mums liekas, ka nav bez zināma dibināta iemesla tas, ka augstākie katoļu garīdznieki Latvijā nav savu uzdevumu augstumos, un ka tas balsis, kurās mēs ne vienreiz vien esam dzirdējuši arī jūsu — Latgales presē, ir lielā mērā dibinātas. Es domāju, jums, poļu frakcijas kungiem, nav sevišķi ko žēloties. Jūs esat labvēlīgākā stāvoklī nekā tie garīdznieki pierobežas apgabalos, kas realizē jūsu politiku uz visas līnijas. Mums ir bijis jāuzstājas arī pret pārējo konfesiju garīdzniekiem, bet viņi tik konsekventi un nekautrīgi kā poļu garīdznieki pēc saviem nolūkiem nekur nav tiekušies. Mums daudz liecinieki, sevišķi daži ir liecinājuši, ka dievkalpojumos, grēku sūdzēšanā notiek iespaidošana, kā skolā, mājas dzīvē, kā arī privātā satiksmē uz visas līnijas šie garīdznieki pūlās iespaidot iedzīvotājus politiskā ziņā nevalstiskā garā. Mums bija ļoti kūrīozs gadījums. Viens ļoti naivs un ticīgs katolis — latgālietis nāk un saka: «Es vēl varētu paciest, ja mācītājs aizlūdz par Polijas troni, bet ka viņš liek pirmā vietā Polijas troni un tikai pēc tam to Māras zemi, to es nevaru paciest!» Katoļu baznīcās aizlūdz par Poliju un Polijas valdību. Es varu jums vēlreiz atkārtot, ka ticīgi naivi katoli taisni par to liecināja; tāpēc komisijai ir pietiekošs iemesls teikt, ka katoļu baznīca ir ļoti plašos apmēros izmantota pārpoļošanas veicināšanai.

Mācītājs Skakovskis tūlīt pirmā vārdā, kā ieradās komisijā, lūdza, vai nevarot atļaut viņam runāt krieviski. Mēs viņam jautājām, kā tad viņam iespējams latviešu valodā noturēt dievkalpojumus un arī ticības mācības pasniegt latviešu valodā, ja viņš pat komisijā nevar sarunāties. Viņš atbildēja, ka kaut kā jau tiekot galā. Jūs, kungi, varat iedomāties, kas tā var būt par latviešu valodu, ko šis mācītājs lieto dievkalpojumos un ticības mācības stundās! (J. Celms no vietas: «Draudze jau smeļoties par to.»)

Tagad man jārunā par slaveno garīdznieku Taborē Daugavpils apriņķī. Kad komisija viņam jautāja, kādas tautības viņš ir, viņš atbildēja, ka esot franču tautības. Uz jautājumu, kādas valsts pavalstnieks viņš ir, viņš atbildēja — Francijas pavalstnieks. Uz jautājumu, vai viņš prot franciski, Taborē atbildēja — nē. Tāpat, kad jautājām, vai viņš ir bijis Francijā, viņš atbildēja — nē. Tad mēs interesējāmies, kā viņš kļuvis Francijas pavalstnieks. Sāka stāstīt, ka viņa tēvu tēvi kādreiz skaitījušies par Francijas pavalstniekiem. (*J. Celms* no vietas: «Dzimis Rīgā!») Viņam vispār neesot nekādas intereses iegūt Latvijas pavalstniecību. Kad jautājām, vai viņš nevēlētos iegūt Latvijas pavalstniecību, viņš, atbildēja — nē; viņš esot pārdzīvojis dažādus režīmus: poļu, vācu, krievu, un tagad — Latvijas. Viņam neesot nekāda interese pāriet kādas valsts pavalstniecībā. Tā tad, viņš, laikam, tagad dzīvo pagaidu režīmā, kur nav vērts iestāties, jo var iznākt, ka, varbūt, šis režīms atkal mainās. Viņš runāja krievu valodā, latviski neprot ne vārda. Mēs teicām, ka viņam taču ir draudzē arī latvieši, pie tam lielākā daļa. Mēs prādijām statistiķu, kāds iedzīvotāju sastāvs ir pagastā un draudzē.

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš** (zvani): Es atvainojos pret nogurušiem deputātiem, bet man bija jāzvani, lai deputātam Dukuram atgādinātu, ka viņa runas laiks ir pagājis. (Saucieni no vietām: «Lai runā!») — Iesniegts priekšlikums —

— deputātam Dukuram runas laiku pagarināt par vienu stundu.

Iebildumu nav? Tas pieņemts. Lūdzu turpināt runu!

R. Dukurs (turpina): Šim slavenajam Taborē nav nekāda interese pāriet Latvijas pavalstniecībā. Mums ir liecības, un es atkal katolu partijas pārstāvim varu teikt, ka jūsu pašu organizācijas locekļi ir liecinājuši, ka šis kungs savā draudzē piekopi noteiktu pretvalstisku politiku. Arī komisijai, šo kungu noprotinot, nevarēja rasties ne mazākās šaubas, ka tādi garīdznieki Latvijas pierobežas joslā nav ciešami. Tūlīt pēc noprotināšanas, kad viņš bija izgājis ārā, viņš bija turējis par vajadzīgu pagasta valdes priekšnamā klātesošiem iedzīvotājiem atklāti pateikt: «Ну и турки на меня напали!» — Komisijas locekļi kā turki esot viņam uzkrituši ar saviem jautājumiem un mēģinot viņu vajāt. Viņam ir lieli nopelni Pustinas pagastā poļu skolu mākslīgā atvēršanā. Tur atvērts vairāk poļu skolu, kuŗu atvēršanu sekmējusi agitācija baznīcā, ka visi tie, kas Dievu lūdz poliski, ir poli. Taborē ir visādi mēģinājusi savu garīdznieka iespaidu izlietot tā, lai mākslīgi stiprinātu poļu iespaidu. Pieiet te visiem apstākļiem sikumos man nav iespējams.

Gribu vēl pāris vārdus teikt par slaveno garīdznieku Borodiču. (Sauciens pa labi: «To jau mēs zinām!») Daudz kas jums vēl nav zināms. — Mēs prasījām mūsu valsts iestāžu pārstāvjiem, vai šim garīdzniekam Borodičam ir atļauts Latvijā darboties. Mūsu administratīvo iestāžu pārstāvji tādu atļauju nekur nevarēja atrast. Tāda nav! Viņi teica, ka nezinot, uz kāda pamata viņš sācis Varnavičos strādāt, uzstāties kā garīdznieks un uzsācis plašu pārpoļošanas kampaņu. Viņš iebraucis Latvijā uz iecelošanas atļaujas pamata; te dabūjis atļauju pagaidām uzturēties tikai dažus mēnešus. Bet, neprasīdams nevienai valsts iestādei atļauju te uzstāties un nodarboties, viņš sācis te sprediķot un būvēt to slaveno baznīcu. Jāsaka, ka visi tie ap-

stākļi, kā tā vecā baznīciņa ir gāzta komisija šīs liecības noklausījās —, ir tādi, ka Borodiča darbība ir augstākā mērā kompromitējusi visu baznīcas lietu. Liecinieki stāsta, ka nakts laikā viņi nejauši gājuši garām tai baznīcai. Tad tur slavenais Borodičs ar vairāk cilvēkiem zāģējuši šai baznīcai stūrus, ar domkrata palīdzību, cēlušī pakšus uz augšu un baznīcu gāzuši apkārt. Mēs prasījām, vai tā baznīca bija tik veca, ka bija jāārda nost. — Nē, vismaz vēl 100 gadu tā varēja stāvēt, saka vietējie ilggadīgie draudzes locekļi. Kāpēc tad to noārdīja? — To zina tikai Borodičs pats. Otrā dienā, kad baznīciņa noārdīta, saaicināts vairāk simtu vietējo pagasta iedzīvotāju, protams, visi katoli. Tie nostādīti zem tā saucamām baznīcas drupām, un tad uzņemta kino filma. Viens tur uz lāvas gul beigts. Mēs to mirroni noprotinājām. Mēs prasījām: «Vai jūs esat tas, kas tur gul beigts?» Viņš tā kaunīgi skatās un skatās, beidzot saka: «Liekas, patiesi es tas esmu!» — «Vai jūs atkal dzīvs?» — Jā, tas jau bija tā pa jokam!» (Sauciens no vietas: «Tā bija augšamcelšanās!») Ar šādiem papēmieniem nodarbošas ar visneįdzīgāko agitāciju, sevišķi viena daļa — pierobežas apgabālā. Vēl sliktāk ir, ja no grāmatiņas uzņēmumiem izķer laukā atsevišķus uzņēmumus un tos izplata ārpus Latvijas robežām, Viļņas apgabalos. To darija šis Borodičs nupat savā pēdējā braucienā, pēc tam, kad komisija tur bija. Viņš itin smuki atbrauc savā mašīnā ar divām jaunkundzēm un brauc cauri Latvijai. Iegriežas pat šeit Saeimas kuluāros un sarunājas ar bīskapu Rancanu. Viņam ir daudz draugu (starp saucieni). — Ja man būtu par visiem šiem faktiem jārunā, tad valsts iestādes būtu augstākā mērā kompromitētas. Jau pirmo reizi, kad es te uzstājos un rādīju šo grāmatiņu, es nolāsiju dažus citātus. Tas notika pirmo reizi, sakarā ar gadījumu, kad jūs griebāt šo parlamentārās izmeklēšanas komisiju pārpoļot. Viņš atsaucas uz daudz draugiem šeit. (Sauciens no vietas: «Vai jums pašiem arī nedraudēja pārpoļošana?») Man vēl nē, bet jūsu valdība ir pārpoļota un, diemžēl, arī vēl tagad. — Borodičs izlaidis nelikumīgas naudas vākšanas listes, kas nekur nav reģistrētas. Kad par šo jautājumu sāk rakstīt prese, viņš atsaucas uz sociāldemokratu krievu laikrakstu Daugavpilī. Tas esot pret viņu uzsācis kampaņu un prasījis, uz kāda pamata vācot līdzekļus no nabadzīgiem pierobežas apgabala iedzīvotājiem un kāpēc viņiem plēšot augstas nodevas, lai celtu vienu baznīcu. Viņš steigā ierodas Rīgā, ierodas pie Polijas sūtņa Arciševska, zvanī pa telefonu valdības iestādēm, zvanī uz Iekšlietu ministriju un sazinās ar Iekšlietu ministri. Pēc tam iet uz prefektūru, sastop prefektu Simanoviču, kas viņam pazīstams jau no pirms kara laikiem. Neilgā laikā Simanovičs dod rīkojumu — uz vietas nosūtīt ierēdni, kas listes reģistrē. Tagad viņš brauc no Rīgas prom kā uzvarētājs kā triumfators. Iepriekšējā dienā prese viņam pārmeta, ka viņam nav tiesības vākt līdzekļus, bet nākošā dienā viņš brauc no Rīgas prom un zoboņas par Latvijas valsts iestādēm, par tiem, kas brīnījušies, kā viņš to varot panākt. Ja kādam Latvijas pilsonim vajadzīgi kādi dokumenti, varbūt, aizbraukšanai, viņam ilgi jāgaida, bet ja ierodas garīdznieks, tam izrāda vislielāko pretimnākšanu — tādu, kāda citās valstīs nekur nav. Borodičs uzsāka baznīcas būvi bez kādas likumīgas atļaujas. Nekur, nevienā valstī neatļauj celt ēkas, iekams būves projekts nav apstiprināts attiecīgā būvvaldē. Borodičs tomēr to bija izdabūjis cauri. Kad apriņķa inženiers pret to

protestēja, Borodičs vienkārši pateica — kas Jums par daļu, liekaties mierā! Vietējos iedzīvotājus divus mēnešus kļauškartībā, bieži vien arī naktīs, nodarbināja pie baznīcas būves, kamēr to uzcēla. To darīja mācītājs, kas reizē ar to bija arī pats arhitekts. Kad baznīca bija gatava, aprīnka inženiers negribēja pieņemt šo būvi. Atkal Borodičs braucis uz Rīgu un griezies pie Arciševska. Tas savukārt sazvaniņies ar Iekšlietu ministriju un lietu nokārtojās. Mums, diemžēl, neizdevās noskaidrot, cik pareizi ir šie apgalvojumi. (Starpsauciens: «Kāds sakars Arciševskim ar šo baznīcas lietu?») Jūs redzat, ka ir sakars. — Kad mēs komisijā nopratinājām attiecīgos Iekšlietu ministrijas ierēdņus, viņi mums nekā noteikta nevarēja pateikt, jo viņi paši vēl nevar savilkt galus kopā. Tālāk, Borodičs raksta, no Rīgas steidzīgi izsūtīts arhitekts un tas arī pieņēmis to baznīcas būvi. (Starpsaucieni.)

Tālāk man jāaizrāda, ka poļu konsuls Daugavpilī skaitās par poļu savienības goda biedru vai pat par goda priekšsēdētāju, un šis kungs ļoti aktīvi piedalās poļu savienības darbībā. Kā mums kāds skolotājs paskaidroja, Grīvas poļu pamatskolā šis kungs esot visai iecienīts viesis. Viņš esot kļāt visos skolās alktošs un viņu uzskatot par cienījamu «onkuli». Tā tad ir paveidieni starp Polijas valdību un poļu frakcijas pārstāvjiem, tāpat arī poļu garīdzniekiem, un sakari ir tik stipri, ka visi šie paveidieni sapinas vienā kamolā.

Man šķiet, mums nav nekāda pamata teikt, ka poļu darbība Latvijā izpaužas vienīgi savu nacionālo un kultūrálo vajadzību apmierināšanas garā. Pēc visiem rakstiem, kādi iespiesti «Dsvonā», pēc tām runām, kas publicētas, pēc tās politikas, ko tagad piekopj, šī darbība ir ļoti cieši saistīta ar «lielās Polijas» politiku; tāpēc arī šī lielā Polija tik jūtīgi atsaucas uz katru notikumu, kas konstatēts poļu darbībā. Te referenta kungs minēja par terroru Ilūkstes aprīnķī sakarā ar šo pārpoļošanas darbību. Skaidru ainu par to dos tas, ka Svences skolā 10 gadu laikā pārmainīti 7 skolas pārzīņi un 24 skolotāji... (starpsauciens), jā, jā, tas ir tas brīnišķīgākais, ka latviešu skolā pārmaina vairāk kā 20 skolotājus un 7 skolas pārzīņus, bet viena skolotāja — poļu skolotāja Ruiko visus šos gadus paliek savā vietā. (*J. Veržbicka* starpsauciens.) Bet jūsu pārstāvji spiež aprīnķu skolu valdes. Jūs tā protat stiprināt savas pozīcijas, jūs tā protat iespaidot cilvēkus ar savu terroru, ka, diemžēl, neciešamā stāvoklī ir nostādītas ne tikai atsevišķas personas, bet pat veseli politiski nogrupējumi. Diemžēl, man jākonstatē, ka arī Bļodnieka jaunsaimnieku un sikgruntnieku partiju cenšas dabūt savos valgos, un šīs partijas loma ir visaugstākā mērā nožēlojama. Ar to es negribu agitēt pret šo partiju, bet man jākonstatē, ka tas tā ir, tas ir fakts. Ne tik vien iepriekšējais Ilūkstes aprīnķa valdes priekšsēdētājs, bet arī tagadējais priekšsēdētājs Kārklīņš ar vienu roku sakās it kā cīnoties ar poļu uzmācību, bet ar otru roku veicina un pabalsta visu šo poļu lietu. Man šķiet, ka arī Milberga kungs to neapstrīdēs, jo arī viņš kā komisijas loceklis to varēja vairākkārtīgi konstatēt. Es nezīnu, vai viņš to apstrīdēs un noliegs. Man liekas, arī viņam komisijas darbības laikā palika tāds iespaids, kas nebūt nav labvēlīgs ne jūsu Šlakam, ne arī Kārklīņam.

Taisni brīnišķīgi, ka viena daļa jūsu partijas, proti — Bļodnieka grupa, jaunsaimnieku un sikgruntnieku partijas pārstāvju ieceltie darbinieki ter-

rora iespaidā ir mainījuši politiku tā, kā to komisijai paskaidroja darbinieki uz vietas. Teica, ka esot doti norādījumi no centra, no Rīgas, ka vajagot nodibināt koalīciju ar poļiem, lai mēģinātu poļus dabūt zem sava iespaids. Bet faktiski viņi paši sapinās poļu tiklos un, būdami ar tiem kopā, viņi ir lielā mērā kompromitējuši paši savu partiju.

Neilgi atpakaļ iesniedza jautājumu par Svences skolotāju Dzeni, kas divkārtīgi notiesāts. Vienā gadījumā viņš notiesāts par to, ka publiskā vietā, dārzā cilvēku priekšā piekopis nekārtības ar to pašu poļu skolotāju Ruiko, kuŗa neilgi atpakaļ svinējis savu jubileju. Svinēta nevis skolas jubileja, kā bijis vajadzīgs, bet skolas jubileju viņa pārvērtusi par savu jubileju. Komisija nopratināja šo Dzeņa kungu, un mums visiem palika augstākā mērā nožēlojams iespaids no viņa. Viņš izteicās apmēram tā. Savā laikā viņi esot gan cīnījušies pret poļu uzmācību, tas bijis aprīnķa priekšnieka Prauliņa laikā; bet viņš, lūk gribējis to darīt ar bomi — pārāk stingri un strauji. Tad viņi ķērušies pie citas metodes un mēģinājuši panākt tādu stāvokli, ka poļi būtu zem viņu iespaids. Tālāk viņš teica — nu ir viss labi, poļu iespaids ir zudis! Svences pagasta padomē ir tikai latvieši! — Bet mēs taču zinām, ka puse padomes locekļu ir poļi. Visi tie pārpolitāji šodien ir latvieši, visi tie nokristīti par visnevalnīgākiem cilvēkiem. Protams, mums bija pilnīgi skaidrs, ka šis kungs vienkārši maskējas un slēpjas, jo viņam tagad neērti un kauns atzīties, ka viņš jau ir tik tālu demoralizēts un iespaidots no šī terora, ka vairs nevienu kārtīgu atbildi komisijā nevar dot. Es saprotu sikgruntnieku partiju, ka viņa drīz vien bija spiesta rajona apspriedē, laikam, Dzeni izslēgt no savas partijas. Bet Bļodnieka kunga partijā ir ne tikai Dzenis viens tāds. Tādu kungu jums ir diezgan daudz!

Otrs tāds pats elements ir pagastā plaši pazīstamais Genšens, par kuŗu arī tuvākā laikā būs plašākas runas gan presē, gan citur. Viņš attīstīja taisni tādu pašu argumentāciju, kad viņu nopratināja. Mums ir daži dati, un mēs varam sacīt, ka šīnī viszienā Bļodnieka partija ir tik tālu iestīgusi, ka viņai tuvākā laikā jāmeklē izeja no šī stāvokļa. Ir konstatēts, ka jūsu pašu grupā uz vietas un arī jūsu partijas biedros, kuŗi sanāca kopā, dotas šādas liecības: «Mēs nesaprotam to politiku, kādu aprīnķa valdē piekopj Kārklīņš un kādu piekopj mūsu rajonu valžu priekšsēdētāji, kādi ir Dzenis un citi kungi.» Man noteikti jākonstatē, ka starp jūsu — sikgruntnieku partijas atbildīgiem ļaudīm Ilūkstes aprīnķī un starp jūsu nodaļām un grupu biedriem uz vietām ir dziļš antagonisms. To es atkal saku nevis, lai politiski izrēķinātos, bet tikai, lai to konstatētu kā kailu faktu. Ja tas stāvoklis turpināsies, man šķiet, jūsu iespaids nevis augs, bet mazināsies. (Starpsauciens.) Tas ir cits jautājums vai es par to priecājos, vai nē; bet šīnī sakarībā es gribu konstatēt, ka ir ne tikai terors pret atsevišķām personām, bet šīnī politiskā orientācijā ir ievilkta pat zināmas atsevišķas grupas, kas lielā mērā ir sekmējušas šo mākslīgo lietu.

Kāds vecs, piedzīvojis skolotājs mums liecināja, ka viņš pārcelts uz kādu pašvaldības latviešu skolu Ilūkstes aprīnķī. Viņš atradis pieliekamā kambarī nosviestas mūsu tautas darbinieku Krišjāņa Vardemāra un Krišjāņa Barona ģimetnes izdurtām acīm un ar tinti sasmērētas. Viņš tās izņēmis un prasījis skolēniem, kapēc viņi to darijuši. Atbildēts, ka tāpēc, ka tas bijis latviešu ķeizars. Tā vi-

niem paskaidrots. (*L. Auszjs* no vietas: «Kurš tad?») Krišjānis Barons.

Otrs gadījums vēl nesēn — šīnī pavasarī Griņas skolā. Tagadējā valdības galvas Ulmaņa kunga portreju poļu skolnieki bombardējuši malkas pagalēm. Citi svieduši pagalēm, bet citi saukuši: «Бей латыша!» Jūs, kungī varat iedomāties, kā šādos apstākļos var justies mūsu skolotāji un darbinieki vispār.

Tālāk gadījums ar skolas slēgšanu pavasarī. Atkal piedzīvojis skolotājs asarām acīs saka: «Es vairāk to nevaru izturēt. Dažus gadus esmu mēģinājis šeit visādi dzīvot, bet es to nevaru izturēt. Es nāku vienā klasē, tur skolēni, salasījušies kopā, spēlē uz veca grammafona Latvijas valsts himnu. Pēc tam skolēni nodzied poļu himnu. Skolēnu koris un skolas pārzinis nāk man klāt un ar ironiju prasa: «Kāpēc jūs nedziedājat līdz Polijas himnu?» Šis skolotājs minēja veselu rindu gadījumu, kas rāda, ka tur dzīves apstākļi ir galīgi neciešami, un sūdzības — tas ir sevišķi svarīgi — nepanāk savu mērķi. Ir bijuši vairāk gadījumi, kad no pagastiem veselās delegācijas sūtītas gan pie izglītības ministra, gan pie ministru prezidenta, kur mēģināts apgaismot, kādi apstākļi valda Ilūkstes apriņķī, bet brīnišķīgā kārtā ar šīm sūdzībām nekas nav panākts. Šie darbinieki, ierazdamies šeit centrā un attēlodami apstākļus, kādi valda Ilūkstes apriņķī, mēģina panākt lai spertu kādus solus, lai, mazākais, pārtrauktu pretvalstisko darbību; bet viņiem parasti atbild — mēs tur nekā nevaram darīt. Ir taču vairākkārtīgi protestēti pret to, kas pastāvīgi tur tiek darīts, bet izglītības ministrs un arī ministru prezidents pa lielākai daļai atbild — ko jūs uztraucaties? Jums jāprot sadzīvot ar visiem vietējiem iedzīvotājiem, arī ar poļu elementu! — Tādā kārtā mierina pilnīgi nevietā, kur būtu jāspēj noteikti soli, lai pārtrauktu šo pretvalstisko darbību. Tie cilvēki aizbrauc izmisuši un galu galā viņiem jāatzīst, ka tagadējos apstākļos nav iespējams neko darīt. Celmiņa kunga deklarācija, ko viņš dažus gadus atpakaļ no šīs katedras nolasīja, ir atbrūņojusi šos darbiniekus uz vietām. Praktiski mēģinājumi kaut ko panākt nav devuši nekādus rezultātus, tapēc iedzīvotāji ir atzinuši, ka strādāt šīnī pierobežas apgabalā nav iespējams. Nevienš nopietns darbinieks vairs neiet uz šiem pierobežas apgabaliem. Ja iet, tad tā ir kāda jauna skolotāja — jaunkundzīte, kas tikko beigusi mācības iestādē, kam pašlaik nav darba. Viņa iet, turp, lai dabūtu darbu. Visi vecākie skolotāji, kultūras darbinieki pēc īsa laika ir aizbēguši no savām vietām, bet tie, kas ir palikuši, ir pazuudējuši raksturu. Terrors ir aizgājis tik tālu, ka pat zemnieku savienības locekļus uz vietām denuncē par komunistiem. Tas ir viens no stipri izplatītiem paņēmieniem, kādā kārtā poļu aģitatori mēģina tikt galā ar tiem, kas kaut cik stājas viņiem ceļā. Viņi šos darbiniekus denuncē, ka viņi ir komunisti un bijuši komisāri, pie tam mēģina dabūt no valsts iestādēm attiecīgu pabalstu, lai ar šiem cilvēkiem ātrāk tiktu galā. Ilūkstes apriņķī ir tāds stāvoklis, ka apriņķa priekšniecība nevar droši atbalstīties uz saviem zemākiem ierēdņiem, jo lielākā daļa no viņiem ir komplektējušies tādos apstākļos un tanī laikā, kad pārpošanas politika pieņemta uz visas līnijas. Tie cilvēki visi ir pārliecināti, ka tur neko nevar darīt. Parasti viņiem aizvien aizrāda, ka tagadējā valdībā poļiem ir tik liels iespaids, ka, agri vai vēl, viņi tomēr panāks savu.

Tiešām jāsaprot, ka viss tas ir mākslīgi iekārtots.

Jābrīnās, ka piemēram, iekšlietu resorā, kam taču tieši jāpārzina apriņķa administratīvā darbība, par ministra biedru ielikts poļu deputāts Veržbickis. (Saucieni no vietām: «Nav vairs!») Bet visus pēdējos gadus līdz pat pēdējam laikam viņš tur bija, un viņam galvenā kārtā bija nodotas minoritāšu lietas. (Sauciens no vietas: «Pavalstniecības lietas!») Arī pavalstniecības lietas un vēl daudz citas lietas. — Izglītības ministra biedrs ir katolu baznīckunga pārstāvis Jaudzems. (Sauciens no vietas: «Viņš jau nav polis!») Polis viņš gan nav, bet ir uz visas līnijas paklausīgs un padevīgs poļu lietai un dara visu to, kas poļiem vajadzīgs. Arī viņam Izglītības ministrijā nodotas visas minoritāšu lietas. Tā tad viss ļoti jauki iekārtots! Tā ir apdomāta un ļoti tālu ejoša politika. Visas pozīcijas ir nodrošinātas un plānveidīgi ieņemtas, un, izejot no šīm pozīcijām, tad arī poļu propagandu piekopi ļoti plašos apmēros. Man šķiet, tādos apstākļos, kādos mēs patlaban atrodamies, ilgāk nevaram dzīvot, šādi apstākļi nedrīkst ilgāk turpināties. Tā nav normāla parādība, ja valstī, kur pastāv demokrātiska iekārta, kur ir plaša kultūras autonomija visām mazākuma tautībām, viena mazākuma tautība, atbalstīta no kādas lielvalsts piekopi pārtautošanas politiku kā attiecībā uz latviešiem, tā arī baltkrieviem un leišiem. Ļoti bieži tiešām žel noskatīties, kā šos tumšos baltkrievus un leišus iespaido, lai viņi skaitītu sevi par poļiem. Pie vienas daļas leišu, kas dzīvo pierobežas apgabalos, lielā mērā novērojama parādība, kādu piedzīvojām gadus 30—40 atpakaļ, ko mēs saucām par kārķa vācietību. Ir daļa leišu, kuri pie saviem neizglītotiem uzskatiem tur par sevišķu godu skaitīties pie poļu tautības. (Starpsauciens.) Tāda parādība ir līdz pat pēdējam laikam. Ja demokrātiskā valstī var notikt tas, ka viena mazākuma tautība pārtauto pārējās minoritātes, tāpat arī valdošo nāciju — man liekas, kungī, tas nav pieļaujams. Man ir brīnums, kāpēc Latgales kristīgo partijas pārstāvis tagad uzstājas pret šo parlamentārās izmeklēšanas komisijas otro tezi un atzīst, ka tā nav pieņemama. Viņiem ir iebildumi pret to, ka tie garīdznieki, kuri esot pierobežas apgabalos, būtu atkarīgi no valsts iestādēm. Mums ir zināms, ka Polijā šāds noteikums pastāv. (Starpsauciens.) Jā, tas mums ir zināms! — Ir taisns brīnums, ka poļu laikraksti protestē pret to, ka latviešu sabiedrībā ir radies pretstats pārpošanai tanī pašā laikā, kad poļi savas valsts robežas pārtautošanu piekopi viskrasāk. Viņiem ir tik liela neiecietība pret citām tautībām, kāda nekur citur nav. Man liekas, jums, latviešiem — katoliem, vajadzēja šo priekšlikumu taisni apsveikt. Jūs taču zināt, ka pret valstiski noskaņotiem garīdzniekiem nekādu iebildumu nav. Konkordātā valdībai paredzētas tiesības no politiskā viedokļa celt iebildumus tikai pret arķibīskapu; turpretim pret atsevišķu garīdznieku iecelšanu valdībā nevar celt nekādus iebildumus. Ja mēs tagad to prasām, tad tikai to piedzīvojumu dēļ, kādā mums līdz šim bijuši. Mūsu valsts 10 gadu pastāvēšanas laikā šie piedzīvojumi ir bijuši ļoti bēdīgi. Piedzīvojumi rāda ka Latvijai, ja viņa tiešām grib uzturēt normālu stāvokli savā valstī, jāpanāk, lai pierobežas apgabalā valdībai ir noteikšana par atsevišķu garīdznieku iecelšanu un atstādīšanu. Man šķiet, prasība, lai konkordātu papildinātu ar zināmiem pantiem, nebūt nav uzskatāma par tādu prasību, kas vērstos pret Svēto krēslu. Ir taču zināms, ka, runājot par kaut kāda līguma slēgšanu, katru puse uzstāda tādas prasības,

kādas viņa no sava viedokļa atrod par dibinātām. Ja šādu prasību ir varējusi realizēt Polija, nav saņemams, kāpēc Latvija to nevarētu realizēt. Ja arī mēs zinām, ka Lietuvas konkordāts ar Svēto krēslu ir daudzējādā ziņā sliktāks par mūsējo, bet atsevišķos pantos tomēr tas ir labāks man liekas, taisni jums, Latvijas katoļu pārstāvjiem, sen jau vajadzēja prasīt, lai arī mūsu konkordātā būtu noteikums, kāds ir konkordātā starp Lietuvu un Svēto krēslu, ka visas ticības un garīgās vajadzības jāapmierina viņu mātes valodā. Šeit to neievēro; tāpēc pierobežas apgabalos vēl līdz šaj dienai ne tikai poliskiem elementiem vien, bet arī baltkrievu draudzēs un pagastos, leišiem lietuviešiem un latgaliešiem dievkalpojumus notur tikai poļu valodā. Es domāju, ja jūs šādu prasību uzstādītu — jums būtu tas jādara — nevienam, laikam, pret to nevarētu būt nekādi iebildumi un neviens nebrinētos un nedomātu to iztulkot tā, ka tas būtu naidīgs solis pret Svēto krēslu. Uzstādīt vienai pusei attiecīgas papildu prasības ir iespējams visos starptautiskos līgumos. Kā tirdzniecības līgumi pēc zināma termiņa jāatjauno, tāpat arī līgums ar Svēto krēslu kam arī paredzēts zināms termiņš, pēc šī termiņa jāatjauno. Ja ir kādi iebildumi pret līgumu tādā veidā, kādā tas pastāvējis, tad notiek sarunas par papildu pantu pieņemšanu, par papildu notu apmaiņu un papildu protokolu pieņemšanu, ar ko jāpapildina līgums. Jūs, turpretim, uzskatāt to par naidīgu soli un domājat, ka tas nav pielaižams. Pēc savas saprašanas mēs varam tikai brīnīties, ka jums pret šādām prasībām ir iebildumi.

Es nerunāšu par skolām un pašvaldībām visumā. Parlamentārās izmeklēšanas komisija šodien vēl Augstajam namam neliek priekšā nevienu tezi, kas attiektos uz skolām un pašvaldībām un, varbūt, vēl citām darbības nozarēm, tikai tāpēc, ka šinīs nozarēs komisijai vēl jāturpina papildu darbi. Bet mums ir jau savākts daudz materiālu, kas nepārprotami liecina, ka arī šinī ziņā būs vajadzīgi noteikti konkrēti priekšlikumi. Šodien mēs vēl nevaram tos likt priekšā, jo negribam, lai komisijai pārņemtu, ka viņas priekšlikumi ir sasteigti un nepārbaudīti. Tam, ko komisija šinīs trijās tezēs ir mikstā veidā ietvērusi un vienbalsīgi pieņēmusi, man liekas, jābūt pieņemamam visām Augstā nama frakcijām ja viņām ir svarīga Latvijas valsts suverēnitāte. Bet man personīgi arī nav šaubu par to, ka šīs tezes, pat tādā mikstā veidā, tik viegli nepieņems, ka tās Augstajā namā sastaps diezgan noteiktu pretestību; jūs, katoļu garīdznieki, ar to tikai sevi kompromitēsiet. Vienā lielā daļā latviešu katoļu šodien ir ļoti stiprā mērā pamodusies tieksme justies latviešiem Latvijā, bet viņiem ir ļoti grūti šo savu tieksmi realizēt, jo viņi neatrod atbalstu Latvijas katoļu garīdzniecībā. (Starpsauciens.) Mums, Rancana kungs, ir dažas jūsu ļoti ticīgo draudzes locekļu latviešu liecības, kuri saka: «Mēs esam noberztām kājām gājuši no instances uz instanci, lai panāktu savu taisnību, un nevaram to panākt.» Tā tad jūs varat būt pilnīgi pārliecināti, ka šo atbalstu viņi nesaņem un nesajūt.

Šie parlamentārās izmeklēšanas komisijas priekšlikumi ir dibināti uz nepārprotamiem pierādījumiem un faktiem. Darbība, ko līdz šim piekopusi poļu deputāti ar poļu savienību Latvijā, ir augstākā mērā nelojāla un nepielaižama. Ir nenormāls stāvoklis, ka kaut kādām organizācijām un grupām ir tik liela noteikšana Latvijas valdībā, ka tās izmanto valsts aparātu, lai stiprinātu savu iespaidu. Un to

visu dara plašos apmēros ar valsts aparātu un valsts naudu! Es domāju, kungi, tur, kur jūs kādreiz, izmantotami labvēlīgu situāciju, mēģināsiet izsist sev lielāku politisku kapitālu un iet pāri zināmām normālām robežām, agri vai vēl, jūs panāksit taisni to, ko nevēlaties. Jūs panāksit to, ka savu iespaidu nevis stiprināsiet, bet sagrausit to pie poliskiem elementiem. Mums nācās komisijā nopratināt arī tadus poļu tautības iedzīvotājus, kas jūtas kaut cik demokrātiskāki. Tie vienā balsī teica, ka terors, denūciācija un apvainošana komūnismā notiek nevien pie latviešiem, baltkrieviem u. t. t., bet jūs to piekopjat arī pie demokrātiskāk noskaņotiem poļu tautības locekļiem. Kāds kreisāk noskaņots polis ir nonācis grūtā stāvoklī. (Starpsaucieni.) Tas arguments ir jau pārāk apdrāzts! — Lašu pagastā zemnieku savienības nodaļas darbvedis, zemnieku savienības nodaļas priekšsēdētājs un aizsargu nodaļas priekšnieks — nodenuncēti par komūnistiem. J. Vilpiševskis no vietas: «Kas to dara?» — Jūsu laudis! Kopā ar viņiem, diemžēl, arī daži mūsu valdības aģenti (starpsaucieni). Jā, vietējais kriminālās policijas uzraugs iesniedzis aprīnka priekšniekam paziņojumu, ka tādi un tādi zemnieku savienības darbinieki un tādi un tādi sociāldemokrātu partijas darbinieki visi esot komūnisti. Brīnšķīgā kārtā aprīnka priekšnieks atrodas grūtā stāvoklī, jo ir pienācis laiks, ka arī viņu nokristīs par komūnistu, un, liekas, tas jau notiek. Diemžēl, atkal jā-saka, ka jūs sākat turpināt to pašu, ko jau esat iesākuši pret daudz citiem cilvēkiem. Mums arī no opozīcijas puses jā-saka, ja par kādu aprīnka priekšnieku var teikt, ka viņš ir savu uzdevumu augstumos, tad lai šodien atlausts konstatēt, ka mēs to pilnā mērā varam zinot par Ilūkstes aprīnka priekšnieku. Bet pret viņu un citiem demokrātiskiem darbiniekiem izlieto teroru. Ja tāds stāvoklis, kāds patlaban ir Ilūkstes aprīnki, vēl turpināsies, mēs esam pārliecināti, ka šos darbiniekus «nozāgēs». (Starpsaucieni.) Jā, jā, jūs ar daudz darbiniekiem jau esat tikuši galā, un par velti jūs, Vilpiševska un Veržbicka kungi, taisāt tik nevainīgu seju, itin kā jūs nekā nezinātu un būtu kā jaunpiedzimuši bērni. Jūs savos referātos un runās Varšavā, poļu kongresā pietiekoši skaidri esat pateikuši, ka visi šie paņēmieni ir atļauti un nepieciešami jāizlieto, lai stiprinātu poļu iespaidu. Šādu politiku jūs arī esat realizējuši; tāpēc, es domāju, ir pienācis pēdējais laiks šādai jūsu politikai darīt galu. Ja Augstais nams pieņems kaut šīs trīs tezes, ko liek priekšā parlamentārās izmeklēšanas komisija, tas jau būs ļoti jūtams solis uz priekšu. Ja, turpretim, Saeima šīs parlamentārās izmeklēšanas komisijas tezes noraidītu, es varu teikt, iedzīvotājiem uz vietām būtu zudis pēdējais cerības stariņš. Lielākā daļa no viņiem savas liecības beidza ar to — ja jūs neko nevarat iesākt, tad mums ir zudis pēdējais cerības stariņš, jo tad mēs vairs neticam, ka kaut ko panāksim. — Tad tās lietas var noiet tik tālu, ka kādā jaukā dienā, kad apstākļi būs sagatavoti, izdarot plēbiscitu, pierobežas apgabalus atdala no Latvijas. Jūs būsiet zemi sagatavojuši tik tālu, ka, varbūt, daudz vietējiem iedzīvotājiem būs jā-saka — mēs baidāmies, ka mums drīz nav jāķeras pie ieročiem, lai aizsargātu savu dzimto zemi.

Ilūkstes aprīnki latviešu, tāpat arī baltkrievu un leišu tautības iedzīvotāji jūtas kā svešā zemē, jo viņus pastāvīgi vajā. To komisija ir vienbalsīgi atzinusi. Ja jūs pēc mūsu darba, ko es uzskatu par ļoti svarīgu un atbildīgu, neatradīsiet par iespējamu pieņemt komisijas vienbalsīgi pieņemto atzinumu, man jā-saka — būtu bijis labāk, ja jūs ne-

būtu nemaz ievēlējuši šādu komisiju, ar kuŗu radījāt veltas cerības, ko paši neesat spējīgi piepildīt. Protams, tad stāvoklis Ilūkstes apriņķī būtu vēl daudz grūtāks. Vai jūs gribat izdarīt šo nožēlojamo un bēdīgo pakalpojumu saviem draugiem un biedriem tur uz vietas?

Es tomēr gribu cerēt, ka valdībai, kuŗai Latgales kristīgie šodien esot piedraudējuši ar krīzi, ja viņa pieņemšot parlamentārās izmeklēšanas komisijas atzīnumu, sevišķi atzīnuma 2. punktu, būs tik daudz drosmes pateikt, ka tādā gadījumā mēs labāk esam gatavi krist, nekā sevi kompromitēt un veselā pirobežas apgabalā latviešu, tāpat arī citu tautību iedzīvotājiem dzīvi padarīt pilnīgi neiespjamu.

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš**: Vārds deputātam Rancanam.

J. Rancans (kristīgo zemnieku un katoļu frakcija): Augstais nams! Man te, diemžēl, agrā rīta stundā jāuzstājas un jāaizstāv patiesība un taisnība (sauciens no vietas: «jāaizstāv?!») pret netaisnību un nedibinātiem uzbrukumiem. Diemžēl, tie cilvēki, kas ir ievēlēti parlamentārās izmeklēšanas komisijā, pārāk maz pazīst mūs, pārāk maz viņi pazīst Latgales katoļu garīdznieku dzīvi. Tas jānožēlo. Ja jūs būtu iepazinušies ar visu mūsu darbību patiesi nopietni un sirsnīgi, kā tas latviešiem pienākas, jūs būtu atraduši to, ko varētu ierakstīt zelta burtiem mūsu vēsturē; bet, diemžēl, jūsu acis ir aizklātas. (Starpsaucieni.) Tā jūs domājat jau no paša sākuma, un es nedomāju, ka spēšu jūs pārliecināt.

Es sāksu pēc kārtas. Viss šis latvietības glābšanas komisijas (es gribētu viņu tā nosaukt), darbs nav izbeigts. Ir nākuši daži norādījumi un iebildumi; bet aiz tīri politiskiem motīviem ir sacelta vesela vētra pret katoļu garīdzniecību, pret kuŗu nebija celti pat mazākie iebildumi 10 gadu laikā. (Sauciens no vietas: «Ko tad viņa darīja?») Viņa pildīja savu pienākumu. Man jums jāpasaka, ka viņa, savos postenos stāvēdama, ir uzticīgi sludinājusi evaņģēliju un sludina to arī tagad. (Starpsaucieni.) Bet jums vajaga citu stāstīt, tāpēc ka jūs mūs nepazīstat. Es gribu jums drusku pavērt pagātnes priekškaru. Paskatāties drusku atpakaļ uz to garīdzniecību, kas bija senāk Latvijā, bet kas vēl nebija latviska. Mums toreiz nebija grāmatu. Pajautājiem mūsu pretiniekiem, pat Jezupam Trasunam, kas sarakstīja pirmās grāmatas, kas tās sagādāja, kas tās izplatīja tautā? Vai to darīja Trasuns? — Nē, viņš tagad ar bēdām izdod savu «Jau no vārdu». Redziet, kungi, tāda ir vēsture, tāda ir patiesība!

Iesim tālāk. Kas aizstāvēja Latgalē latviskumu, vai ne garīdznieki? Ja jums vajadzīgs pierādījums tam, paskatāties vēstures lapās, tur jūs redzēsīt, ka garīdznieki bija vienīgie, kas toreiz runāja latviešu valodu baznīcās un latviski lūdza Dievu kopā ar tautu. Tāpat arī garīdzniecība bija tā, kas palīdzēja iegādāt tani laikā grāmatas, ko drukāja ārzemēs, un taisni tad daudz no jums, no jūsu brāļiem vajāja šos garīdzniekus, jo jums šīs grāmatas nepatika. Vēl tagad daudz vecie garīdznieki liecina par tiem laikiem, kā viņi sēdējuši ciemtumos. (Starpsauciens pa kreisi: «Bet kā tagad ir?») Jāzina arī pagātne. Toreiz bija citi apstākļi un tagad ir citi. Arī mēs esam priecīgi par to brīvību, kāda mums tagad ir, un par to arī mēs paši esam līdzī cīnījušies. Arī deputāts Bergs varēs liecināt, kādā valodā runāja katoļu garīdzniecība jau pirms 1916. gada. Ja jūs nepiekrītat mums, tad

tikai tāpēc, ka mēs citādi domājam nekā jūs. (*R. Dukurs* no vietas: «Uz ko Jūs atsaucieties?») Es atsaucos uz 1916. gadu, kad bija kopīgas baltiešu un latgaliešu sapulces Pēterpilī. Šinis sapulcēs mēs ievadījām to latviskumu, kas vēlāk apvienoja Latgali ar pārējo Latviju. (Starpsaucieni: «Sauciet vārdā!») Visi tie paši, kas tagad ir. (Sauciens pa kreisi: «Bet nosauciet vārdā!») Kā jau teicu, tie paši, kas tagad: Skriņdas Dzenis, Velkme un vēl citi. (*R. Dukurs* no vietas: «Tie ir tie, ko jūs tagad vajājat!») Nē, tas nav pareizi. — mēs pat nedomājam nevienu vajāt. (Starpsaucieni.)

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš** (zvani): Lūdzu netrācēt runātāju! Deputāt Celm, arī Jūs esat pie-teikušies pie vārda un varēsīt runāt! Deputāts Dukurs norunāja divas stundas, viņu noklausījās mierīgi, tāpēc ļaujiet tagad runāt arī deputātam Rancanam.

J. Rancans (turpina): Garīdznieki arī bija tie, kas pie dievgalda nepieļāda lasīt nepratējus, viņi veicināja grāmatu izplatīšanu Latgalē, tāpēc arī Latgalē ir tik mazs analfabētu procents, lai gan skolu Latgalē gandrīz tikpat kā nebija. To apliecinās šie kungi, kas tepat sēd, ja viņi gribēs liecināt patiesību. Jūs, mīļie kungi, gribat to lietu nostādīt kā tādu, kas mums nekad nebūtu bijusi dārga. Jūs, varbūt, atrodat tur vienu otru garīdznieku, kuŗa vaimu, aiz matiem to pievilkdami, uzvelat visai garīdzniecībai. Lukina kungs šē norobežojās, bet tā ar ļoti mīlīgiem teikumiem, ka tādi esot «tipi» pie mums katoļu garīdzniecībā. Par tādiem tipiem mums polemizēja veselu pusstundu Dukura kungs un mēģināja viņus pataisīt tīri vai par varoņiem. Jūsu runu, laikam, gan, nodrukās un izplatīs Polijā, jo jūs viņiem tiešām esat parādījuši lielu godu, tā ka viņi par jums varēs tikai priecāties un pateikties.

Tālāk, vai 1917. gadā garīdzniecība nebija tā, kas aizstāvēja tautas daļu apvienošanos (*J. Trasuns* no vietas: «Kā vadībā?») Garīdznieki un tautas pārstāvji sanāca kopā un nolēma apvienoties ar pārējiem latviešiem. (Starpsaucieni.) Nē, Jezupa Trasuna tur nebija. (Starpsaucieni.) Nē, ne par tautiskumu, bet par tautas daļu apvienošanos. (Starpsaucieni; priekšsēdētājs zvani.) Vai tāds var vušķām pārmest, kas pats vēl nebija par jēru palicis?! Šie mazie uzmetumi no pagātnes dod zināmu norādījumu un liecību, kā garīdzniecība ir izturējusies. Es negribu par to plašāk runāt, jo tur var sarakstīt veselu vēsturi. Tagad nav laika pie tā pakavēties, tāpēc es pāreju tūlīt pie pašas lietas, pie tagadējiem apstākļiem, par kuŗiem jūs sakāt, ka mēs tos nezinām.

Žēl, ka nomira Meierovica kungs. Viņš jums būtu pateicis daudz patiesīgu vārdu. Arī Zālītis ir miris. Viņi mūsu kongresā redzēja, ka ne viens vien mūsu garīdznieks dabūja triecienu ar akmeņiem no tiem, kas tagad ir jūsu draugi, Trasuna kungs. (Starpsaucieni.) Jūs varat paskatīties, mīlais draugs, un jūs atradīsīt, ka tani Rēzeknes kongresā bija klāt ne mazāk kā 30 garīdznieku. Tas nav mazs skaits no Latgales, apmēram, 60 draudžu ganiem. Tie pašai ziedzīgie garīdznieki sirsnīgi aizstāvēja latvju tautas apvienošanos vienā tautiskā vienībā, aizstāvēja tāpēc, ka zināja, par ko viņi stāv. Bet daži jūsu tagadējie draugi ieteica vienoties ar lielo Krieviju. Mani līdzstrādnieki zināja, par ko viņi stāvēja, tāpēc viņiem nācās ciest; daži no viņiem pat dzīvību zaudēja!

Tagad par mūsu laikiem. Es nezīnu, kāpēc un kādu apstākļu dēļ jūs esat mainījuši savus uzskā-

tus par garīdzniekiem. Tie uzreiz tapuši poliski un netaktiski. Es jau sākumā jums aizrādīju, ka tas ir pilnīgi nepamatoti un ka jūs pārsteidzaties, jo tie garīdznieki, kā Hordijevičs un citi, kas nav bijuši lojāli vai kas izrādījuši naidu pret Latviju, ir nobīdīti pie malas tad, kad Latvijā nodibināja augstāko garīdzniecību. Es minēju faktus; jūs tos neminējāt. Jūs, ģeneralizējami un raksturodami ar saviem politiskiem aizspriedumiem šīs lietas, tomēr neesat atraduši faktus, ar ko varētu ko pierādīt. Jūs varat pasacīt, ka Latvijas tautai nelabvēlīgi noskaņots arī Rancans; bet, es domāju, nevienam, kam ir vesels prāts, tam neticēs, ja jūs to mums pārmetīsīt. Līdzīgu lietu jūs, sociāldemokrāti, bijāt iesākuši pirms 6 gadiem, gribējami lauzt konkordātu pavisam, bet tad jums nebija piekritēju! Tagad, diemžēl, jums ir radušies līdzskrējēji, un, kā tas redzams komisijas atzinumu 2. punktā, tas pilnīgi grib panākt konkordāta laušanu un ar to ir piešķirts karš visai katoļu baznīcai Latvijā! Dukura kungs aizrāda sevišķi uz Poliju un grib iegāvēt, ka tur konkordāts paredzot lielākas tiesības valdībai nekā mūsējais. Šāds apgalvojums ir pilnīgi nepamatots, lai gan Dukura kungs lielās ar savām zināšanām: «Mums zināms!» Jūs labi zināt to? Mums arī tas ir labi zināms. Es turos pie oficiāliem dokumentiem. Polijas konkordāta XIX pantā ir tas pats, kas Latvijas konkordāta XII pantā. Tie dod garīgai priekšniecībai — arķibīskapam galveno noteikšanu, bet ir dota sava tiesa arī valdībai. Tikai vajaga griezties attiecīgā vietā, nevajaga to ignorēt. Tur, kur ir griezušies, tas viss ir izdarīts. Es negribu teikt, ka garīdznieku starpā nav cilvēku ar trūkumiem. Arī jūsu, sociāldemokrātu, starpā var gadīties dažādi. Nekad visi nav vienādi. (R. Dukurs no vietas: «Nekas nav izdarīts!») — Atļaujiet to man labāk zināt. Es jums jau minēju pagājušo reizi par Borodiču. Es jums minēju vēl par vienu. Varētu vēl ko vairāk pastāstīt, bet mums nav jāplātās un jālielās ar saviem darbiem, ko esam darijuši Latvijas labā. To tauta pati zina un pati to novērtēs.

Te es gribētu aizrādīt taisni to, ka konkordāta XII pantā paredzēts tas, ko jūs gribat pārņemt — it kā valdībai nav paredzēta nekāda noteikšana; tāpēc komisijas atzinuma 2. punkts ir lieks un pilnīgi laužas valējas durvīs. Minētais pants skan šādi: «Ievērojot latviešu tautības garīdznieku vēl nepietiekošo skaitu pārejas laikmetā, archibīskapam ir tiesība aicināt pēc vajadzības no ārzemēm garīdzniekus, kuri varēs brīvi izpildīt archibīskapa uzliktos amata pienākumus. Archibīskaps uzņemsies paziņot republikas valdībai šo garīdznieku vārdus, lai zinātu vai no politiskā viedokļa valdība neceļ pret viņiem ierunas.» Polijas konkordāts, uz kuru Jūs atsaucāties, arī paredz tās pašas tiesības valdībai, tikai vairāk ierobežotas:

«Article XIX.

La République garantit le droit des autorités competentes d'attribuer les fonctions les charges et les bénéfices ecclésiastiques d'après les prescriptions du Droit Canon. A l'attribution des bénéfices paroissiaux seront appliquées les règles suivantes:

Dans les territoires de la République de Pologne ne peuvent pas obtenir des bénéfices paroissiaux, à moins d'avoir reçu le consentement du Gouvernement polonais: 1. les étrangers nonnaturalisés, ainsi que les personnes dont l'éducation théologique n'a pas été faite dans les instituts théologiques de Pologne, ou dans les instituts pontificaux; 2. les per-

sonnes dont l'activité est contraire à la sécurité de l'Etat.

Avant de procéder aux nominations à ces bénéfices, l'autorité ecclésiastique s'informera auprès du Ministre compétent de la République pour s'assurer qu'aucune des raisons, prévues ci-dessus aux points 1 et 2, ne s'y opposerait. Au cas où le Ministre sus mentionné ne présenterait pas, dans le délai de 30 jours, de telles objections contre la personne dont la nomination est envisagée, l'autorité ecclésiastique procédera à la nomination.»

Latviešu tulkojumā tas būtu:

«XIX pants. Republika garantē attiecīgai baznīcas valdībai tiesību piešķirt baznīcas amatus, uzdevumus un beneficijas, saskaņā ar kanonisko tiesību priekšrakstiem. Attiecībā uz draudžu beneficiju piešķiršanu piemērojami sekojošie nosacījumi:

Polijas republikas teritorijā bez poļu valdības piekrišanas nevar saņemt draudžu beneficijas: 1) nenatūralizētie ārzemnieki, tāpat kā personas, kuras teoloģisko izglītību nav ieguvušas Polijas teoloģisko institūtos vai pāvesta institūtos; 2) personas, kuru darbība ir pretēja valsts drošībai.

Pirms iecelšanas šādos baznīcas amatos, baznīcas vadība griežas pie attiecīgā republikas ministra, lai pārliecinātos, vai kāds no augstāk 1. un 2. punktos pieņemtiem iebildumiem nerunā tam pretim.

Gadījumā, kur augstāk minētais ministris 30 dienu laikā neceļ minētos iebildumus pret iecelamo personu, baznīcas vadība stājas pie tā iecelšanas.»

Kā redzams, tas pats, kas pie mums, ir norādīts, arī Polijas autoritatīvā konkordātā, kas noslēgts 1925. gadā. Vēl vairāk, tur ir teikts, ka attiecīgs ministris ir ierobežots ar 30 dienu termiņu atbildei. Man būtu lūgums pret visiem kollegām, ja pārmet, tad vajaga to darīt nopietni, bez kliegšanas, bez vainu uzvelšanas, ka tur ir vainīgi politiskie apstākļi, ka tur vainīgas kādas partijas, vai mācītāji, garīdznieki u. t. t. Vaina nav meklējama konkordātā, bet gan tur, ka jūs savā laikā par to neesat, varbūt, informējuši augstāko garīdzniecību. Mums uzraudzības uz vietām nav, bet mūsu valsti ir vesela rinda policistu, aizsargu un pašvaldības ierēdņu, kuriem maksā skaistu naudu; ja viņi nav informējuši mūsu garīdzniecības priekšniecību, kas tad par to atbild? (Starpsauciens.) Cik jūs esat maksājuši? Diemžēl, jūs neesat maksājuši, jo draudzes mācītājus pie mums uztur vienīgi draudze. Redziet, Polijā garīdzniecību iecel ne valdība, bet tā, kā tas ir noteikts konkordātā XIX pantā un pie mums — XII pantā. Citu oficiālu attiecību nav un citi iecelšanas veidi nav zināmi. (Starpsaucieni.) Jums, varbūt, ir labākas attiecības ar Poliju, Jūs, varbūt, vairāk zināt, bet es pamatojos uz dokumentu, kam ir publiski tiesisks raksturs. Jūs gribat, lai garīdzniecību likvidētu, Jūs gribētu, lai ieceltu komisārus, tādu varu, kāda ir, piemēram, Krievijā. Tā vara tad ļoti labi rīkotos un garīdzniekus iesēdinātu cietumos, lai ar viņiem vairāk nebūtu jārēķinās. (Starpsaucieni.) Jūs savā priekšlikumā pieprasāt uzdot valdībai grozīt konkordātu. (Starpsaucieni.) Garīdzniecība pierobežas joslā iecelta vienīgi ar valdības piekrišanu. Uz valdības pieprasījumu garīdzniekus var arī atstādīt no amata. — No jūsu priekšlikuma izriet, ka mūsu apstākļos tikai valdība ieceltu un atceltu katoļu garīdzniekus. Tā tas nav bijis nevienā valstī, un šāds stāvoklis nav paredzēts arī pret citu konfesiju garīdzniekiem. Tā tad komisijas atzinums grib ievest pilnīgi aplamu un pretkanonisku kārtību.

Tas ir pilnīgi pret kanoniskiem likumiem, jo bīskaps taču iecel garīdzniekus amatā, tāpēc viņš arī ir atbildīgs par garīdznieku darbiem. Ja laicīgai varai ir kādas kompromitējošas ziņas par garīdzniekiem, tad viņai būtu pienākums informēt bīskapu. Pie mums tas nav darīts. (Starpsaucieni.) Es domāju, ka pie jums arī, jo jūs arī esat Latvijas Saeimā, Latvijas likumdevējā iestādē, jūs strādājat to darbu līdzī, tāpēc jums vajadzētu zināt, kādi ir mūsu likumi, un kāda ir to pildīšana.

Te vēl aizrādīja, ka Lietuvas konkordātā esot paredzēta mātes valoda dievkalpojumos. Ļoti labi, mēs arī pie tā turamies. Mātes valodu mēs nekur neesam nolieguši. Katrai tautībai ir sava mātes valoda, latviešiem ir sava, lietuviešiem sava. Mūsu baznīcā dievkalpojumu lielā daļa notiek latīņu valodā, bet sprediķis, pamācības — mātes valodā. Protams, ir daži naidīgi elementi, kas to apkaņo, bet kas viņus instruē, to mēs nezinām. (Starpsaucieni pa kreisi.) To mēs nezinām, tas jums labāk jāzina, jo viņi jums ir tuvāki nekā mums. Man tikai jāsaka, ka apzinīgs katolis to nedarīs, tāpat kā labs un godīgs cilvēks nekad netraucēs dievkalpojumus.

Tālāk man jāaizrāda, ka tur, kur garīdzniekiem pārmeta, šie pārmetumi viņiem nāk zināmā mērā par attaisnojumu. Es labi nezīnu, vai mans priekšrunātājs, vai referents savā runā pieminēja skolotāju Karloviču. Šis Karlovičs tad, kad ievēda latviešu valodu, uzstājās pret to, un tad nu garīdzniekam šī ziņa ar viņu bija sadursme. Tagad tas pats dievkalpojumu traucētājs ir par drošu liecinieku pret garīdznieku, kas aizstāvēja latviešu katoļu tiesības dievkalpojumos. Jūs to nezināt. (Starpsauciens.) Ir tāds skolotājs Karlovičs, kas strādā pretim, viņš uzstājas arī pret dievkalpojumiem latviešu valodā, un pret viņu uzstājas garīdznieks, kuŗam jūs uzbrūkat. (*R. Dukurs* no vietas: «Kas tas tāds ir?») Tas ir Skokovskis. (Sauciens no vietas: «Bet kā ir ar to sīvēnu?») Jūs paši paliekat smieklīgi. Vai tad garīdznieks ies dot kādus 5 latus skolotājam? Atlaujiet mums šādiem jūsu apgalvojumiem neticēt. (Starpsaucieni.)

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš** (zvani): Lūdzu pārtraukt sarunas!

J. Rancans (turpina): Nedomājiet, ka šie cilvēki ir tik naīvi, ka viņi ies pārpirkat ar vienu sīvēnu, vai ar pāris latiem. Cilvēkam viens ievēl radiofonu par velti, un viņš par to uzdāv sīvēnu. (Sauciens no vietas: «Naudu!») Vai jūs to esat konstatējuši? Gaļu galā es nezīnu, man ir tāda informācija. Jūs esat noslēgušies un savas darbības aktis nerādāt, jums ir tāda noslēpumaina kamera, kur spriež bez kādiem pierādījumiem, kur nav brīv pieaicināt neviena pretliecinieka. Jūs nopratināt vienu otru, kas gadās ceļā, jūs nopratināt kādu naīvu latgalieti un tikpat naīvi sākat viņam ticēt. Tik naīvi nevarēja ticēt, jo ir daudz viltīgu cilvēku, kas runā visādas lietas. (Starpsaucieni.) Jūs nepievedat nevienam. (*R. Dukurs* no vietas: «Uz kāda pamata Jūs to sakāt?») Es zīnu, ka tas ir noticis. (*R. Dukurs* no vietas: «Ja tā runā bīskaps, tad tas ir nepielaižams!») Vispārīgi, jūs ņemat kādus atsevišķus gadījumus un no šiem atsevišķiem maziem gadījumiem taisāt tādas slēdzienus, kuŗiem tiešām grūti piekrist. Mums ir cita informācija, es pats pazīstu šos garīdzniekus un zīnu, ka viņi ir strādājuši taisni pret šo novirzienu. Pajautājiem šiem poļu tautības pārstāvjiem, vai viņi ir piekrituši tiem? Ja jūs pamanāt kādu katoļu garīdznieku, jums pat vārdu nav, kā viņu nosaukt. Es gan gribētu, ka

jūs pret viņiem izturētos tikpat lojāli, kā mēs pret jums. Arī jums vajadzētu reiz iemācīties saprast un cienīt cita cilvēka pārliecību. (*J. Celms* no vietas: «To Jums vajadzētu iemācīties!») Paldies Dievam, es to esmu iemācījis. (Starpsauciens pa kreisi.) Parlamentārās izmeklēšanas komisijai ir savi trūkumi, un mēs uz vienu trūkumu aizrādījām, ka labāk būtu, ka viņa skatītos nevis ar vienu aci un vienpusīgi, bet skatītos ar abām acīm. (Starpsauciens pa kreisi.) Vajaga saprast un pieiet lietai tā, kā to prasa lietderība un taisnība. Ja izmeklēšanas komisija būtu nodibināta šīnīs rāmjos, tad arī mēs pret to iebildumus nevarētu celt. Izmeklēšanas komisijai vajaga nopietni, dziļi un plaši to lietu apskatīt, tad mēs nebūtu cēlušī pret to iebildumus.

Tad bija pārmetums garīdzniekam Kuļikovskim. Viņam par lielu grēku un pārkāpumu pieskaita to, ka viņš neprot latviešu valodu. Tas var būt, ka viņš neprot latviešu valodu pilnīgi labi, viņš nevar klasiski runāt. To es saprotu. Bet viņš nav izgājis mūsu skolu, viņš ir jau vecs cilvēks. Tagad šim cilvēkam, kuŗš ir slims un ir jau tuvu nāvei, uzliek tādu grēku, ka viņš veicina valsti pārpoļošanu. (*R. Dukurs* no vietas: «Kuŗš tad ir slims?») Kuļikovskis. (*R. Dukurs* no vietas: «Ceturtdienā pēc komisijas aizbraukšanas viņš bija pagastnamā!») Jūsu vārdi ir no gaisa grābti. Šis cilvēks ir slims un viņam ir pat grūti izpildīt savus amata pienākumus, bet tā ka mums ir garīdznieku trūkums, tad viņš mums vēl jālieto, jo apmēram kādas 16 draudzes ir vēl bez garīdznieka, kuŗas nevar apmierināt un kuŗas lūdz dot viņam garīdznieku.

Tad trešais garīdznieks — Taborē. Arī pret viņu jums nav nekādu pierādījumu. Jūs pieminējāt, ka viņš izteicies par komisiju apvainojošiem vārdiem. Arī tur nekā gravējoša nebija. Varbūt jums, komisijai, nav ērti pateikt publiski visus šos gravējošos notikumus. Ja jūs nevarat publiski tos pateikt, tad lūdzu, kaut privāta kārtā, informējiet mūsu garīgo priekšniecību, kuŗi nav bijuši lojāli, vai citādi ir slikti izturējušies, un dodiet pierādījumus! Es domāju, tad garīgā priekšniecība būs savā vietā un izpildīs to, kas viņai pienākas. Bet jūs bazējaties uz vienu otru gadījuma liecinieku, kas, varbūt, ir tikai gadījuma cilvēks, un no viņa liecības tūlīt uzbūvējat briesmīgu gravējošu apvainojumu, kamēr pierādījumus atrast jums ir diezgan grūti. Vēl vairāk, jums ir vesela rinda dažādu naida jautājumu par to, it kā garīdznieks varētu runāt, ka Dievs saprotot tikai poliski. Garīdznieks tādu izteicienu nevarēja sludināt, jo tas ir pilnīgi pretīgs mūsu ieskatiem un mācībai. Lūdzu dodiet pierādījumu! (*R. Dukurs* no vietas: «Jums jau neko nevar pierādīt!») Ko tauta runā uz baumu pamata, par to jūs daudz ko varat dzirdēt, bet pierādījumu jums nav! Arī mūsu garīgā praksē ir ļoti daudz tādu gadījumu, kur apvaino cilvēku. Mēs izsūtām pārliecināties uz vietas, izsaucam un nopratinām zem zvēresta. Ticēt, lko tauta runā, tik vienkārši nevar. (Starpsaucieni.) Redziet, jūs nezvērinātiem tomēr ticat. Ar šo nezvērināto liecinieku, kuŗi ļoti tuvu jums stāv, liecībām jūs gribat rēķināties kā ar neapšaubāmu faktu. Mēs gribējām ir no referenta, ir no Dukura kunga sagaidīt vairāk pamatotu un objektīvu spriedumu, vairāk lietišķības un iedziļināšanās pašā lietā, tāpēc mēs bijām pret to, ka šodien tās lietas izspriež, jo plašumā un dziļumā mēs tām te nevaram pieskarties. Mēs varam pieskarties tikai vienai pusei, vienai

malai un izcilāt lietas, kam nav nekāda sakara vai ir ļoti maz sakara ar visu šo jautājumu. Mēs arī nenoliedzam, ka notiek, varbūt, vairāk kā pārpološana — pārtautošana. Bet par to vairāk jāuztraucas nevis mums, bet sociāldemokrātiem, kas ar savu internacionālismu palīdz pārtautot. Mēs zinām, ka pat Augstajā namā ir cilvēki, kas te jau 10 gadu ir nodzīvojuši un nemāk vēl kārtīgi latviski runāt un arī no šīs tribīnes nerunā latviski.

Te viens iepriekšējais runātājs liecināja, ka iesnieguši memorandu arī krievi un vecicībnieki. Atļaujiet, kungī, ka es tomēr apšaubīšu, ka vecicībnieki un krievi būs latviešu lietas veicinātāji tai komisijā, kuŗā jūs esat. Jūs pieņemat pabalstus, ko dod Augstais nams budžeta kārtībā un Kultūras fonds skolu atvēršanai, un sociāldemokrāti pirmie nostājās uz tā viedokļa, ka summas jāsadala visiem vienādi. Bet vēlāk jūs blāujat par skolām, ka to ir par daudz: 2—3 poļu skolas atvērtas vienā pagastā. Kāpēc tad jūs tās dibinājat? Vai garīdznieki tās dibināja? Man šķiet, jūsu argūmenti ir stipri apšaubāmi. Jūs paši atļaujiet līdzekļus un vēlāk, kad bērni iet skolā, jūs to uzliekat par gravējošu noziegumu garīdzniekiem. Latvijas valsts ar saviem līdzekļiem atver skolas, un tad nu, laikam, garīdzniekiem vajadzēs iet un nostāties priekšā un nelaist šos bērnus skolā?! Tādu pienākumu garīdzniekiem nav. Ko valsts atļauj, to garīdzniekiem nav brīv traucēt. Jums pašiem jātiek galā ar savām lietām.

Te atzīmēja arī veselu rindu vietu, kur it kā notiekot pārtautošana, pārpološana un piedaloties arī garīdzniecība. Bija minēta Ilūkste, Pasiene, Svete, Pustina. Tur, kur iecelti latviski noskaņoti garīdznieki, tie nav labi, tos vajā. Varbūt tā iecelšana bija vajadzīga citāda, vajadzēja iecelt poli!? Varbūt, tanī vietā bija ielikts garīdznieks, neapjautājoties sociāldemokrātu frakcijas lideram, vai tur var tādu iecelt!? Jums pašiem vajaga būt drusciņ kompetentākiem šīs jautājumos, lai runātu pret baznīcas virsganu. Es domāju, jums vajadzēja priecāties par šādu rīcību, aizstāvēt latviešu garīdzniekus. Ja viņi tur ir iecelti un vajadzīgi, lai dara darbu. Mēs garīdznieka pārceļšanu neuzskatām par sodu, bet par zināmu pienākumu. Viņiem jāatbild savos dekanatos un savās draudzēs. Viņi dod zināmas informācijas, viņi notur dievkalpojumus un, cik spēj, no savas puses visu dara valsts labā, lai arī draudzes ir lielas. Garīgai virsvaldei viņi vienmēr ir devuši lietišķus ziņojumus un savu darbu ir veikuši ar mīlestību pret savu tēvu zemi. Es komisijas ziņojumā neatrodu neviena pierādīta smagāka nozieguma, un mums grūti nākt pie slēdziena, ka ar šādiem priekšlikumiem varētu vērsties pret katoļu baznīcu un pret visu katoļu ticību Latvijā. Še konkordāta lietu nekādā ziņā nevar saistīt ar pārtautošanas lietām, kas ir notikušas un notiek. To nenovērsīs komisija, bet gan valdība, jo komisijai nav tādu pilnvaru un iespēju. Saistīt dažus garīdzniekus ar komisijas atzinuma 2. punktu mēs atzīstam par apvainojumu katoļu frakcijai, kas ir latvieši. Mēs nevaram liegt garīdzniekiem noturēt dievkalpojumus poļu valodā, kur ir poļu tautības vairākums. Tāpat nevaram liegt garīdzniekiem noturēt dievkalpojumus baltkrievu izloksnē, kur vairākumā baltkrievi. Mēs nevarētu liegt vācu garīdzniekiem noturēt dievkalpojumus arī vācu valodā, kur iedzīvotāju vairākums būtu vācieši. Ja jūs paši paskatīsities uz savu darbību, jūs arī to atradīsiet par nepilnīgu, trūcīgu un paviršu; tāpēc slēdziens komisijas atzinuma 2. punktā nekādā ziņā nav loģisks. No tiem faktiem, kādi ir kom-

misijas rīcībā, pie šāda slēdziena nevarēja nākt. Jūs sakāt, ka garīdznieki ir pārkāpuši viņiem uzliktos pienākumus. Jāpārbauda fakti, un, ja izrādīsies, ka tie nav pieņemami, tad jau tūlī nav jāgroza konkordāts.

Tagad nonākam pie trešās tezes:

«Uzdot valdībai gādāt, lai pierobežas joslā ieceljamie garīdznieki un skolotāji būtu latviešu valodas pratēji, noskaņoti labvēlīgi Latvijas republikai un lai nekavētos atlaistu tos garīdzniekus un skolotājus, kuŗi piekopusi vai veicinājuši pārpološānu. Ārpavalstnieki, kuŗi nelojāli izturējušies pret Latvijas republiku — izraidāmi.»

Ļoti vēlams, lūdzu — taisni tie, kuŗiem jūs esat pārmetuši nelatvietiskumu, ir sarakstījušies ar mums un — latviski. Ja jūs tā turāties, tad konsekvencei vajadzētu būt tādai, ka jums arī daži profesori jāizraida no augstskolas, bet jūs to neesat darijuši.

Tālāk jūs runājat par pārliecību un noskaņojumu. Grūti konstatēt, kāda ir katram pārliecība un noskaņojums. Jūs prasāt labvēlīgu noskaņojumu, bet to taču nevar redzēt. (Starpsauciens.) Kas par labvēlīgu noskaņojumu var liecināt? Vai Jezups Trasuns, vai aizsargi uz vietas, vai kāds jūsu piekritējs. Uzstādot šādu noteikumu jūs paverat durvis pilnīgai patvaļai un neaprobežotām pārestībām. Es jautāju, no kā jūs to redzat un kā jūs saprotat vārdu «noskaņojums»? (Starpsaucieni pa kreisi.) Ja to rāda darbi, tad runājiet par darbiem, bet nerunājiet par labvēlīgu vai nelabvēlīgu noskaņojumu. To es saucu par lieku poeziju, kas nekādā ziņā nebūtu ievadama komisijas atzinumā. Ja komisijas prasības būtu pamatotas, arī mēs labprāt par tām balsotu, bet tagad tas tā nav. Mums nav nekādu iebildumu, ja prasa latviešu valodas prasānu. Mēs labprāt par to balsosim, bet ko lai dara, ja 70 gadu vecs cilvēks vairs nevar iemācīties latviešu valodu. Man šķiet, ja viņam pieliek kādu palīgu latviešu valodas pratēju, tad taču viņu var atstāt savā vietā, viņam var atļaut darboties, jo citur, kā mēs zinām, ir vēl sliktāki apstākļi. Pieminētos apgabalos viss lielais vairums garīdznieku ir latvieši, bet tur, kur mums latviešu garīdznieku trūkst, tie jāaizvieto ar citu tautību garīdzniekiem. Jūs no 4 vai 5 poļu tautības garīdzniekiem te iztaisijāt tādu bubuli, ka tieši jums pašiem vajadzētu kaunēties. Es domāju, jūs paši tam neticēsiet, ka 4 vai 5 garīdznieki var sacelt tik lielu brēķu un pārtautot visu pierobežas joslu. Pie tam, kā jūs paši izteicāties, šie garīdznieki ir pa lielākaļ daļai jau veci cilvēki un, kā viņi paši izteikušies, arī nervozi, tāpēc, man šķiet, no šiem cilvēkiem mūsu valstij briesmas nedraud.

Runājot par tautības pieauguma jautājumu, man jāsaka, ka tad, kad notika tautas skaitīšana, statistisko ziņu vākšana, bija tādi gadījumi, kur par baltkrieviem bija pierakstīti vairāk latgalieši. Ziņu vācēji bija baltieši. Ja kāds latgalietis nevarēja tik skaidrā valodā izteikties, viņi tūlīt pateica — jūs esat baltkrievi vai krievi un tā viņus arī pierakstīja. Man pašam bija vairākkārtīgi jāsadurās ar tādiem gadījumiem. Tā bija ierakstīti arī viņu pasēs. Tauta bija nesaprasāna. Kad es dažām personām jautāju, kāpēc viņas uzdevušās par baltkrieviem, viņas nespēja izskaidrot. Zināja tikai to, ka augstie Rīgas kungi to tā pavēlējuši. Visumā varu teikt to, ka sākumā baltkrievu bija maz, bet jūs paši viņus pieražojāt. Mēs tur neko nevaram darīt. Garīdzniekiem ir diezgan grūti pret to kaņot, ja pati statistiskā pārvalde to dara. Mūsu garīdzniekiem ir bijušas sarunas ar virsniekiem. Virs-

nieki griežas pie viņiem krievu valodā, bet kad izrādās, ka garīdznieki labi runā latviski, šie virsnieki atvainojas un pāriet uz latviešu valodu. Tas pats ir arī pašvaldībās. Kas tad bija tie, kas krievu valodu atzina līdzīgu latviešu valodai? Viņi savu rīkojumu nav ņēmuši atpakaļ. Vai tas ir valstiski? Vai tam tā vajadzēja būt?! Daudz jūsu draugu, latviešu, kas tur aiziet un kas no jums bauda lielu atbalstu, ar tautu runā tikai krieviski. Man zināms gadījums, kur kāds cienījams vīrs apbalvots pat ar dzirnavām, taš ir Lašu pagastā. Lai gan Lašu pagastā vairums iedzīvotāju ir latvieši, tomēr pašvaldībā atskan krievu valoda. Es nezinu, kāpēc tas tā notiek un kāpēc tā dara, bet es domāju, ka te garīdznieki nav vainīgi; te vajadzēja citiem orgāniem skatīties un prasīt valdībai, kāpēc viņa izdod tās lielās summas policijai, kāpēc viņa lielas summas izdod pašvaldībām un skolotājiem? Lai valdība nostājas uz cita viedokļa, tad jums no šiem 2 vai 3 garīdzniekiem nebūs bailes. Varbūt, šie ir mazākas markas cilvēki, kas nestāv savu uzdevumu augstumos — es par viņiem negalvoju, viņi nav manā pārziņā; bet visa jūsu informācija ir ļoti šaubīga un pavirša. Es gribētu redzēt tanī vairāk pamata, vairāk pārliecības un pierādījumu, citādi grūti visam tam piekrist. Mēs šim parlamentāras izmeklēšanas komisijas ziņojumam nevaram piekrist. Mums būtu ļoti patīkami, ja tas būtu visā visumā izsmelošs, ja te būtu ietvertas visas tezes; tad mēs varētu redzēt un salīdzināt, bet no tā mazuma, kas te ir runāts, tā lieta tik briesmīga nerādās. No politiskā redzes stāvokļa to var uzskatīt par briesmīgu; bet sakait, vai tas mazais skaits vecu nevarīgu cilvēku, kas tomēr ir iemācījušies valodu tik tālu, ka notur papildu dievkalpojumus, varētu būt tik briesmīgi, tādi varoņi. Es varu teikt, ka šie garīdznieki nedomā ne par kādām citām valsts varām, viņi ir padoti garīgaj varai un to arī izpilda; tāpēc nevar viņiem izteikt nekādus gravējošus pārmējumus. Ja jūs to darāt, tad, atklāti, no sirds runājot, jājautā, vai jūs varat to apgalvot. Es saku, ja tādi cilvēki patiesi būtu, tad garīgā priekšniecība viņus nekad necietis savās rindās. (Starpsauciens pa kreisi.) To es saku visiem. (R. Dukurs no vietas: «Ari Jums mēs vairs neticam!») Ļoti žēl, ka arī es esmu zaudējis pie jums uzticību. Cerēsim, ka tas būs citādi, kad jūs vēlāk pārliecināsities un iepazīsities ar šiem faktiem. Man ļoti žēl, ka jūs neesat vēl galīgi pārbaudījuši šos faktus, tad par to lietu varētu citādi runāt. (R. Dukurs no vietas: «Iļūkstes aprīņki viss ir pārbaudīts, visi ir nopratināti!») Ņemsim kaut tos pašus polus, Vilpiševska ziņojumu «Dzvonā» 1929. gadā. Man šķiet, viņa liecībai varētu ticēt kā deputāta liecībai. Arī viņš saka, ka apstākļi Latvijā nav labvēlīgi, ir jācinās, jāstrādā, ka tauta ir padota svešai garīdzniecībai un ka tā bieži naidīga poliēm. Man liekas, jūs saprotat, ko tas nozīmē. (Starpsaucieni pa kreisi.) Man jāaizrāda, ka no 150 garīdzniekiem lielākā daļa ir latviešu, daļa lietuviešu un tikai daži ir poļu tautības. Viņš liecina un nebūt negrib noliegt, ka svešu tautību garīdzniecība bieži ir naidīgi noskaņota. Vai jūs varat iedomāties, ka iespējams, ka tie paši garīdznieki varētu vienā un tanī pašā laikā būt par un pret, varētu būt naidīgi noskaņoti pret pārpoļošanu un tanī pašā laikā arī tieši veicināt pārpoļošanu? Ja jūs pareizi salīdzinātu un pareizi apspriestu tās attiecības, jūs redzētu, ka tās lietas nemaz nav tik briesmīgas, un ka pārtautošana no katoļu garīdzniecības puses latviešiem nemaz nedraud! Es jums varu apgalvot, ka visās tanīs lietās jums trūkst!

skaidra skata, kā tas vajadzīgs. Jums ir tāds pats uzskats un noskaņojums kā senāk krieviem, jo jūs esat mācījušies vēl krievu skolās un piesavinājušies greizu uzskatu, ka ja kāds ir katolis tad viņš ir polis; tāpēc ka viena kaimiņu tauta — poļi ir katoļu tauta, pēc tās arī sauc. Tāpat kā jūs bieži vien sauc par «čiuljiem» vai «tučiem — vāciem», tāpēc ka jums ir kopīga ticība ar vāciem. Jūs pie krieviem nevarējāt atrast citādu izteicienu, kā «польская вера», un tas arī jums ir pielipis, tāpēc jūs nevarat izšķirt, kur sākas katoļu ticība un katoļu baznīca, un kur sākas polonisms pārpoļošana. Starp šīm divām lietām mums ir novilkta robežas. Ja jums šīs robežas nav novilkta, tad mūsu tautā tās ir novilkta. Mūsu tautas garīdzniecība glabā to veco katolisko ticību, kas ir piemērota mūsu tautas apstākļiem. Jūs daudzreiz atsūtāt pie mums cilvēkus, kas nezina to psiholoģisko noskaņojumu, kas grib pieiet tautai ar savu bezticību, ar savu rupjību, ar savu ticības izsmiešanu. Ja pie mums ierodas kāds skolotājs, aizsargs, virsnieks vai pat miertiesnesis, kas ar tādu noskaņojumu ieiet tautā, viņi nevar tautu pievilkt. Viņi to atbaida no sevis un no visa latviskā. Te ir taš psiholoģiskais noskaņojums pret jums! Jūs paši esat vainīgi ar savu pieiešanu tautai. Lūdzu pie tās tautas iet ar tādu noskaņojumu un to garu, ko viņa saprot, tad jūs tiešām mācēsīt viņu uzrunāt. Tanī pašā Iļūkstes aprīņki, kur daudzi no jums, latviešiem, uzstājas baltiešu izloksnē, ja jūs runāsīt baltiešu izloksnē, viņi jums, varbūt, pateiks, ka to neparvalda un sāks buldurēt kādu citu — krievu, vai baltkrievu valodu. Bet es pats pērn pārbraucu pusi no šī aprīņka, un visur runāju latgaliski. Visi ļoti ļoti mani saprata, jo viņi tāpat dzied tās pašas dziesmas kā Latgalē. Viņi bija ļoti sajūsmināti, ka biskaps runāja to pašu mātes valodu ko viņi; tāpēc arī garīdznieki, kas tur ir aizgājuši, sāka runāt tai izloksnē un saprot viņus. (Starpsauciens.) Kur vajaga, tur poliski, bet kur nē — pie latgaliešiem — latgaliski. Gribu aizrādīt, ka jūs te nesen iesākāt cīņu pret latgaliešu izloksni. Es domāju, ka izloksnes ir tautas bagātība, tautas lepnums, un latgaliešu izloksne ir aizsargājusi latviskumu pierobežas joslā. (R. Dukura starpsauciens.) Es jums šeit aizrādīju uz tiem psiholoģiskiem pamatiem, kas bijuši cēlonis pārtautošanai. (R. Dukura starpsauciens.) Mēs, protams, esam to jau jums arī senāk aizrādījuši; tik tālu, cik tālu pieiet tautai ar viņas pašas valodu, viņa ir priecīga, jo viņa to saprot. Daudzi nemaz nezina, kas ir tautība, viņi atzīst to par savu ticību, un to jums vajaga saprast, to jūs viņiem ļaunā nevarat ņemt, ka viņi grib turēties pie savas ticības. Mums garīdzniekiem ir jāapkalpo visas tautas un jārunā dažādās valodās. Tas latvietībai nāk tikai par labu! Es jums to aizrādu tāpēc, ka jūs to mums pārmetāt. Ņemiet to lietu sirsnīgāk, vispusīgāk un tautiskāk, tad mēs sapratīsimies, tad jums nevajadzēs nākt ar tādiem pārsteidzīgiem priekšlikumiem. Tad mēs atradīsim ceļu dabūt atpakaļ tos, kas ir pārtautoti. Ja jūs pārmetat garīdzniekiem pārtautošanu — lūdzu pierādiet to! Kamēr nav melns uz balta pierādīts, atvainojiet, ka mēs tam nevaram ticēt. Ja jūs mūs nevarat laist pat savā komisijā un ja jums ir bail parādīt savas aktis, es domāju, tiem pierādījumiem ir šaubīgs saturs. Jums no pierādījumiem, atklāta pamatojuma nevajaga baidīties. Ja jums ir liecinieki, kas pierāda, lūdzu dodiet tos faktus! Tad zināsim, kā vajadzēs rīkoties un mācēsīm aizstāvēt mūsu valsts un tautas intereses, tāpat, kā to darījām, kad Latvija vēl nebija nodibināta. Mēs arī

turpmāk aizstāvēsim mūsu tautas un mūsu valsts tiesības ar cieņu (sauciens no vietas: «Kādas valsts!»), ar saprātu, bet kamēr pierādījumu nav, visi jūsu atzinumi mums jānoraida!

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš**: Vārds deputātam Skujeniekam.

M. Skujenieks (progresīvā apvienība): Es tikai dažus acumirkļus aizkavēju jūsu uzmanību. Vispirms gribu teikt, ka šīs komisijas darbība ir apspēicama. Šeit apšaubā šīs komisijas objektivitāti. Es domāju, ka tas ir nepārdomāts pārmetums aiz tā iemesla, ka šī komisija reprezentē visu mūsu Augsto namu, izņemot tās grupas, par kurām tieši notiek izmeklēšana. Man ir tiešām žēl, ka varēja notikt tāds dispušs, kā no pēdējā runātāja. Objektīvais komisijas konstatējums ir pareizs, proti, ka latvietība mūsu valsts pierobežas apgabalos samazinās. Galvenais, ko gribu teikt, ir tas, ka šī komisija ir apgaismojusi un noskaidrojusi apstākļus, kas turpināms vēl uz priekšu. Es esmu dzirdējis un esmu saņēmis informācijas par to, ka tanīs apgabalos, kur ir darbojušies šī komisija, pozitīvais rezultāts jau tagad manāms, bez kaut kāda šeit Saeimā pieņemta lēmuma. Tie, kas izturējušies nelabvēlīgi pret latviešiem, ir sarāvušies, satrukušies. No viņiem līdzskrējēji sākuši atkrist. Tas ir jau pozitīvs ieguvums, ja arī vairāk nekā tālāk nebūtu. Bet šai komisijai vajaga savu darbību izplatīt ne tikai uz Ilūkstes apriņķi, un apskatīt ne tikai šo pārpoļošanas problēmu, bet viņai vajaga savu darbību izplatīt uz valsts austrumu pusi, jo ir noskaidrojies, ka pēdējos 5 gados no 62 pašvaldībām mūsu valsts austrumos 40 pašvaldības ir samazinājis latviešu skaitu un procentus, un šī samazināšanās gaita notiek ātrāk nekā agrāk Krievijas laikā. Tas notiek tāpēc, ka tagad ir dota iespēja dažām nacionālām minoritātēm organizēties, iegūt valsts līdzekļus. Viņas ar valsts līdzekļiem un arī ar tiem līdzekļiem, ko saņem no citām zemēm, spēj organizēties un strādāt un pie tam tik intensīvi, griežoties pie visplašākiem iedzīvotāju slāņiem, kā tas agrāk nebija. Agrāk arī poļu zemniekus pārkrievoja, kur Latgalē krievu birokrati interesējās par krievu zemnieku tikai uz papīra. Tagad šīm tautībām ir celtas skolas, viņām ir savas avīzes, ir cilvēki, kas viņām darbojas. To es negribu teikt kā pārmetumu, bet uzsveru kā objektīvu faktu, ka nacionālais vairākums Latgalē ir tomēr latvisks. Es atkārtotju — tas nav pārmetums viņiem, bet tas ir tikai objektīva fakta konstatējums un arī agrākās netaisnības rezultāts.

Tālāk gribu aizrādīt uz pierobežas apgabaliem, piemēram, uz Istras pagastu, kur 5 gadu laikā lielkrievu skaits ir palielinājies no 1400 iedzīvotājiem uz 6000. Tā tad šis skaits ir palielinājies no 20% uz 80%. Es te neminēju sīkākus datus, bet deputātu kungiem atgādināšu pēdējo dienu notikumus Šķilbēnu pagastā, kur latviešu iedzīvotāju vairākumu vienkārši izvaro. Tādas parādības turpmāk nedrīkst notikt. Pret šīm parādībām jācinās ne tikai Latgales progresīvo zemnieku partijai vien, bet arī Latgales kristīgiem, ja viņi grib stiprināt latviešu tautību.

Biskapa kungs savā runā apgaivoja, ka komisija būtu neobjektīva, ka referents būtu apgalvojis, ka visa katoļu baznīca sekmējusi pārpoļošanu. Es ļoti uzmanīgi noklausījos komisijas referentu un varu teikt, ka šis ziņojums bija ļoti mērens. Nekur nebija pārspilēti apgalvojumi. Referents savā runā vēl sevišķi uzsvēra, ka daži, ne visi katoļu garīdznieki ir rīkojušies tā, kā to nedrīkstētu darīt.

Man šķiet, to neviens katolis nevarēs apstrīdēt. Es pats esmu runājis ar biskapa kungam ļoti tuvu stāvošu personu, jāsaka, ar augstu katoļu garīdznieku. un viņš privāta sarunā to nebūt nav apstrīdējis, bet gan ir uzsvēris, ka katoļu augstākā garīdzniecība maz ko ir darījusi tāpēc, ka valsts vara neko nav darījusi. Tas ir pareizs aizrādījums. Pēdējos 6 līdz 7 gadus mūsu valsts vara, vienalga, vai tā ir kreisā, vai labā valdība, absolūti neko nav darījusi. Valdība nav spērusi attiecīgus soļus, bet ir ļāvusi visam turpināties pilnīgi nepielaujamā virzienā. Tāpēc šinī vietā un lietā, kur parlamentārās izmeklēšanas komisija tik rūpīgi darbojusies, ir nepieciešama vistuvākā nākotnē radikāla latviska politika, lai lietas būtu tāpat nostādītas kā citās valstīs līdzīgos apstākļos. Piemēram, attiecībā uz konkordātu es personīgi varu teikt, ka tie pārmetumi par komunistiem, kādus te izteica biskapa kungs, ir nevietā. Es personīgi aizstāvēju konkordātu. Es to aizstāvēju nevis tāpēc, ka man stāvētu sevišķi tuvu katoļu baznīca, bet tāpēc, ka katoļu baznīcai ir liels iespaids uz to tumšo tautu, kurās lielais vairums ir analfabēti. Katoļu baznīcai ir iespējams šo tautu iespaidot latviskā garā. Jo latviskāka būs šī baznīca, jo lielāku iespaidu viņa varēs atstāt uz latviešiem, un ne tikai uz latviešiem, jo ir vēl desmitim tūkstošu tādu cilvēku, kuriem nav nacionālas apziņas, kurus šodien var uzskatīt par baltkrieviem, bet rīt jau par poļiem un parit vēl par citas tautības, varbūt, latviešiem. Šos cilvēkus var viegli pārvērst, tie cilvēki, kas aktīvi strādā, par ko grib. Man jāsaka, ka Ilūkstes apriņķī, kādos 4 vai 5 pagastos ir aktīvi strādājuši poļi. Pēc manas pārliecības mēs viņiem to nevaram pārmet; mēs negribam viņus apspiest, gribam ļaut viņiem strādāt, taču zināmas robežas vajadzīgas. Šīs robežas jānoteic mums: līdz šejieni un ne tālāk drīkst iet šī pašdarbība, tā nedrīkst traucēt valsti. Valstij jānosprauž zināma robeža, ja šī darbība sāk apdraudēt mūsu valsts pamatus, un mūsu valsts pamats ir latviskums. Latvija nav Krievijas sastāvdaļa tāpēc, ka te ir latvisks vairākums. Jo latviskāka būs Latvija, jo viņa būs stiprāka, un katra latvieša — patriota pienākums ir vēlēties, lai Latvijas valsts būtu stipra; tāpēc es nevaru piekrist deputāta Dukura argumentācijai attiecībā uz Poliju, jo šis ir augstākā mērā interns mūsu politikas jautājums. Es nezinu, vai no Polijas puses ir bijis kāds atbalsts, vai nav bijis, bet tas arī nav svarīgi; izšķirošais ir tas, kā mēs izturamies.

Vēl pāris vārdos man jāatgriežas pie garīdzniecības. Paši katoļu baznīcas darbinieki nenoliedz, ka starp katoļu garīdzniekiem ir tādi garīdznieki, kas neprot latviski. Tie ir veci kungi, kas savā amatā ir jau nosirmojuši. No valsts viedokļa tas ir nepielaižams un tas nedrīkst būt.

Biskapa kungs šeit vēl aizrādīja, ka ir 5 garīdznieki poļi, ir arī lietuviešu garīdznieki, kas ir tik stipri pārpoļoti, ka ar leišu valodu nevar ne soli spert, viņi neprot arī latviski, ne arī leitiski, kaut gan ir leiši pēc dzimuma, viņi runā poliski; ir arī baltkrievi, kuri neprot latviski, bet protams, starp katoļu garīdzniekiem ir arī augsti patriotiski cilvēki, kas strādā tā, kā vajadzīgs. (*R. Dukurs* no vietas: «Tie ir vajāto stāvokli. To komisija ir konstatējusi!»)

Ja nu tagad šeit viens otrs aizrāda, ka valsts vara Latvijā vainīga pie tā, ka baznīca nerīkojas tā, kā tas vajadzīgs, tad jāsaka, ka arī es esmu pārliecināts, ka ja par šiem jautājumiem tik daudz un

tik garī runā un no visām pusēm atskan balsis par šīm lietām un norādījumi, tad tiešām jāsaka, ka šī parādība pārāug mums pāri galvai, tāpēc nepieciešami atrast izeju. Izeju atradīsim tikai tad, ja Latvijā būs tāda valdība, kas valsti rīkosies tā, kā to vēlas latviskais vairākums, ja mums būs tāda valdība, kas nebūs atkarīga no cittautiešiem. Kamēr tas nebūs, tikmēr politiski nekas grozīties nevar.

Priekšsēdētājs **P. Kalniņš**: Vārds deputātam Milbergam.

G. Milbergs (jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija): Tautas vietnieki! Ja šie parlamentārā izmeklēšanas komisija nāca ar ziņojumu, un mēs dzirdējām arī dažādus iebildumus no pretējās puses, tad nav jāaizmirst, ka ne Saeimas vairākums, ne parlamentārās izmeklēšanas komisija negrib panākt poļu iznīcināšanu par katru cenu. Parlamentārā izmeklēšanas komisija nav domājusi arī kaut kādu cīņu pret Poliju, ne arī pret poļu tautu kā tādu; galvenais ir tas, lai nepārtautotu latviešus, lai latviešu cilvēkus nepārvērstu par poļiem. Jau referents šie diezgan objektīvi un saturīgi aizrādīja, ka poļu skolās 25% skolēnu ir ar latviešu uzvārdiem. Tas vien jau pierāda, ka šie bērni, iziedami no skolās, bez šaubām, kļūs par poļiem. Tā tad tas iespajds, kas palicis no Polijas 200 gados, kamēr Latgale bija zem Polijas valdības, ir pamazām jāmazina, jāmazina ar apdomīgu rīcību, dodot pretsparu tām nevalstiskām tieksmēm, kas izpaužas mūsu valsts nomalē.

Es gribu dažos vārdos pakavēties pie dažiem faktiem, kurus šis komisijas referents, ne arī iepriekšējais runātājs komisijas loceklis Dukurs nepieminēja, proti, pie tās lomas, kādu Latvijā spēlē tā sauktā «poļu savienība». Izrādās, ka poļu savienībai centrs ir Daugavpils, bet nodaļas pastāv gandrīz visos pagastos Ilūkstes apriņķī, tāpat arī Daugavpils un Ludzas apriņķos. Poļu savienība Latvijā, acimredzot, rīkojas ar plašiem naudas līdzekļiem, un šos līdzekļus izlieto dažādos veidos: poļu privātskolu uzturēšanai un apgādāšanai mācības līdzekļiem, pat bērnu apgādāšanai ar siltām pusdienām un tamlīdzīgi. Tādā kārtā poļu skolas ir zināmā mērā labvēlīgākos apstākļos, un bērni viņās ir materiāli labāk apgādāti nekā latviešu skolās. Latviešu skolas ir nabadzīgākas, un sekas ir tās, ka nabadzīgākie latviešu iedzīvotāji sāk sūtīt bērnus poļu skolās, jo tur viņiem nav gandrīz nemaz jāmaksā ne par grāmatām, ne par uzturu. Tas atkārtotās visās poļu skolās, sevišķi poļu privātskolās.

Vēl ir ļoti interesanta parādība. Latviešiem taču zemkopība ir uz augstāka attīstības līmeņa nekā Polijā. Latviešiem netrūkst agronomu, netrūkst arī cittautiešu agronomu Latvijā, ja latviešus tieši negribētu. Bet izrādās, ka tai laikā, kamēr mums ir mācīti dārzkopji, biškopji, putnkopji un zemkopji lielā skaitā, no Polijas ar poļu savienības starpniecību ir atbraukuši dažādi «sabiedriski darbinieki», kas lasa te visādas lekcijas par Polijas vēsturi, lasa dažādus referātus gan par dārzkopību, bet pie tam ļoti jūtāmā mērā slavē Poliju, Polijas pagātni, Polijas likumus, Polijas bagātību, stāsta par Latvijas nabadzību un tieši ved uz to domu, ka Latvija nepastāvēs, ka Latvija ir nieks un blēns, ka visiem jāvirzās uz Poliju un jātuvinās tai, ka vienīgās izejas ir savienoties ar Poliju. Šādas vizitācijas, ko izdara dažādie vīri no Polijas, dažādie speciālisti, bez žēlastības jāizskauž, sevišķi tie «vizitatori», kas ierodas no Viļņas apgabala. Tad vēl: netrūkst dažādu poļu jaunekļu, kas apmeklē

Polijā lauksaimniecības skolas, lai gan Malnavā ir ļoti labi nostādīta lauksaimniecības vidusskola. Poļi sūta savus bērnus uz Krakovu un citur beigt lauksaimniecības skolas, lai viņi atgriezušies turpinātu pārpoļošanas politiku. Kā mums izdevās noskaidrot no tiem lieciniekiem, kuri bija komisijas rīcībā, bez speciāliem priekšmetiem dārzkopībā un biškopībā māca arī tādus priekšmetus, kam ļoti maz sakara ar dārzkopību un biškopību, bet gan vairāk ar dažādiem tiešiem poļu nacionāliem tautības jautājumiem, kas vērsti zināmā mērā pret Latviju un skaidri vada uz Polijas pusi. Tā tad poļu savienība, cik mums izdevās noskaidrot, spēlē te pirmo vijoli, un viņai, bez šaubām, ir iespajds uz katolu garīdzniecības vienu daļu, tāpat arī uz skolotājiem; ir liels iespajds atsevišķi arī uz tiem intelligentiem brīvo profesiju darbiniekiem un citiem vienkāršiem cilvēkiem, kas nodarbojas tani apkārtne. Acimredzot, viņus algo poļu savienība, lai piekoptu poļu kultūras darbu Daugavpils un Ilūkstes apriņķī, tāpat arī citur. Man prātā kāda poļu savienības pārstāvja izturēšanās Ilūkstē, kad mēs, viņu sastopot, gribējām cilvēcīgi ar viņu izrunāties, gribējām zināt, ko viņš isti domā. Mēs viņam prasījām: vai Latvijā Jums nepatīk, vai Jūs Latviju neatzīstat? Kad viņš to nevarēja pateikt, tad mēs prasījām: kā ir, vai Jūs negribat braukt uz Poliju? — Uz to viņš atbildēja — nē, jo esot dzimis Latvijā; bet latviski gan neviena vārda vēl neesot iemācījies un negribot mācīties. Vārdu sakot, viņa balsi ļoti skaidri bija dzirdams naids pret visu latvisko. Arī pret Ilūkstes latviešu baznīcas kungiem poļi izturas naidīgi, sevišķi pēc tam, kad Ilūkstē bija noturēti latviešu valodā dievkalpojumi, un viena daļa dievkalpojuma traucētāju tagad notiesāta. Pēc tam tas pats poļu savienības priekšsēdētājs paziņo: es vairs baznīcā neeju! — Kāpēc neiet baznīcā? Uz to atbild, ka vienkārši neejot, negribot, jo tur esot ksendzs, kas runā latviski. Tur, kur mācītāji runā latviešu valodā, nevajagot iet. Vārdu sakot, labāk braukt uz Liksnu, kur notur dievkalpojumus poļu valodā, nekā iet Ilūkstē baznīcā, kur dievkalpojumus notur latviešu valodā. Mēs, komisijas locekļi, par to bijām ļoti pārsteigti. Tagad vēl pāragri spriest, bet ja materiāli par poļu savienību turpinās ienākt komisijā tādā daudzumā un tādā virzienā, komisija būs spiesta nākt ar ļoti radikālu priekšlikumu attiecībā uz poļu savienību, kura, izrādās, spēlē ārkārtīgi lielu lomu pārpoļošanas tieksmēs. Kad mēs aptaujājamies tieši pie pašiem iedzīvotājiem, izrādījās, ka poļu iedzīvotāji nemaz tā netiecas pēc Polijas. Viņi ļoti labi zina, kādi ir Polijā apstākļi, viņi redz pāri pār robežu, cik nabadzīgi tur dzīvo. No turienes nāk uz Latviju liela daļa laukstrādnieku, kas tur ir dzīvojuši pusbadā. Viņi šeit meklē darbu. Poļu iedzīvotāji nav sajūsmīnāti par Poliju, bet gan tikai atsevišķie cilvēki un atsevišķie vadoni, kas kūda un musina, par kuriem jau šeit aizrādīja referenta kungs. Piemēram, skolotāji bērniem jau uz skolas sola iestāta, ko nozīmē 3. maijs. Viņi to iestāsta pat tādiem, kas vēl neprot ne rakstīt, ne lasīt. Visi skolēni noteikti zina par Polijas konstitūcijas svētkiem. Ar nolūku ir izkārtas skolās tādas bildes, piemēram, par poļu konstitūcijas svētkiem ar visiem attiecīgiem parakstiem u. t. t.; bet par Latvijas valsti skolēni nekā nezina. Nebrīnīsimies, ka solēni par Latvijas valsti svētkiem neinteresējas. Tāpat, ja runā par poļu mācības grāmatām skolās, te zināmā mērā vainojams Augstais nams, mēs visi esam vainojami. Līdz šim nav piešķirti vajadzīgie līdzekļi, lai tepat Latvijā varētu izdot mācības grā-

matas un citus mācības līdzekļus cittautiešu skolām. Šogad tas ir darīts, un, man šķiet, tas ienesis pārgrozījumus visā skolu sistēmā un politikā. Katru gadu izglītības ministrs ir licis priekšā šādu ierosinājumu, bet katru gadu tas ir noraidīts.

Man vēl jāaizrāda, ka mēs — parlamentārās izmeklēšanas komisija — negribējam panākt neko vairāk, kā tikai to, lai latviešu valodai ar svešvalodām būtu līdzīga tiesības, un tas, es uzsveru, mums arī jāpanāk. Mums jāpanāk, lai Daugavpils, Ilūkstes un Ludzas apriņķos, kur nomanāma pārtautošanas tendence, arī baznīcās dotu latviešu valodai līdzīga tiesības ar citām valodām, kas tagad vēl nav. Tas būtu kā papildinājums pie iepriekšējo komisijas locekļu ziņojumiem.

Tagad es, diemžēl, esmu spiests uzkavēties pie iepriekšējā runātāja Dukura uzbrukumiem, ko viņš vērs pret jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas darbiniekiem Ilūkstes apriņķī. Dukura kungs būtu pareizāk darījis, ja viņš nebūtu aizskāris šos cilvēkus; tad es nebūtu spiests viņam atbildēt un aizskart dažas lietas, kas Dukura kungam, varbūt, nemaz nebūs tik patīkamas.

Vispirms Dukura kungs teica, ka Ilūkstes apriņķa valdes priekšsēdētājs Kārklīšs esot tikai aiz pārpratuma iesūtījis ziņas pret poļiem. Tālāk viņš teica, ka Kārklīšs un Slakāns esot divdabji, kas gan iesnieguši šeit ziņojumus, bet tai pašā laikā strādājot pretējā virzienā. Dukura kungs, tas nav taisnība! Jūs paši varat painteresēties, ka tas pats Kārklīšs ne tikai pēdējā brīdī, bet jau 1930. gada novembra mēnesī iesniedzis ziņojumu starpresoru komisijai. Tur arī šis jautājums jau ir apspriests, bet palicis bez kādām sekām. Tad tikai Kārklīšs ir nācis šeit Saeimā. Ja jūs pārmetat Kārklīšam, ka viņš kaut ko ir darījis, tad es jautāšu jums, kāpēc jūs nekā neesat darījuši? Kāpēc neviens administrators, neviens skolotājs, neviens no jūšējiem to nav darījis? (*R. Dukurs* no vietas: «Jūs neesat delegāciju pieņēmuši, tas ir protokolos!») Šeit aizrādīja, ka jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijai esot ļoti bēdīga loma, ka tā ar vienu roku darot vienu, un ar otru darot ko citu, ka no centra esot dots pat mājīgens sadzīvot brālīgi ar poļiem. (*R. Dukura* starpsauciens.) Dukura kungs, es jums atgādināšu tikai to jautājumu, ko jums uzstādīja Genšens Lašos: «Dukura kungs, ko Jūs būtu darījuši, ja jūs atrastos uz vietas tādos apstākļos, kā šie darbinieki Lašu pagastā?» — Jūs nezinājat ko uz to atbildēt, jūs stostījāties: «Ja dzīvotu uz vietas, tad es rīkotos pēc apstākļiem.» Tad Genšens sacīja: «Arī es rīkojos pēc apstākļiem.» (*R. Dukurs* no vietas: «Kur tas protokolos rakstīts?») Par to Jūs, Dukura kungs, varat pārliecināties. Jūs taču nespējat nolēgt, ka jums tādu jautājumu uzstādīja, un ka Jūs nezinājat, ko atbildēt. (*R. Dukurs* no vietas: «Jūs tagad gribat mani nopratināt!») Tāpēc, ka jūs nemācējāt šim jautājumam atbildēt. (Starpsaucieni.)

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu nesarunāties!

G. Milbergs (turpina): Redziet, Dukura kungs arī ir uzķēries uz tās makšķeres, kas izmesta partējiskos nolūkos! Diemžēl, mani komisijas kolēģas ir ļoti neobjektīvi un ļoti vienpusīgi sekojuši manas partijas biedru darbībai, neievērojami to, ka lieciniekiem par nepareizām liecībām parlamentārā izmeklēšanas komisijā nav jāatbild, ka katra persona var noorganizēt zināmu grupu, kas pat pilnā sastāvā var nepareizi liecināt. Man jāaizrāda, ka viss tas, ko komisijas referents ziņoja, saskan ar

patiesību. Bet man jāvēršas pret Dukura kunga nepamatotiem uzbrukumiem tieši mūsu partijai. Lieta tā, ka jūs steigāties ar spriedumu, kamēr neesat visus nopratinājuši. Es sākumā nezināju, ka komisijā ir iesniegti lūgumi, lai nopratina arī tādus cilvēkus, kas vēl nav nopratināti. Es to dabūju zināt tikai beidzamā brīdī; tas man, kā komisijas loceklim, diemžēl, nav ziņots. Ir vesela rinda kvīšu par apdrošinātām vēstulēm, kurās lūdz nopratināt daudz personas; bet, kā jau teicu, tas nav darīts, un man, kā komisijas loceklim, tas, diemžēl, nebija zināms. (*R. Dukurs* no vietas: «Tas visas ir ar Jūsu Genšena roku rakstītas.» Starpsaucieni.)

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu vairāk uzmanības!

G. Milbergs (turpina): Uz ko jūs esat pamatojuši savus galvenos uzbrukumus mums? Savus galvenos uzbrukumus, starp citu, jūs dibināt uz skolotāja Baloža liecības. Tas ir jūsu partijas biedrs. Mums komisijā, ja tai turpmāk nāksies darboties, jāatšķir poļu jautājums no partējiskuma. Jūs, diemžēl, esat ierāvuši šo lietu partējiskumā. (*R. Dukurs* no vietas: «Milberg, tā taču nav!») Viena no galvenām liecībām jums ir tā pati Baloža liecība, uz to jūs vienmēr atsaucaties, uz to jūs dibināt galvenos uzbrukumus mūsu partijai. Komisijā Balodis liecināja, ka viņš ir pret pārpološanu; bet pats viņš ir atvēris bez skolu valdes ziņas 3. klasē poļu komplektu, kas likumā aizliegts, jo poļu komplektus var atvērt tikai 1. un 2. klasē. Tas pats Balodis savā laikā ir ļoti labi satīcis ar poļu skolotājiem, piemēram, ar poli Oļechinu, bet nav satīcis ar latviešu skolotāju Egli. Arī ar poļu savienību Svētē Balodis ir draudzējies, un viņa attiecības ar poļiem bijušas tik intīmas, ka viņš sapēmis pat no poļu savienības Svētes nodaļas konfidenciālas summas poļu skolēnu ēdināšanai. Ja jūs par to būtu gribējuši pārliecināties, jūs atrastu attiecīgos materiālus. Pats Balodis ir atzinies, ka viņš sapēmis attiecīgas summas no poļu savienības Svētes nodaļas poļu skolēnu ēdināšanai. Kā jau teicu, Balodis ir rīkojies nelikumīgi, atverot bez skolu valdes ziņas lieku poļu komplektu un mācības iesākot ar vienu pašu skolēnu. Skolu viņš ir nolaidījis augstākā mērā. Tas pats Balodis ir bijis savā laikā vidusskolas direktors Varakļānos. Ja jūs pārmetat vienam otram mūsu partijas biedram nemorālistisku rīcību, tad jūsu Balodis ir īsts čempions! Varakļānu vidusskolā Balodis vakaros gājis meiteņu gulāmistabā, kad tās gērībušas nost vai jau noģērībušas gulējušas, sēdējis uz gultām un reiz pat divas meitenes — Bruzguli un Latkovski, izgāzīs no gultas uz grīdas. Tādi ir dokumenti, par tiem jūs varat pārliecināties izglītības ministrijā! (*R. Dukurs* no vietas: «Komisijā tas nav ziņots.») Viņš apmeklējis arī kādu skolnieci Helēni mājās un norakstījis viņai 15 garas vēstules. Skolas apkalpotāja vairāk reizes viņu sastapusi meiteņu gulāmistabā uz meiteņu gultām. Kādreiz gulāmistabā Bruzgulei un Latkovskai Balodis sacījis: «Tā gan ir liela gulta, tāda kā ģimilijas gulta.» Skolnieki pat sacerējuši serenādi par šo Balodi. Balodis arī iztērējis skolas naudu nav šķirojis skolas saimniecības naudu no savas saimniecības. Balodis uzaicinājis skolniekus atņemt kādam čigānam zirgu un pašu sasiet. Par to čigāns otrā dienā skolniekus piekāvis. Tas pats Balodis (Visu laiku troksnis; priekšsēdētājs zvani), tāpat kā jūsu Veckalns, būdams sociāldemokrāts, bīskapa vizitācijas laikā meties ceļos bīskapa priekšā. (Starpsaucieni.) Redziet,

tas jums nepatīk; bet uz šādu liecinieku izteicienu pamata jūs uzbrūkat jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijai. Godājamie deputātu kungi, ja jūs šos dokumentus apšaubāt, jūs varat par tiem pārliecināties. Te ir pat poļu valodā rakstīts sociāldemokrātu partijas centrālkomitejas raksts; tas tulkojumā skan šādi. (Starpsauciens pa kreisi.) Jā, poļu valodā, Latvijas sociāldemokrātu partijas, poļu sekcijas centrālkomitejas, Rīgā, Brupinieku ielā Nr. 46/1 raksts. Šis ir oriģināls dokuments ar visiem zīmogiem. Tur rakstīts, ka kāds mūsu biedrs ievēlēts par skolas pārzini, bet poļi ar viņu ir naidīgās attiecībās. Nākotnē poļu tautības iedzīvotājiem var rasties briesmas no viņa. Raksts bridina pagasta padomes locekli poļi, lai viņš ievērotu un apsvērtu, ka nevajaga tik labvēlīgi izturēties pret jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partiju, bet vajaga uzsākt attiecīgus uzbrukumus. Tā tad jūs paši rakstāt poliski saviem poļu biedriem, lai saskaņotu darbību un lai poļiem netiktu uzbrukts. — Uz ko vēl jūs dibināt savus uzbrukumus? — Vēl jūsu rīcībā ir Sven-tes Balodis. Tas pats Balodis kuŗam par vairāk kā 1000 latiem ir nenokārtoti rēķini. (Starpsaucieni.) Balodis nav attaisnots. Viņam ir divas lietas tiesā. Tālāk, piemēram, Boronovičos nav nopratināts ne pagasta, ne padomes loceklis. Iepriekšējā skolotāja laikos bijis poļu skolotāju komplekts. Tagad tas ir likvidēts. Uz ko vēl jūs dibināt savus slēdzienus? — Lašos uz Baltmani-Saulīti. (Starpsaucieni.) Šis Baltmanis-Saulītis ir kārķļu vācietis un labprāt nemil latviešus. Tad vēl jums ir liecinieki, piemēram, kāds Štāls, kas Latvijas atbrīvošanas laikā bijis pie komunistiem. Atgriezies Latvijā viņš tikai 1923. gadā. Tas jums ir spēcīgs liecinieks! Tāds pats ir skolotājs Ievišs. Man ir dokuments, kur redzams, ka šis Ievišs iztērējis pagasta naudu. Ievišs sitis skolniekus. Ja vēlaties, varu nolasīt tās liecības. (Sauciens no vietas: «Vai arī sociāldemokrats?») Es tikai aizrādu, uz kādiem lieciniekiem jūs pamatojat savus uzbrukumus. (Troksnis. Priekšsēdētājs zvani.) Man ļoti liels prieks, ka esmu uzminis uz varžacīm taisni biedriem pa kreisi, jo viņi nezināja, kādi materiāli ir manās rokās, un tagad es visu to atsedzu. Es esmu lūdzis nopratināt izglītības ministri. Jūs izglītības ministri neesat nopratinājuši. Esmu lūdzis nopratināt bijušo Ilūkstes apriņķa valdes priekšsēdētāju Šlakanu, bet jūs to neesat darijuši. Es esmu 4—5 reizes lūdzis: lūdzu, paskatāties protokolā un nepamatojiet savu apsūdzību uz 3 vai 4 cilvēku liecībām! Komisijā vairāk reizes esmu jums atgādinājis, bet ja jūs tik netaktiski uzbrūkat mums, es esmu spiests še to konstatēt. Jūs savas liecības un apvainojumus jaunsaimnieku partijai pamatojat, piemēram, uz tādu liecinieku, kā arodnieks Tenisons. Jūs ļoti labi zināt, kas viņš ir. Viņš uz Lašu pagastu ir pārnācis no Krievijas 1921. vai 1922. gadā un nav bijis Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībnieks; bet jūs uzbrūkat Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībniekiem, jūs uzbrūkat Genšenam, tāpēc ka viņš atklājis un ziņojis par Ieviņa neģēlībām. Mums ir liecības par šo pašu Ieviņu, ka viņš piekāvis kādu Šteinbergu, kādu Urķšu, Lecki un vairāk citus. Jūs vairāk klausāties uz Ieviņu tāpēc, ka viņš divas reizes brauca pie komisijas, lida vaļonā pie jums un deva nepareizas liecības. Pretējās puses lieciniekus jūs neesat nopratinājuši, par viņiem jūs vēl neesat interesējušies. Neaizmirstiet, ka komisija savu darbību nav beigusi. Komisijas lēmums taču bija, ka skolu jautājumam vēl nevajaga pieskarties, jo tas vēl nav galīgi iztirzāts,

nav arī galīgs lēmums pieņemts. Pret referenta ziņojumu man nav iebildumu, jo par to bija lēmusi visa komisija; bet man ir gan iebildumi pret to, ko šeit ziņoja Dukura kungs. Tādas lietas komisijā vēl nav galīgi izlemtas un noskaidrotas. Kad komisija tās būs noskaidrojusi, tikai tad varēsīm nākt ar lēmumiem. (Starpsaucieni.) Jā liecības ir vienpusīgas, jo mēs vēl neesam uzklāsijuši otru pusi. Jūs ļaujaties tikai uz vienu pusi, otru pusi jūs nepratināt. Tas nav pareizi! Komisijā vēl nebija attiecīgs lēmums pieņemts, bet Dukura kungs jau te nāca ar attiecīgu ziņojumu; tāpēc es protestēju pret pāragriem Dukura kunga slēdzieniem. (Troksnis.)

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu deputātu kungus apmierināties!

G. Milbergs (turpina): Redziet nu, tas jums nepatīk! Ja jūs sakāt, it kā Ilūkstes apriņķa valdes priekšsēdētājs veicinātu pārpoļošanu, tad, lūdzu atbildiet, kas bija tas, kas deva lēmumu, lai visi pagastu pašvaldību darbinieki Ilūkstes apriņķi gada laikā iemācītos latviešu valodu? Tas taču bija mūsu partijas biedrs Kārķliņš. Kāpēc gan līdz šim to neviens nav darijis? Jūs arī zināt, ka Kārķliņa laikā likvidēti kādi 5 vai 6 poļu komplekti. Kāpēc to agrāk nedarija? (Starpsaucieni pa kreisi.) Poļu komplekti likvidēti tāpēc, ka, piemēram, Sventē un Varnavičos nemaz nesānāca vajadzīgais skolēnu skaits. Pēc likuma, lai pastāvētu poļu komplekts, vajadzīgs 30 skolēnu, bet ja poļu komplektā paliek tikai 5 vai 6 skolēni, protams, komplekts jālikvidē. Iepriekšējās apriņķa valdes laikā gan Ilūkstes apriņķa pierobežas skolas ir norisinājusies pārpoļošana, piemēram, Demenes pagasta Fabijānovas jauktā skolā iecelta poļu skolotāja. Tāpat Kaplavas pagastā.

(Starpsaucieni pa kreisi.) Toreiz skolu valdes priekšsēdētājs nebija mūsu biedrs Šlakars, bet gan kristīgo partijas Linarts; tāpēc Linartu vairs nevarēja šoreiz laist pie skolu vadības. Tāpat Salienas pagasta Lielbornes skolā iecelts polis skolotājs Karlovičs, arī Linarta laikā; tāpēc tagad skolu valdes priekšsēdētāja vietu izpilda Kārķliņš. Neviens nevar pārņemt, un nav neviena fakta, kur šis Ilūkstes apriņķa valdes priekšsēdētājs būtu parādījis, ka viņš veicina poļu politiku; gluži pretēji: 4 vai 5 pagastos, kur agrāk bija poļi, kas ne vārda neprata latviešu valodu tagad ir latvieši par pagastu valžu priekšsēdētājiem. (Starpsaucieni.)

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu pārtraukt starpsaucienus!

G. Milbergs (turpina): Tas, kas ir veikts pēdējā laikā, ir jau solis pret pārpoļošanu. Jūs tišā prātā negribat to atzīt tikai tāpēc, ka šis Kārķliņš ir no jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas. Ja viņš būtu no sociāldemokrātiem vai no citas — varbūt, Breikša — partijas, tad viņš gan laikam būtu liels poļu pretinieks? Ja viņš rīkojas kā jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas cilvēks, tad tas jums nepatīk. Gandrīz visus mūsu biedrus jūs gribat pataisīt par poļiem vai par pārpoļotājiem, par poļu draugiem. Parādāit kaut vienu faktu, kur mēs esam uzstājušies kā pārpoļotāji. Kas attiecas uz vienu otru atsevišķu gadījumu, tad, tāpat, kā tas ir jūsu partijā, kur ir dažādi nevēlami elementi, tādi paši nevēlami elementi var būt arī jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijā; bet mest ēnu uz visu mūsu rīcību, ir nedibināti.

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Vārds deputātam Vilpiševskim. (Starpsaucieni.) Lūdzu, kungi, vairāk uzmanības!

J. Vilpiševskis (poļu savienība; runā krieviski.)*)

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu vairāk uzmanības!

J. Vilpiševskis (turpina).

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu netraucēt runātāju!

J. Vilpiševskis (turpina).

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu netraucēt runātāju!

J. Vilpiševskis (turpina).

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu netraucēt runātāju!

J. Vilpiševskis (turpina).

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks** (zvani): Lūdzu pārtraukt sarunas un netraucēt runātāju!

J. Vilpiševskis (turpina).

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Vārds deputātam Ozoliņam.

L. Ozoliņš (kristīgo zemnieku un katoļu frakcija): Godātie deputāti kungļi! Nopietnais darbs tagad pārvērties par jokiem, it īpaši pēc Milberga kunga uzstāšanās. Tā vienprātība, ar kādu komisija pieņēma šo atzinumu, tagad liekas, ir zudusi.

Vispirms atzīmējams tas, ka ir dīvaini, ka jau tagad, kad komisija savu darbu nav vēl pilnīgi beigusi — kā viņa pati saka, ir veikta tikai viena trešā daļa visa darba —, slēdziens ir jau galīgs par visu darbu. Galvenais ir tas, ka arī vainīgais jau ir atrasts un par vienīgo vainīgo uzskata katoļu garīdzniecību. Nekāda vaina, vai arī ļoti mazā mērā vaina atrasta poļu deputātos, tāpat arī poļu savienībā, pret ko nav vērsti šinī atzinumā it īpaši nekas. Tāpat atzinumā nav vainoti arī atsevišķi poļu skolotāji, lai gan poļu elementi savu darbību ir izplatījuši ne tikai llūkstes apriņķī un vispār Latgalē, bet arī visās lielākās pilsētās, kā Liepājā, Jelgavā un arī Rīgā. Komisijas atzinumos nav redzams, ka pārpoļošana notiktu arī skolās, piemēram vidusskolā, vai pamatskolā. Vienīgi katoļu garīdzniecību stundām ilgi pratina un grib piespiest atzīties, it ka viņa būtu visā šinī pārpoļošanas lietā vainojama; bet vainīgos neatrada. Visa mūsu garīdzniecības vaina ir tā, ka viņa ar saviem draudzniekiem sarunājas poliski un baznīcā sprediķo poļu valodā. Bet vai tas, kungļi, ir aizliegts? Vai luterāņu mācītāji nesprediķo vāciski vai igauņiski? Vai pareizticīgie nenotur savus dievvārdus un dievkalpošanu krievu valodā? Vai žīdi sinagogā nelūdz Dievu žīdiski? Tā tad, kungļi, ja jūs gribat noliegt katoļiem sprediķot poļu valodā, jums vajaga vilkt attiecīgas konsekvences un noliegt to pašu arī citām konfesijām. Ja viens otrs no mūsu garīdzniekiem-nelatviešiem, neprot latviešu valodu, vai tas ir liels pārkāpums? Mums taču ir ministri, kas neprot latviski; mums ir Saeimas deputāti, kas neprot latviski; mums skolās ir skolu pārziņi, kas neprot valsts valodu. Kā jau teicu, tiem, lūk, neko nepārmet. Tie var savus atbildīgos amatus un pienākumus izpildīt; bet ja katoļu mācītājs neprot latviešu valodu, tas jāizraida, tas ir valsts nodevējs.

Dīvaini man vēl liekas tas, ka komisija ir padarījusi visus mūsu katoļu garīdzniekus par poļiem, arī tādus, kuri patiesībā nav poļi. Kungļi, visā llūkstes apriņķī darbojas ļoti daudz katoļu garīdznieku, un starp tiem komisija atrada tikai 3 poļus

— Kuļikovski, Skalkovski un Čamani. Gods Dievam, pēdējā tur vairs nav. Kuļikovskis slims, varbūt, guļ uz nāves gultas. Kas tad, kungļi, vairs paliecis pāri? — Tikai viens. Pārējie, kas ir llūkstes apriņķī, sevi neuzskata par poļiem, viņi nacionālā ziņā ir stingri noskaņoti cilvēki. (*J. Biloža* starpsauciens.) Jā, ģenerāļa kungs, to es varu apgalvot. Komisija pieveda tikai 3 katoļu garīdzniekus un es tos arī nosaucu. Tā tad pārējie šai skaitā neietilpst.

Visu to ievērojot, man liekas, ka parlamentārās izmeklēšanas komisija nav tik daudz vēribas piegriezusi pašai pārpoļošanai kā vērsusies pret katoļiem. Parlamentārās izmeklēšanas komisija savā atzinumā pirmām kārtām ir vērsusies ne pret poļu skolām, ne pret poļu organizācijām, bet uzbrukusi katoļiem, kurus viņa gribētu galīgi izskaust. Rodas jautājums, kāpēc viss tas vērstas pret katoļiem, kāpēc viņus tik nepamatoti apvaino? Atbilde, kungļi, ir vienkārša — tāpēc, ka katoļi pēdējā laikā top apzinīgi un tik viegli vairs neiet citu politisku partiju pavadā. Ja viņiem kas vajadzīgs, viņi zina savus aizstāvjus un pie tiem griežas. Tas, lūk, briesmīgi nepatika jaunsaimnieku un sūkrunnieku partijas dižviram llūkstes apriņķī — apriņķa valdes priekšsēdētājam Kārklīņa kungam. Viņš iesniedza to lielo slepeno sūdzību, kur katoļu garīdzniekus nosauca par vislielākiem meistariem pārpoļošanā. Bet nu tie meistari ir tikai 1 vai 2. Tad visi laikraksti sāka blaūt, ka viss llūkstes apriņķis ir pārpoļošanas briesmās. Es nemaz negribu noliegt, ka llūkstes apriņķa augšgalā viss nav kārtībā un ka tur poļiem nebūtu savs īsapaids. Bet, ģenerāļa kungs, nevajaga savus atzinumus attiecināt tikai uz katoļu garīdzniecību. Man tas nav saprotams. Es domāju, to nevarēs apgalvot arī tā nopietnā komisija, kādu mēs ievēlējām, bet to, Dukura kungs, varēs apgalvot tikai tāds kungs kā Kārklīņš, kas savā jēdzienu sajukumā katrā katoļi redz valsts nodevēju un katrā garīdzniekā — pārpoļotāju. Ja runājam par llūkstes apriņķa pārpoļošanu, tad var būt runa tikai par llūkstes augšgalu, bet nevis par lejas galu. Tur dzīvo tauta, kas sevi tur par poļiem un pieder pie katoļu konfesijas. Kas viņi tādi ir: pārpoļoti latvieši, pārpoļoti leiši, vai baltkrievi, par to es neņemos spriest un arī komisija to nav izdibinājusi, bet viņi runā poliski, jo citu valodu viņi neprot. Arī Dievu viņi lūdz mātes valodā. Piespiest viņus, kas neprot mūsu valsts valodu, runāt latviski, būtu tikpat daudz, kā visas minoritātes pārlatviskot. Man nebūtu nekas pretim, ja tā varētu pārlatviskot, bet, kungļi, šis darbs tad būtu jāšak ne no llūkstes apriņķa, ne no Latgales, bet no Augstā nama un no ministrijām. Tas būtu pareizais ceļš. (Starpsaucieni.) Mēs piekrtām arī tam, ka minoritātes Latvijā bauda lielas tiesības, bet mēs nevaram piekrist, ka šie vecie politiķi, kas minoritātem deva šīs tiesības, bijuši tik naivi, kā to apliecina savā rakstā Kārklīņš. Tā ir necienība pret tiem politiķiem, valsts viriem, kas darbojas Latvijā. Ja viens ierēdnis var izteikt šādus apvainojumus — tas ir nepieļaujami. Man nav laika palasīt to Kārklīņa rakstīto slepeno rakstu, ko jūs jau zināt — tas ir plūķis visai valdībai.

Tālāk saka, ka lielākā pārpoļotāja esot skola un tā saucamā poļu savienība Latvijā. Tā kādreiz rakstīja arī laikraksts «Latvis». Bet kas tad pār-rauga skolas llūkstes apriņķī? (Starpsaucieni.) Pasakait man to! Vai tās nepār-rauga izglītības ministrs Ziemeļa kungs un llūkstes apriņķa skolu valdes priekšsēdētājs Kārklīņa kungs? (Starpsaucieni.) Dī-

*) Runas atreferējums nav iesniegts.

vaini, ka izglītības ministris Ziemeļa kungs atzīst, ka Izglītības resoram nevar pārmest pārpoļošanas veicināšanu. Viņš izsakās, ka llūkstes apriņķi un visā peirobežas joslā latviešu skolas darbojoties arvienu sekmīgāk un, salīdzinot ar agrākiem laikiem, 45 poļu skolās reģistrēts tikai 13 latviešu bērnu, kamēr latviešu skolās mācās 1800 poļu bērnu. Tāda bija viņa intervija «Jaunākām Ziņām». Pēc izglītības ministra kunga datiem iznāk, ka ne latviešus pārpoļo, bet poļus pārlatvisko. Kārklīņa atzinums ir citāds. Viņš saka, ka poļu skolās mācoties daudz latviešu bērnu, un šo darbu lielā mērā veicinot tās grupas, kas saucoties par latviešu katoļiem. Kungī, kuram te ir taisnība? Abi šie kungi ir Bļodnieka partijas vīri un tagad nu viņi abi nonākuši tādās pretrunās, ka tiešām vairs nav zināms, kuram taisnība. Viens no šiem kungiem ir liels optimists, otrs, jāsaka, liels pesimists. Patiesībā, ja apvainojam skolas, šie apvainojumi krit ne uz vienu citu, kā uz vietējo apriņķa skolu valdi un uz Izglītības ministriju. Vai Kārklīņa kungs, kā apriņķa skolu valdes priekšsēdētājs, ir pienācīgi sargājis skolu, tas man nav zināms, jo nevienu skolotāju par pārpoļošanu viņš nav atlaidis, viņš nav nodevis prokūroram nevienu skolotāju par pārpoļošanas veicināšanu. Man liekas, šai ziņā viņš itin labi saprotas ar savu palīgu-poli Grabčinska kungu. Kārklīņa kungs ir ļoti oriģināla persona, un man tiešām jābrīnās par viņa divkosību. No vienas puses viņš pilnā kaklā brēc par pārpoļošanu, sūta rakstus budžeta komisijai, aizrāda, ka vietējos iedzīvotājus briesmīgā kārtā pārpoļojot; turpretim no otras puses bloķējas ar poļiem. Šī bloķēšanās ar poļiem izpaužas tā, ka viņš par savu palīgu un apriņķa valdes locekli atstājis poli Grabčinski, kurš kā darba kolleģu raksturo ļoti labi: «Grabčinskis ir ļoti iecietīga persona, labs darbinieks u. t. t.» Šie divi kungi tagad ir saņēmuši savās rokās apriņķi un, jāsaka — tieši to apriņķi, ko parlamentārās izmeklēšanas komisija atzinusi par tādu, kur visvairāk draud pārpoļošana. Tagad nu viņi kopīgi apspriežas, kā pasargāt apriņķi no pārpoļošanas. Vai tā nav divaina lieta?

Paskatīsimies, kas tad ir polis Grabčinskis! Viņš ir poļu savienības loceklis, Kurcuma pagasta poļu savienības Zemgales nodaļas priekšnieks. Grabčinski tiesa sodījusi ar 2 mēnešiem soda par apriņķa priekšnieka Pubuļa apvainošanu. Apriņķa valdē viņš sarunājas poļu valodā. Tāds ir Grabčinska kungs, Kārklīņa padomdevējs, kurš viņš ir izvēlējis par vienīgo un tuvāko darba biedru un palīgu apriņķa valdē un atstūmis likumīgi ievēlēto Linartu, kurš viņš apvaino, ka tas neesot latvietis, bet kas cits. Man jāsaka Milberga kungam: paskatāties «Valdības Vēstneša» 429. numurā, kā Kārklīņa kungs par Linartu agrāk atsaucās, kad Linarts bija Dvietes pagasta darbvedis: «Darbvedība Dvietes pagastā atrodas priekšzīmīgā kārtībā. Linartu stādu par paraugu citām pašvaldībām.» To ir parakstījis Kārklīņš.

Kungi, kas attiecas uz poļu savienību Latvijā, par kurš parlamentārās izmeklēšanas komisija saka, ka tā spēlējot galveno lomu pārpoļošanas lietā, man jāsaka, ka jūs Ameriku neesat atklājuši. Poļu savienība darbojas jau 7—10 gadus, bet līdz šim nesūdzējās par viņas darbību neviens. Ne iekšlietu ministris, ne arī kāds cits zināja, ka poļu savienība darbojas pretvalstiskā garā. (R. Dukura starpsauciens.) To es gandrīz negribu ticēt. Es domāju, ka poļu savienība darbojas likumīgās robežās, kādas atļauj tagadējā valsts iekārta. Ja viņa darbojas pretlikumīgi, parlamentārās izmeklēšanas

komisijai pirmā kārtā vajadzēja likt priekšā to slēgt. Tagad jūs apkaņojat katoļu garīdzniekus un gribat, pēc sava atzinuma, dažus no tiem izraidīt; bet šī poļu savienības nodaļa strādā un darbojas vēl šo baltu dienu. Nav arī taisnība, ka poļu savienībā ir aktīvi piedalījušies katoļu garīdznieki. (Starpsaucieni.) Tur tā bija. Jūs to neteicāt, bet tā rakstīja laikraksti. Neviena katoļu garīdznieka nav poļu savienībā.

Man vēl jāsaka tas, ka pirmie, kas uzsāka cīņu pret poļiem, bija latviešu katoļu apvienība. Tā sīvi cīnījās un, jāsaka, poļu iespaids llūkstes apriņķī sāk jau mazināties. Ka tas ir tā, to pierāda arī Skujeņieka statistika. Ja jūs to paņemsit un paskatīsities, tad redzēsiet, ka poļu iespaids Zemgales apgabalā ir stipri mazinājies. 1925. gadā par poļiem nodotas 6056 balsis, bet 1928. gadā tikai 4828 balsis. Tā tad jūs redzat, ka par poļiem nodotais balsu skaits ir stipri samazinājies. Pēc Skujeņieka kunga statistiskām ziņām llūkstes apriņķī 1925. gadā par poļiem nodotas 25,9% no visā apriņķī nodotām balsīm, bet 1928. gadā — tikai 19%. Šī parādība skaidri pierāda, ka agrākais iespaids ir stipri mazinājies. Agrāk daudz leišu un arī baltkrievu bija pārpoļoti. Tagad šī parādība sāk jau mazināties. Turpretim, katoļu apvienība sāk arvien vairāk nostiprināties, kas nepatīk Bļodnieka partijas vīram Kārklīņam, tāpēc viņš ir naidīgs katoļiem, bet nav apvainojis tieši poļu savienību par pārpoļošanu. Lai mazinātu katoļu apvienības iespaidu, bija vēlams pirms vēlēšanām izdarīt tādas lietas, kas šo iespaidu mazinātu. Šinī ziņā, man liekas, sikgruntnieku — Bļodnieka partija, grib sev ko iegūt un izsist lielu politisku trumpi. Es redzu, ka arī Dukura kungs man piekrit. (R. Dukurs no vietas: «Pareizi, pareizi!») Bet jāsaka, ka Kārklīņš savai partijai izdarīja tikai lača pakalpojumu.

Visu to ievērojot, jāsaka, ka Kārklīņš ar šo savu divkosību nav panācis pārpoļošanas tieksmju mazināšanos, bet ir savai partijai llūkstes apriņķī izdarījis lača pakalpojumu. Mēs to jau redzējam tanī divkaujā, ko te izcīnīja godājamais Milberga kungs.

Beidzot, kungi, gribu vēl tikai vienu lietu pateikt, ka nevien es tā domāju un nevien sociāldemokrati tā domā, bet arī labā spārna laikraksts «Latvis» raksta:

«Visur, kur vien šo rindiņu rakstītājam bija izdevība satikties ar llūkstes apriņķa intelligenci, ļoti uzkrīta sašutums, kāds viņos valda par jaunsaimnieku un sikgruntnieku partijas ieņemto stāvokli. Šī partija, kas sevi neskaita vienīgi par latviešu partiju, bet savās rindās uzņem arī cittautiešus, atradusi par vēlamāko llūkstes apriņķī sadarboties ar poļiem. Pašvaldību vēlēšanās viņa bloķējas ar poļiem un ienāca bieži vien pagastu valdēs un padomēs tikai, pateicoties poļu balsim. Latvieši šīs partijas biedrus visus uzskata par poļu labvēļiem un pie tagadējām saspīlētajām attiecībām nekādā ziņā nevar uz tiem turēt labu prātu.»

Kāds aizsargu priekšnieks ziņo: «Lai maskētos un novērstu sabiedrības uzmanību, tad jaunsaimnieku un sikgruntnieku partijas vietējie pārstāvji sasauc tautas sapulces, kurās cenšas apgalvot gluži pretējo, t. i. ka viņi spiesti iet kopā ar poļiem, lai tādējādi apkaņotu pārpoļošanu, lai gan īstenībā visas lietas kārtā kopīgi, t. i. saprotas viens ar otru un, ievērojot vispirms sava politiskā nogrupējuma intereses, pie kam kā Bļodnieka partijas, tā arī poļu grupu pārstāvji cenšas izdzīvot no pagasta savus politiskos pretiniekus, kā skolotājus,

pašvaldību darbiniekus un citus sabiedriskos darbiniekus. Aprīpka valdē par priekšsēdētāju ir jaunsaimeņu partijas biedrs Kārklis, kas ar poliem labi saprotas un liek visādus šķēršļus katolītiem latviešiem. Tas no viņa puses ir bezkaunīgi.» Tā tad, kungī, te skaidri redzams, kādā nolūkā to sūdzību vajadzēja tik steidzām safabricēt, lai vēlētānās gūtu sev trumpi, lai nosistu savus pretiniekus un paši iesakņotos.

Es beidzu.

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Vārds deputātam Piguļevskim.

V. Piguļevskis (sociāldemokrāts; runā krieviski.)*

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Vārds deputātam Celmam.

J. Celms (sociāldemokrāts): Godājamie deputāti kungī! Atļaujiet man vēl pāris minūtes saistīt jūsu uzmanību. Jautājumu, ko komisija uzskatīja par ļoti nopietnu, Saeimas sēdes beigās pārvērtā par vieglu farsu, kā šī jautājuma apspriešanu noslēdza Vilpiševska kungs. Es gribētu vispirms uzsvērt to, ka ja mums šeit būtu darīšana ar to dabīgo parādību, ka arvien kultūrāli stiprākā tauta mēģina kultūras ceļā asimilēt kultūrāli vājāko tautu, tad šis jautājums nemaz nebūtu radies. Mēs nekad, ne komisijā, ne arī manā frakcijā, neesam lietu nostādījuši tā, ka mums jācinās pret kādu minoritāti, bet gan vienmēr un visur esam bijuši pret varmācības metodēm, ar kurām notika pārtautošana kā cariskās Krievijas laikā, tā arī tagad. Ja runājam par pārtautošanu, tad — ne par kultūrālo pārtautošanu, bet par pārtautošanu šovinistiskos nolūkos ar zināmiem represīviem — varbūt, varētu teikt vēl stiprāku vārdu — līdzekļiem. Šeit, diemžēl, nopietnam jautājumam viegla farsa toni dod tas, ka viens komisijas loceklis — deputāts Milbergs, gribēdams ēzela spērienu dot, laikam, sociāldemokrātu frakcijai, šo spērienu ir devis komisijai, kurš loceklis viņš pats ir. Kad komisija uzstādīja tezes, un atsevišķie komisijas locekļi teica, ka pirms to nobalsošanas jāaprunājas ar savām frakcijām, deputāts Milbergs komisijai varonīgi paziņoja — mana frakcija šīs tezes pilnos apmēros pieņem. Es par šīm tezēm stāvu un křītu! — Tagad ēzela spēriens, kas bija, laikam, citādi domāts, ķēra komisiju, tas ir tas bēdīgākais. Uz dažādu tenku un dokumentu pamta, kurī komisijā nav ne rādītī, ne apspriesti, Milberga kungs saka, ka komisija to lietu izmeklējusi vienpusīgi (starpsaucieni). Komisija, Milberga kungs, jūsu partiju nav izmeklējusi! Varbūt, bija iemesis izmeklēt jūsu partiju, kāpēc? — Tāpēc, ka komisija, atsaucoties uz satversmes 31. pantu visiem noprotināmiem ir devusi goda vārdu, ka lieciniekus neizdos, bet diemžēl, mums jākonstatē tas fakts, ka, tiklīdz kāds liecinieks noliecināja pret Bļodnieka kunga partijas cilvēkiem, jau otrā dienā bija zināms, kurš liecinājis (starpsaucieni). Tas ir fakts, tas ir konstatēts komisijā. Es domāju, komisijas referents vajadzības gadījumā to, varbūt, apliecinās. Ja varēja runāt par politisku izrēķināšanos, par politisku novirzienu, jākonstatē, ka tas bija taisni no jūsu puses. Bet atstāsim šos ēzela spērienus! Kādā Krilova fābulā ir izteiciens, ka pakalpiņš muļķis kādreiz bīstamāks par ienaidnieku. Atstāsim iespēju šiem pakalpiņģajiem muļķiem šo spērienu arī turpmāk dot, kur patīk; bet apstāsmies mazliet pie pašas lietas.

Es nedomāju, ka tā lieta ir tik vienkārša, kā to nostādīja Vilpiševskis. Jājautā, vai tās 102 or-

ganizācijas, kas sevī apvieno dažādas politiskas partijas, dažādas tautības un dažādas ticības, var, kā Vilpiševska kungs domā, ar diviem motocikletiem apbraukt apkārt un savākt parakstus. Apbraukt, varbūt, var, bet visu to lietu izdarīt, gan nevarēs.

Nevajaga to lietu ņemt tik elementāri naīvi un domāt, ka ir kaut kas sabiedrībā, kas spontāni laužas uz āru; tam visam ir kāds pamats. Ja Vilpiševska kungs domā, ka tā statistiska ir nepareiza, ka tā ir it kā ar nolūku radīta nepareiza, tas, varbūt, runā komisijai tikai par labu. Ja šī statistika nepareiza tādā nozīmē, ka īsto poļu skaits pamazīnāts, tad tomēr ar visu samazināto skaitu iznāk, ka poļi Latvijā vairojas tik ātri, ka šo ātro vairošanos neattaisno dabīgs pieaugums. Kāpēc tas tā? Piemēram minēšu llūksti. Pie komisijas ierodas, bez kādiem motocikletistu uzaicinājumiem, vesela delegācija un saka: «Mums tas sāpīgākais ir tas, ka mēs, latvieši, nedrīkstam iet pa šo ielu, jo tiklīdz mēs parādāmies uz ielas, poļu savienības vietējās nodaļas priekšsēdētājs Valentinovičs no mājas logiem mūs lamā par latviešiem.» Mēs jautājam, vai latvietis ir lamu vārds? Mums atbild: «Jā. Poļiem ir lamu vārds «пса кровь», bet ja grib stiprāk nolamāt, tad saka «латыш». Mēs nedrīkstam iet gar šiem logiem.» Ierodas vesela rinda cilvēku — viņi visi nāk bez kādiem uzaicinājumiem — un to paskaidro. Tās ir parādības, kas, laikam, nav saucamas par kultūrālām, ko nevar saukt par nācījas kultūrālās attīstības parādībām, nerunājot nemaz par tiem aktiem, kurus te minēju, nerunājot par tiem gadījumiem, par kuriem sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas tiesnesis Evans ievadījis plašu izziņu un tikai formālu iemeslu dēļ — noilguma dēļ šīs lietas nav iztiesātas. Ir sakrājušies plaši materiāli. Kungī, mums nevajaga pieiet šim jautājumam aizsietām acīm. Ja patiesi tā būtu, kāpēc tad ar tādu intensīvitāti atveŗ poļu privātas skolas? Vienā pagastā atveŗ 3. vajadzības gadījumā pat 4 skolas. Lai sadabūtu skolas vecumā vajadzīgo bērnu komplektu, pārraksta jaunākos bērnus par vecākiem, un vecākos par jaunākiem. Tā dabū tiesības atveŗt pamatskolu. Pēc tam ar pagasta valdes un padomes palīdzību šo privātskolu pārvēŗ par pašvaldības skolu. Ja mums te būtu darīšana tikai ar vienas nācījas kultūrālo tieksmju izpaudumu, tad nevajadzētu daudz runāt, bet tā lieta ir citāda.

Biskaps Rancana kungs runāja par to, kāpēc komisija uzstājoties pret visu katoļu garīdzniecību. Ja esot 3 vai 4 vainīgi garīdznieki, tad taču nevarot vainot visu garīdzniecību, nevarot nolikt visu garīdzniecību uz apsūdzēto sola. Komisija nenostāda apsūdzēto stāvokli visu katoļu baznīcu, lai gan mana personīgā pārliecība ir tāda, ka to vajadzētu darīt. Viņa ir izpelņijusies, lai ar viņu rikojas tā, kā Musolini bija spiests ar viņu rīkoties, proti — nostādīt visu katoļu baznīcu apsūdzēto stāvokli. Man jāizrāda, ka mūsu kaimiņu valsts — katoliskā Lietuva bija spiesta aizsūtīt pāvesta sūtni ar visām viņa dāvatām naudām. Patlaban pāvests ir konfliktā ar Musolini. Man jāsaka, katoļu garīdzniecība ir tā, kas arī Latvijā rada iekšējo konfliktu, ko mēs gan pagaidām nejutām tik stipri kā citas valstis. Tāļāk biskapa kungs nāk ar universālu plāksteri. To pašu mēs jau esam dzirdējuši kādos 11 pagastos. Tiklīdz kāds pagasta iedzīvotājs grib teikt, ka notiek pārpoļošana, viņu pārtaisa par komūnistu. Tāpat rikojas arī biskapa kungs. Viņš saka: «Jūs visi esat sociālisti un komūnisti, jūs gribat visas baznīcas iznīcināt!» Apmēram to pašu

*) Runas atreferējums nav iesniegts.

šodien sacīja arī jūsu, varbūt nejaucams sabiedrotais Milberga kungs. Viņš teica, ka bijusi vesela komūnistu banda. Minēja kādu Štālu, skolotāju leviņu un veselu rindu citu, kuri, nezin kāpēc, nosaukti par bandītiem; faktiski Štāls un leviņš ir savos pagastos zemnieku savienības nodaļu priekšstāvji, kas negrib padoties Milberga kunga dižvīriem. Viņi ir nosaukti par komūnistiem, bet kad apriņķa priekšnieks ievāca izziņu, kas bija vajadzīga politiskai pārvaldei, izrādījās, ka no komūnisma nav ne vēsts. Redziet, tādiem līdzekļiem ķerties klāt pretīniekam, lai viņu iznīcinātu, ir drusku negodīgi. Tādiem pašiem līdzekļiem llūkstes apriņķī vēršas pret visiem, kas kaut kādā veidā uzstājas pret varmācīgo šovinistisko politiku, ko tur piekopj plašos apmēros. Bīskaps Rancana kungs saka, ka baznīca politikā neiejaucoties; bet savā laikā, kad tuvojās Saeimas vēlēšanas, mums nācās konstatēt, ka taisni Latgales katoļu baznīcās pie svētbildēm bija piekārti plakāti ar numuriem, par kuriem ticīgiem jābalso. Ne viens vien liecinieks mums apgalvo, ka taisni baznīkungi, arī latviskie baznīkungi, kad tuvojās vēlēšanas saviem vēlētajiem saka: «Jūs ir tikai divi numuri izvēlei. Viens ir katoļu, t. i. kristīgo apvienības numurs; ja par to negribat, vai nevarat balsot — balsojiet par otru — polu numuru! Citas izejas nav.» (*St. Irbula* starpsauciens.). Irbula kungs, Jūs neticat polu savienības uzsaukumam, ko referents te parādīja. Tā jūs neticat daudz kam, ko komisija uz vietām ir konstatējusi. Palieciet arī pie savas neticības! Jūs domājat, ka šis jautājums vēl nav pietiekoši noskaidrots. Es nedomāju, ka komisija savu darbību ir jau pabeigusi, arī komisija visumā to nedomā, bet mūsu dziļākā pārliecība ir tā, ka tagad uzstādītās tezes turpmākā izmeklēšanā var pat desmitkārtīgi apstiprināties un var iznākt tā, ka tās pat jādubolto. Ja jūs domājat, ka 75% pierādījumu ir par maz, tad, jāsaka, arī 100% jums būs par maz. (*A. Jukšinska* starpsauciens.) Jā Milberga kungs jau tagad ir tapis jūsu labais sabiedrotais, lai tad nu viņš tāds arī paliek! Man šķiet, arī Jūs, Jukšinska kungs, dzirdējat, kādi bija tie dokumenti, ko šeit cēla priekšā Milberga kungs. Tas dokuments, kur ir runa par to, ka sociāldemokrāti polu valodā ir rakstījuši kādai polu sekcijai, nav nekas sevišķs. Sociāldemokrātu frakcijai ir vācu sekcija, tāpat arī krievu sekcija, un visus uzsaukumus šīm sekcijām raksta viņu valodā. Ja polu sekcija kādreiz ir bijusi, tad tā jau sen ir izformēta un taisni partijas disciplīnas pārkāpšanas dēļ. Ja vēl kādreiz būs polu sekcija, viņai rakstīs poliski. Ar šādiem dokumentiem un pierādījumiem var iet uz jauno Daugavas tirgu, vai kur citur plātities, tikai ne šeit Saeimā.

Ja negrib visu šo jautājumu uztvert no viegla farsa viedokļa, tad tas jāuztver tā, kā to ir uztvēris llūkstes apriņķa vairākums. Atbilde var būt tikai viena, proti, tā, ko dod paši llūkstes apriņķa iedzīvotāji. To viņi visi vienbalsīgi saka. Protams, mums nav iespējams nopratināt visus iedzīvotājus, bet man jāsaka, ka jūs nekad nebūsit apmierināti. Ja mēs no 60.000 iedzīvotāju nopratinātu 58.000, droši vien arī tad jūs apšaubītu komisijas slēdzienus un teiktu, ka vēl nav visi nopratināti, ka komisijas darbība nav bijusi nopietna. Mēs tā jautājumu nenostādām. Es domāju, šis jautājums tur uz vietām ir nobriedis un noskaidrots. Iesniegtais memorands, kur uzstādīts 20 dažādu jautājumu, vairāk nekā viss cits pierāda, ka tas nav viegls farsa jautājums, no kāda viedokļa piegāja Vilpiševska kungs,

bet ir nopietns jautājums, kura diriģenti — vai tas labi vai slikti — atrodas ārpus Latvijas robežām. Būtu ļoti labi, teicami un apsveicami, ja izrādītos dzīvē par patiesību un par realizētu tas, ko Vilpiševska kungs no šīs katedras apliecināja, protiet — ka polu savienība grib vismaz citu stāvokli un citu viedokli šinī jautājumā ieņemt. Līdz šim tas nav bijis. Mums par pārsteigumu visos 11 pagastos, kuros mēs bijām un jautājām, kas ir tie pārpolotāji, atbilde vienmēr bija — ksendzi polskije, kas ir polu savienības nodaļa. (*J. Veržbickis* no vietas: «Kas ir tā pārpološana?») Es jums tūlīt pateikšu, Veržbicka kungs!

Nemsim to pašu jau minēto Lašu pagastu. Lašu pagasta padomē ir 6 poļi, 2 krievi, 1 leitiss un 12 latvieši. Tur notiek tādas lietas, ka ja, piemēram, grib atvērt jaunu polu skolu — kaut arī viena polu skola jau būtu — tur, kur poļiem ir vairākums, tur vēl katram gadījumam atver arī otru polu skolu — un vajaga dabūt padomē vairākumu, to meklē no politiskām partijām, kuŗas pret zināmām kompensācijām ir ar mieru pievienoties speciālām polu prasībām uz vietas. Tādi Lašu pagastā ir tie jaunsaimnieki — divi no viņiem pievienojušies pretējai pusei — tiem sešiem poļiem, diviem krieviem un vienam leitim. Tā tad tur ir radusies pilnā mērā polu fronte, un pagasta pašvaldībām ikdienišķā darbā un cīņā uz katra sola nākas sadurties ar polu tieksmēm. Tas izpaužas tā, ka polu īpašumus apliek ar mazāku nodokli, bet latviešu īpašumus — ar lielāku. Klausas tāpat sadafa netaisni. (*Starpsauciens.*) Jūs gribat zināt, kas ir pati pārpološana. Veržbicka kungs, ir taču skaidrs, ka tie, kas pievienojušies tiem 6 poļiem nu pagasta padomē, kur ir 21 loceklis, radījuši tādu stāvokli, ka vienā pusē ir 11, otrā 10, bez šaubām, iet līdz šiem 6 poļiem un palīdz radīt 11 balsu vairākumu. Citādi tas nemaz nevar būt. (*Starpsaucieni.*) Kungi, ja jūs gribat izlikties tik naīvi, ka negribat saprast, kas ir pārpološana, tad velti šeit runāt. Es domāju, ka Veržbicka un Vilpiševska kungi ļoti labi zina, kas ir pārpološana, pat labāk nekā es. — Gādā par to, lai par katru cenu pagastā būtu polu skolas, kur nav ne mazākās vajadzības. Zemnieki redz, ka tur, kur ir latviešu bērni, viņiem skolu nedod, tāpēc ka 10 latviešu ir mazāk par 11 poļiem. Tādi gadījumi ir. Kā tad lai to sauc? Kad llūkstē izbūvēja skaistu pamatskolu, Lašu pagastā aģitēja, lai visi poļi sūta savus bērnus uz šo apriņķa skolu, lai tur pirmajā dienā būtu tik daudz polu bērnu, ka visu skolu varētu pasludināt par polu skolu.

Es varētu, Vilpiševska kungs un Veržbicka kungs, jums vēl vairāk stāstīt. Vai, piemēram, jūs domājat, ka tas ir nejaucams gadījums, ka Daugavpils garnizona virsnieku kluba bufetes turētājs ir polis? (*Starpsaucieni.*) Kas viņu pieņēma, tas ir cits jautājums, bet tas rāda, ka ceļš ir atrasts. Šim polim dēli studē Varšavā. Kad garnizonā ir svētki, viņi ierodas kā ķelneri palīdzēt tēvam. (*Starpsaucieni.*) Es nedomāju, ka Veržbicka kungs te nekā nesaprot. Es neesmu tik naīvs. (*Starpsaucieni.*) — Atļaujiet man pastāstīt par vāciešiem!

Jūs zināt, ka pirms kara Vācija centās iesprausties Krievijas cietokšņos tādā kārtā, ka mēģināja skaistas vācietes ieprecināt krievu virsniekiem, cietokšņa virsniekiem. Tā viņi tika iekšā un savu bija panākuši. Atrasties garnizona centrā, un ar kaut ko tur nodarboties — tam, lūk, ir kaut kāda nozīme! Es citādi nevaru saprast, kāpēc tiem Varšavā studējošiem dēliem vajadzētu nākt šurp un iz-

pildīt ķelneru lomu, ja tēvam ir naudas diezgan. Tās ir parādības, kas mums nav saprotamas.

Mums komisijā ir vēl vesela rinda citu fakti (starpšauciens). Es gribu konstatēt, ka tas nav nekāds farss, kā šeit Vilpiševska kungs saka. Mēs nopratināšanā, diemžēl, esam to pašu redzējuši 11 pagastos. Es nedomāju, ka tur ir farss, kur pieauguši, dzīvē un darbā norūditī cilvēki sāk histeriski raudāt kā dāmas. Vai tas ir kāds farss? — Tā ir dzīļa traģēdija, tāpat kā ir traģēdija tani pagastā kur no 17 latviešiem piešķirtām jaunsaimniecībām, beidzot paliek tikai divas latviešu jaunsaimniecības. Tas nav farss, tā ir traģēdija! Tā ir traģēdija tāpēc, ka šiem latviešiem piedraudē, ja viņi ātrāk neizvāksies, tad izrēķināsies ar viņiem. Redziet, ja negrib pieiet šim jautājumam, kā vieglam farsa jautājumam, bet gan kā nopietnam jautājumam, kā tam ir piegājusi komisija, tad atbilde var būt tikai tāda, kādu ir devusi komisija, proti — šīs trīs tezes pagaidām jāpieņem. Tā ir tikai viena daļa no daudz citām tezēm, kuŗas šī komisija turpmāk liks priekšā, ja tas viņai būs iespējams un panākams. Katra šo težu noraidīšana vai pieņemšanas atlikšana nozīmēs tikai to, ka Augstais nams uz šo sasāpējušo, ļoti sāpīgo jautājumu skatās tikpat navirši un tikpat vieglprātīgi, kā līdz šim ir skatījušās mūsu centrālās valdības iestādes: kad piesūta paziņojumu, kas tur un tur notiek, noliek šos papīrus, un tā turpinās šī noteiktā — es esmu pārliecināts, no ārienes vadītā — šovinistiskā Lielpolijas kustība. Tā notiek jau tagad un turpināsies joprojām. Ja lūgšanas, ko skaita par Polijas kroni un Māras zemi, turpināsies, katoļu baznīca svinēs 3. maiju — Polijas konstitūcijas svētkus, bet nezinās, kuŗā dienā ir Latvijas konstitūcijas svētki.

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Vārds deputātam Milbergam.

G. Milbergs (jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija): Vai nu lielā troksnī klausītāji nav sadzirdējuši, vai arī nav gribējuši sadzirdēt to, ka es neesmu uzstājies pret komisijas atzinumiem. Par komisijas atzinumiem es tagad tāpat stāvu kā komisijā. Ja es uzstājos, Dukura kungs, tad tikai tāpēc, ka Jūs mani izaicinājat, jo Jūs uzsakāt politisku uzbrukumu mūsu partijai.

Paš attiecas uz rupju vārdu lietošanu, tad es te negribu sacensties ar Celma kungu. Lamu vārdus, ko viņš lietoja pret mani un manu frakciju, es pielaižu, viņš izteicis uztraukumā.

Tālāk man jāsaka, ka tas bija ļoti nepareizi, ja Dukura kungs te runāja par vēl komisijā nepieņemtiem atzinumiem un lietām. Mēs taču komisijā taisni runājām par to, ka par šīm lietām vēl nerunāsim, un Jūs tomēr to darījāt.

Tālāk, man te personīgi uzbruka, it kā es būtu izpaudis komisijai sniegtos datus. Nekad es neesmu izpaudis komisijas noslēpumus. Ja jūs izplatāt šādas baumas, tā ir vienkārša ļaunprātība. Es atceros gan gadījumus, kur man uzbruka, it kā es būtu izpaudis komisijas noslēpumus un taisni tad, kad man vēl nemaz nebija stenogrammu. Kā gan es varēju izpaust lietas, kur pats nebiju bijis klāt nopratināšanā? Tāpēc man šie apvainojumi kategoriski jānoraida!

Kas attiecas uz Lukasa Ozoliņa uzbrukumiem man personīgi un izglītības ministriem, tad šie uzbrukumi ir veltīgi. Izglītības ministrijā minoritāšu skolas taču pārzina viceministris Jaudzems. Viņš pagājušā gadā bija atļāvis atvērt 5 jaunas poļu pa-

matskolas. Tālāk — bijušais Ilūkstes apriņķa skolu valdes loceklis Linarts 12 pagastos iecēlis sveštautiešu skolotājus. Jūs uzbrukāt Ilūkstes apriņķa valdes loceklim polim Grabčinskim, bet ja viņš gada laikā ir varējis iemācīties latviešu valodu, balsojis līdz par latviešu valodas iemācīšanos pagastu pašvaldībās viena gada laikā un arī citādi bijis lojāls, tad nav ko brīnīties, ka viņš ievēlēts par apriņķa valdes locekli.

Ir vēl viens fakts. Šī gada 14. martā jūs viceministris Jaudzems bez ministra ziņas ir griezies pie Ilūkstes apriņķa valdes ar priekšlikumu — pieņemt Jaunbornes skolā par skolotāju Savicku vai Montvilo. Pārmetumi, kas vērsti pret mani un manu frakciju, ir pilnīgi nepamatoti, un es tos noraidu.

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Vārds deputātam Rancanam.

J. Rancans (kristīgo zemnieku un katoļu frakcija): Augstais nams! Es būšu ļoti īss. (Saucieni: «Paldies!») Es uzstājos sakarā ar iepriekšējiem runātājiem, lai noraidītu dažus nepamatotus aizrādījumus. Vispirms man jārunā pret Celma kungu. Viņš te gribēja atrast dabīgo un nedabīgo pieaugumu. Jums vajaga vest kārtīgu statistiku, tad tas būs redzams. Tur ir viss tas ļaunums. Jūs sakāt, ka visi ir vienprātīgi. Patiesībā mēs te esam vienprātīgi nosēdējuši, bet no visā tā, kas ir solīts, ir iznācis ļoti maz. Nekādas pierādījumus, nekādas faktus, par kuŗiem mēs gribējām dzirdēt, neviens neminēja. Mēs redzējām tikai to, ko zināmā mērā pavēra Milberga kungs, bet par to jūs esat ļoti sašutuši. Jūs sakāt, ka jūs neesat runājuši pret visu garīdzniecību. Referents uzsvēra un paskaidroja, ka pārpolotāji ir tikai dažī atsevišķi garīdznieki. Tas bija ļoti rezervēti teikts, bet gala slēdziens bija vērsti pret visiem garīdzniekiem, pret visu katoļu baznīcu. Tā jūs šo jautājumu iztulkojat. Bet sakāt, kāds tam sakars ar šo lietu! To es gribēju dzirdēt, bet uz to atbildes nav; tāpēc es saku: dodiet pierādījumus! Ja būs pierādījumi, ka ir kādas noziedzības un naidīga izturēšanās, vainīgos sodīs; bet pierādījumus jūs nedodat. Tāda ir jūsu taisnība! (Starpšaucieni.) Celma kungs šeit ļoti slavēja un cildināja Musolini. Laikam patikams kolēģa! Nu, lūdzu, Celma kungs, staigājiet vienu ceļu! Bet es nezinu, vai šeit praksē varēs darīt to, ko dara Musolini, par kuŗu jūs tik ļoti sajūsmināts runājat. Jūs aizrādijāt šini sakarībā arī uz kādu kaimiņvalsti, kur, man jāsaka, arī ir līdzīga valdība kā Musolini.

Man jāsaka, ka baznīca politikā nejaucas, viņa aiz saviem principiem to nedara, bet kad jūs šeit uzbrūkat baznīcai ar visādiem pārmetumiem, bez šaubām, tas aicina mūs iejaukties. Jūs uzstājaties pret baznīcām; man šķiet, mums ir pilnīgi dabīgas tiesības, šīs baznīcas aizstāvēt. Mums tas jādara. Kas tad cits to darīs? Vai Jūs to darīsiet? Jūs taču apkaŗojat baznīcu. (Starpšauciens.) Es šeit runāju pret Celma kungu, par viņa principiem un spriedumu, jo viņš teica, ka pēc saviem uzskatiem viņš būtu gājis vēl tālāk, nekā to komisija darīja. Es atbildu tikai viņam.

Pašā sākumā jau uzbruka deputātam Jukšinskim un izteicās, ka pret viņu ir briesmīgi gravējoši fakti. Mūsu frakcija visu laiku gaidīja šos faktus. Lūdzu, sakāt tos! Ja viņš ir pārpolotājs, lūdzu runājiet par to, ja jums ir tādi gravējoši fakti, kā jūs šeit teicāt. Ja tas būs taisnība, sauksim viņu pie atbildības. Nogaidīju visu sēdi, domāju, ka Jūs šos faktus minēsiet, bet vēl neko neesmu dzirdējis.

Tad — par Lašu pagastu. Tur Jūs neesat pieņēmuši nekādas tezes. Tur ir Dombrovskis un citi, varbūt, dažiem komisijas locekļiem patīkami. Pret šo pagastu nav nevienas rezolūcijas. Jūs esat gan rezolūciju vērsuši pret nespējīgiem, veciem cilvēkiem, kuriem pārmetat latviešu valodas nezināšanu, bet ministriem, deputātiem, profesoriem Universitātē, arī skolotājiem jūs neizsakāt nekādus pārmetumus par latviešu valodas nezināšanu. Es jums apgalvoju, ka šie vecie cilvēki tik daudz, cik viņu amats prasa, zina latviešu valodu.

Tālāk — 3. maija svētkus visur svinot, bet par Latvijas svētkiem nezinot. Lūdzu, Celma kungs, palasāt mūsu arķibīskapa rakstu, ko izdeva jubilejas gadījumā 1928. gadā, un jums būs skaidra līnija, jūs nerunāsīt nevajadzīgus liekus vārdus. To visu nolāsija katrā baznīcā, tāpat bija arī aizlūgumi, bet, ja jūs neejat baznīcā, jūs to nezināt. Ja jūs negribat tur iet, tad, mazākais, paņemiet šos rakstus un pārlicināties. Ievērojot to, ka jūsu pierādījumi ir tik skaidri, jūs arī par tālu esat aizgājuši savos slēdzienos. Pat tad, ja visi pierādījumi un ziņas būtu sapemtas kopā, es balsotu pret, jo tie pierādījumi ir tikai jūsu burtnīcās, un kas lai sažina, kas tur slēpjas. Mums kā deputātiem ir gan tiesība zināt, kas liecina un kā liecina. (*J. Šterna starpsauciens: «Jūs apvainojat visu komisiju!» Troksnis.*) Ja Jūs sakāt, ka tur ir noziegumi, tad tiem nav nekādu pierādījumu. Es neapvainoju komisiju, bet gan saku, ka tie apvainojumi ir nepamatoti. (*J. Šterns no vietas: «Ja Jūs komisiju apvainosit, jūs šeit nerunāsīt!» Troksnis. Priekšsēdētājs zvani.*) Es neapvainoju komisiju, bet es lūdzu komisiju dot pierādījumus noziedzībām, tad mēs lietu nokārtosim. (*Troksnis.*)

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Debates izbeigtas. — Vārdu vēlas referents. Vārds referentam. (*Troksnis.* — *J. Šterns* no vietas: «No Jukša ir iznācis Jukšinskis!» — *Smiekli.*) Deputāt Štern, lūdzu apmierināties! (*J. Šterna starpsauciens.*) Deputāt Štern, vēlreiz lūdzu apmierināties! Tagad vārds referentam.

Referents **A. Lukins**: Godātie deputātu kungi! Nav jau pirmā reize un, jādoma, nebūs arī pēdējā reize mūsu Saeimā, kad vienu patiesi svarīgu jautājumu cenšas pārvērst par farsu. To vienmēr cenšas tās grupas, ko šādā vai citādā veidā skar apspriežamais jautājums. Šinī gadījumā komisijas ziņojumā ir aizķerti poļi, arī poļu deputāti. Poļu deputāti tad mū komisijas ziņojumu pataisīja par farsu. Ir pilnīgi saprotams tas, ka deputāts Vilpiševska kungs nērnās melnās miesās, lai komisijas ziņojumu un pašu komisiju pataisītu par nenopietnu lietu, par farsu. Katoļu frakcija komisijas ziņojumā nekādā ziņā nav aizskarta. Ir runa tikai par atsevišķiem katoļu garīdzniekiem; bet katoļu frakcijas pārstāvji uzskata, ka tas vērsas pret viņiem kā pret katoļu baznīcas pārstāvjiem.

Godātie deputātu kungi! Kādi bija motīvi, kādi atspēkojumi pret ziņojumu, ko es kā oficiālu komisijas ziņojumu sniedzu komisijas vārdā? Kādi bija Vilpiševska un Ozoliņa kungu atspēkojumi? Man liekas, var konstatēt, ka manam ziņojumam viņi tikpat kā nemaz nepieskārs. Man jāuzsver, ka vienīgi es te runāju kā komisijas referents, komisijas vārdā; pārējie komisijas locekļi runāja kā deputāti. Jebkurā svarīgākā jautājumā, kas Saeimā ir apspriests, atsevišķi deputāti, kas ir bijuši komisijās un apsprieduši šos jautājumus, ir aizmaldījušies tālu prom no temata un mazgājuši viens otram galvu un netiro veļu. To jūs zināt

itin labi. Progresīvie —, Skujenieka partija ir aprunājusi jaunsaimniekus, sociāldemokrāti gāzušies virsū labajam spārnā, un labais spārns sociāldemokrātiem. Sakait, kāpēc jūs šodien taisāt traci par to, ka divi sociāldemokrāti sarejas ar jaunsaimniekiem! Tas taču nenotiek pirmo reizi mūsu Saeimā. To taču nevar uzskatīt par traģēdiju un tāpēc nevar teikt, ka komisijā nav bijis vienprātības. Komisija nebija vienpusīga, tāpēc gluži aplamus slēdzienus viņa nevarēja dot. Tāpat man jānoraida visi citi pārmetumi komisijai. Šādus pārmetumus, laikam, pirmo reizi piedzīvo viena komisija Latvijas Saeimā. Tie visi man jānoraida kā gluži nepamatoti, tāpēc ka par oficiālo komisijas ziņojumu nevienš nopietni nerunāja. To atstāja kā blakus lietu, izņemot vienu faktu, kurā pieminēja Vilpiševska kungs. Viņš cēla priekšā kādu fotogrāfiju no avīzes un aizrādīja, ka fotografēšana neesot bijusi pareiza, ka dažas personas izgrieztas. Viņš uz to atsaucās kā uz nopietnu dokumentu. Tas, bez šaubām, izklausās pēc farsa. Bet es jau, sākot referātu, teicu, ka komisija savus slēdzienus nav taisījusi uz kaut kādu no avīzēm ņemtu materiālu pamata. Mums ir preses brīvība, vai mēs varam liegt rakstīt? Jūs varat to lietu nodot prokurātūrai, aizrādīt, ka tur ir viltojums. Ieinteresētās personas var «Pēdējo Brīdi» sūdzēt tiesā, un, laikam, viņām būs taisnība, un atbildīgo redaktoru Kilevicu sodīs, kā viņš ir jau sodīts par vienu otru lietu. Komisijai nav nekāda sakara ar šīm fotogrāfijām. Bet viss tas, ko es teicu arī par Vilpiševska kungu, palika neaizskarts, tam viņš gluži mierīgā garā apgāja apkārt. Vienīgi statistiķa, skaitļi viņam nepatīk. Viņš teica, ka tiem nevarot ticēt. Jūs savā laikā iesniegumā izglītības ministriem par poļu skolām Latvijā esat operējuši tieši ar to pašu statistiķu, esat pateikuši, ka pēc statistikas tur un tur ir tik un tik daudz poļu u. t. t. Tagad jūs sakāt, ka šai statistikai nevar ticēt. Redziet, te vairs nav nekādas loģikas! Tas bija jūsu faktiskais iebildums, bet tas ir apgāzts ar jūsu pašu iepriekšējo darbību. Kad es teicu, ka poļu savienība Latvijā ir izlaidusi uzsaukumus, ka visi tie, kas Dievu lūdz poliski, ir poļi, un kad es teicu, ka Ilūkstē par dievkalpojuma traucēšanu notiesāti 19 cilvēki, ka tie visi ir poļu savienības biedri... (starp-saucieni). — Es taču minēju avotu. To teica Ilūkstes nodaļas kasiere un bibliotēkāre, kuras vīrs ir biedrības priekšnieks. Bibliotēkāre un biedrības priekšnieks notiesāti. Ja mēs neticam šiem nodaļas biedriem, kas paši sevi apsūdz, atzistas, kur tad lai ņemam datus? Mums pārmet, ka mēs neuzklausot pretējo pusi. Te ir taisni pretējā puse, un to mēs uzklausām, mēs operējam ar šīs pretējās puses datiem.

Vilpiševska kungs centās komisiju padarīt smieklīgu, viņš teica, tā esot slepena kamera, viņai neesot datu; komisijai patīkot pabraukāties. Vilpiševska kungs, man liekas, ja jūs šai lietai būtu piegājuši nopietni, jūs nevarētu teikt, ka komisijai patīk pabraukāties. Jums pašiem jāatzīst, ka tas ir nepareizi teikts. Komisija strādāja vēl grūtākos apstākļos nekā šonakt. Mēs strādājam bez pārtraukuma no plkst. 8 rītā līdz 1 naktī. Lūdzu — brauciet jūs un strādāiet no plkst. 8 rītā līdz 1 naktī par 10 latiem! Man liekas, jūs to nedarītu; tāpēc nevar teikt, ka komisijai patīk pabraukāties. Kad Saeimas priekšsēdētājs teica, ka mums vajadzēs uzstāties ar ziņojumu un vajadzēs dot datus, mums cits nekas neatlika, kā piektdien pēc sēdes tūlīt sēties vagonā un braukt prom. Es domāju, pēc sēdes taču katrs grib atpūsties! Man šķiet,

nevienam nav nekāda interese braukt un strādāt visu sestdienu, svētdienu un pirmdienu no plkst. 8 rītā līdz 1 naktī, neievērojot nekādu darba laiku. Ja saka, ka komisijai patīcis izbraukties, tas, miksti sakot, ir liels apvainojums komisijai; tāpēc man kā komisijas referentam visu komisijas locekļu vārdā tas jānoraida un nopietni pret to jāprotestē. Jums nepatīk, ka komisijā ir virsnieki, ka tur ir viens aizsargs un viens miertiesnesis. Jūs teicāt, ka šai komisijai nevarot uzticēties. (Starp-saucieni.) Man šķiet, to teica bīskaps Rancana kungs. Kungi, tāpēc, ka komisijā ir Latvijas atbrīvošanas cīņu dalībnieki, Lāčplēša kara ordeņa kavalieri, ka tur ir viens aizsargs un viens miertiesnesis, taču nevar teikt, ka komisija nekur neder. (Saucieni pa kreisi: «Tā ir nekaunība!») Šis apgalvojums neiztur ne mazāko kritiku.

No katoļu garīdzniecības neviens neatspēkoja faktus, ko es, proti, minēju komisijas vārdā, ka notiek pārpoļošana.

Tālāk bīskapa kungs, runājot par garīdznieku latviešu valodas prasānu, teica, ka tādu garīdznieku neesot, kas neprotot latviešu valodu. Kungi, es taču aizrādīju, ka Taborē neprot ne vārda latviski. Bīskapa kungam vajadzēja to zināt. Manu apgalvojumu viņš neatspēkoja. Man šķiet, to grupu nolūks, kas komisijas darbību gribēja padarīt smieklīgu, tomēr neizdevās. Jūs visu savu runas laiku ļoti veikli zonglējat ar visādiem paņēmieniem, bet, man liekas, neskatoties uz visu nogurumu, tomēr nevienam deputātam nebūs izgājuši no galvas tie skaitļi, kurus es minēju. Ja kādam tie būtu izgājuši no atmiņas, es lūdzu pajemt šo grāmatu un vēlreiz apskatīties. Ja ir skaitļi, tad taču lieta vairs nav smieklīga. Tā to lietu nevar nostādīt, tā uz to nevar skatīties.

Viļpiševska kungs operēja ar uzvārdiem, kurus es minēju, kādi ir latviešu bērniem, kas iet poļu skolās. Viņš pieminēja arī mani un teica, ka man neesot latvisks uzvārds. Taisnība, ka daudz latviešiem ir sveži uzvārdi, bet vai jūs zināt kāpēc tas tā? Tas ir tāpēc, ka latvieši ilgu gadus ir bijuši padoti svešām varām. (Sauciens no vietas: «Taču ne poļiem!») Es nesaku, ka poļiem. Es vēl neesmu pārpoļots. Jūs, varbūt, gribat to panākt, bet to jūs neparāksit, mani jūs neparpošos! — Mēs zinām, ka no vienas puses bija vācu spiediens, no otras puses — krievu spiediens, tad arī ir radušies vāciskie un krieviskie uzvārdi. Bet vai Polijā ir tādi poļi, kā: Lodziņš, Vanags un līdzīgiem uzvārdiem, kādus es jums te veselu rindu nosaucu? Es domāju, tur jūs daudz tādu neatradīsiet, kamēr te, pierobežas joslā, vienā pašā skolā ir vesela rinda tādu. Pieejot faktiem jūs vēl gribējāt atrast izskaidrojumu tam, kāpēc poļu skolās ir vairāk skolēnu, nekā ir bērnu attiecīgā pašvaldības rajonā. Jūs teicāt, ka tas esot tāpēc, ka skolas apmeklē bērni no ļoti plašas apkārtnes. Bērni iet pilsētā skolā, lai gan viņi nāk no pagasta. — Jāsaka, ka arī mēs par šo jautājumu paaizvēlamies un to noskaidrojām, bet mūsu atzinums nav tāds, kā jūsu. Es jau aizrādīju, ka tad, kad šo statistiku izveda, arī tos, kas no pagastiem atnākuši uz pilsētu, ieskaitīja to skolēnu starpā, kam jāapmeklē poļu skola. Tomēr poļu skolēnu skaits bija daudz lielāks.

Viļpiševska kungs — man ļoti žēl, ka man visu laiku jāpiegriežas tieši viņam — kādā teikumā teica, ka komisija esot pilnīgi atsevišķa lieta, un tie volontieri, kas šeit nāk un uzstājas, atkal esot pilnīgi atsevišķa lieta. Tam es varu pilnīgi piekrist. Man jāsaka, ka arī tam runātājam, kas centās mest

ēnu uz šo komisiju, proti — Rancana kungam vajadzēja ievērot, ka tās patiesi ir divas pilnīgi atsevišķas lietas. Tāpēc, ka divas frakcijas savā starpā ķīvējas, taču nevar teikt, ka komisijā nav vienprātības, ka izmeklēšana bijusi vienpusīga. Tas ir absolūti nepamatots. Vienpusību šeit pārmeta Milberga kungs. Es dzirdēju, ka Milberga kungs teica, ka vienpusīgi esot noskaidroti sociāldemokrātu uzbrukumi jaunsaimniekiem sakarā ar šo lietu. Es varu teikt, ka šī komisija nav atzinusi par savu uzdevumu noskaidrot atsevišķu partiju veļas mazgāšanas lietas. Es vienmēr esmu cīnījies par to, lai tādas lietas neuzpeldētu mūsu darbībā, bet diemžēl, neesmu varējis to novērst pašā komisijā. Kad pratināja lieciniekus, katrs centās noskaidrot savas partijas stāvokli. To nebija iespējams novērst. Bet nevar taču komisijai pārnest vienpusīgumu. Pārnest cilvēkiem, kas šeit Saeimā pieraduši darbot parādīt vislielāko pretimnākšanu minoritātem, tā, ka minoritātes tagad ir pat privileģētākā stāvoklī kā latvieši, pārnest ģenerālim Balodim, kas atbrīvošanas cīņās ir bijis armijas virspavēlnieks un kas visu laiku sēd te Saeimā, pārnest kaut arī kreisajam spārnā, kas visu laiku ar demokratiskiem likumiem arvien centies iet pretim minoritāšu vajadzībām, un ir gādājis par to, ka jūs esat nonākuši labākā stāvoklī, man liekas — ir pilnīgi nepatīsi; tāpēc man jāsaka, ka visi apvainojumi komisijai noraidāmi.

Gala vārdā gribu vēl dot mazu paskaidrojumu Ozoliņa kungam; bet viņa nav klāt. Varbūt, kāds viņa frakcijas biedrs paklausīsies, kāpēc tad nu, pēc katoļu frakcijas domām, iznāk tā, ka te aizķerta tikai baznīca, kāpēc nekas nav teikts par poļu savienību Latvijā, par skolām u. t. t. Izskaidrojums ir ļoti vienkāršs.

Par poļu skolām, kā jūs zināt, mums tagad, tāpat kā par visām citām minoritāšu skolām, pieņemts valsts budžets, kur paredzēti visi pabalsti u. t. t. Ar pārējas formulu budžetu nevaram atcelt. Mēs varam radīt zināmu spiedienu, varam Izglītības ministrijai aizrādīt par konstatētām nenormālībām un lūgt viņu tās novērst. Arī budžeta komisija vienā daļā jau ir centusies to novērst, atvēlējama šogad 18.000 latu grāmatu izdošanai minoritāšu skolām, lai vairs nebūtu jāmacās no tām grāmatām, kurās es te pirmā demonstrēju.

Tas pats jāsaka par poļu savienību Latvijā. Ja komisija atradis, ka ir pietiekošs pamats šo savienību slēgt, tad uz likuma par biedrībām pamata varam ierosināt to slēgt, un tiesa to izdarīs. Mums, jūs paši zināt, nebija laika visu tik cītīgi izstrādāt. Mēs ilgi te sēdējām pie budžeta un likumiem; prasīt, lai mēs arī ar visu pārējo būtu tikuši galā, nevar — tas iet pāri komisijas spēkiem. Es saku, ja komisija to atradis, viņa ies likumā paredzēto ceļu.

Paliek vēl jautājums par garīdzniekiem. Šim jautājumam mēs patlaban nevaram tikt klāt, tāpēc ka par garīdznieku iecelšanu vai atlaišanu atbild nevis valdība, bet arķibīskaps. Ja mums neizdodas koncordātā ievest toš noteikumus, ko mēs liekam priekšā, arķibīskaps var pateikt, ka komisijai viņš netic, kā te šodien pateica bīskaps Rancans, lai gan viņam vajadzēja labāk nekā citiem zināt, ka tas, ko komisija par šiem garīdzniekiem ir teikusi, ir taisnība. Jau atsevišķi katoļu deputāti paši ir teikuši, ka par atsevišķiem garīdzniekiem — vienu otru, trešo viņi negalvo. Lai gan arī pats bīskapa kungs teica, ka par personām, ko es nosaucu, viņš negalvo, tomēr komisijai viņš netic. Viņš saka —

dodiet pierādījumus melnu uz balta! Es teikšu, ir viegli teikt — dodiet melnu uz balta. Mēs devām, ko varējām dot. Kāpēc mēs jums nevarējām sniegt tās liecības, es jau sava referāta sākumā paskaidroju un, liekas, pietiekoši skaidri. Man jāprasa biskapa kungam, kāpēc viņš, kā ticīgs cilvēks, negrib ticēt Saeimas ievēlētai komisijai. Vai tad viņš Jēzus Kristus uzbrūkšanu debesīs ir redzējis? — Taču nē! Bet tomēr tic! Komisijas oficiālām ziņojumam viņš netic tāpēc, ka nav redzējis rakstītu melnu uz balta. Bet tur ir cita lieta. Tā grāmata, kurai viņš tic, ir 3000 gadu veca, bet tā, pēc kuras es sniedzu savus ziņojumus, nav vēl trīs mēnešus veca. Man liekas, pret Saeimas ievēlētu komisiju jums gan vajadzētu izturēties ar lielāku uzticību.

Jums, kungi, visiem ir skaidrs, kāpēc vajadzīgs komisijas atzinuma 2. punkts. Es komisijas vārdā vēlreiz lūdzu šīs tezes pieņemšanu.

Priekšsēdētāja biedrs **J. Pauluks**: Deputāts L. Ozoliņš, J. Rancans u. c. iesnieguši priekšlikumu:

«Liekam priekšā parlamentārās izmeklēšanas komisijas par nacionāliem un politiskiem apstākļiem pierobežas joslā atzinuma nobalsošanu atlikt līdz tam laikam, kad komisija būs nobeigusi savu darbu un sniegs galīgu ziņojumu.»

Pie šī priekšlikuma vārdu neviens nevēlas? Vārds referentam.

Referents **A. Lukins**: Komisijā šāds priekšlikums nav apspriests. Komisijas uzdevumā es lūdzu tūlīt pieņemt jau priekšā likto atzinumu.

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Referents izsakās pret deputāta L. Ozoliņa u. c. iesniegto priekšlikumu. —

Ar vajadzīgo parakstu skaitu iesniegts priekšlikums:

«Priekšlikumu par parlamentārās izmeklēšanas komisijas par nacionāliem un politiskiem apstākļiem pierobežas joslā atzinuma nobalsošanas atlikšanu liekam priekšā nobalsot aizklāti.»

(Saucieni no vietām: «Kas parakstījuši?») Parakstījuši deputāti St. Ivbulis, V. Rubulis, J. Rancans u. c. (Troksnis.) Deputāta Ozoliņa u. c. iesniegto priekšlikumu nobalsosim aizklāti. Lūdzu izdalīt zīmītes! Balsošanas kārtība: tie, kas balso par deputāta Ozoliņa u. c. iesniegto priekšlikumu — atlikt parlamentārās izmeklēšanas komisijas atzinuma nobalsošanu, lai atstāj uz zīmītēm «par»; kas balso pret, lai atstāj «pret»; kas atturas, lai atstāj «atturas». Baltas zīmītes atzīs par nederīgām. — Vai visi deputāti sapēmuši zīmītes? Vai zīmītes izpildītas? Lūdzu savākt zīmītes! — Vai visi nodevuši zīmītes? Jaunas zīmītes neviens nepieprasa. Iebildumu nav. Lūdzu saskaitīt zīmītes! — Balsošanas rezultāts: pavisam izdalītas 79 zīmītes, tikpat daudz saņemtas atpakaļ; par deputāta Ozoliņa u. c. iesniegto priekšlikumu — atlikt parlamentārās izmeklēšanas komisijas atzinuma nobalsošanu — nodotas 42 balsis, pret — 37 balsis. Priekšlikums pieņemts; komisijas atzinuma nobalsošana atlikta.

Deputāts R. Dukurs iesniedzis rakstītu paziņojumu par balsošanas motīviem. Paskaidrojumam par šo paziņojumu vārds deputātam Dukuram.

R. Dukurs (sociāldemokrāts): Godātie deputāti kungi! Jau pirms parlamentārās izmeklēšanas komisijas ziņojuma mums bija pietiekoši skaidrs, ka dažas tagadējās koalīcijas grupas ir uzstādījušas

katēgorisku prasību ministru prezidentam, lai ziņojumu polu lietā noņem no dienas kārtības. Vēl tālāk: ir uzstādīta prasība un ir piedraudēts, ja pieņems komisijas tezes, vismaz otro tezi — Latgales kristīgo partija izstāsies no koalīcijas. Mēs jau iepriekš bijām uz to sagatavoti, ka šīs komisijas ziņojums šinī Saeimā būs vērtīgs un lieks. No galīga slēdziena mums bija jāatturas, kamēr nebijām tikuši pie galīgas nobalsošanas. Tagad jūs ar balsu vairākumu faktiski esat izteikuši neuzticību komisijai, kuru jūs paši ievēlējāt. Jūs paši esat konstatējuši, ka pie tagadējā Saeimas sastāva un pie tagadējās valdības un koalīcijas jūs, pilsoņu kungi, pārpoļošanas lietā, kas llūkstes aprīnķi notiek ļoti plašos apmēros, neesat spējīgi neko darīt. Ievēlot komisiju, jūs esat maldinājuši vietējos iedzīvotājus. Cerības, ko jūs vietējiem iedzīvotājiem devāt ar šīs komisijas ievēlēšanu, jūs tagad ar šīs dienas lēmumu esat galīgi nonāvējuši. Atļaujiet man te paziņot, ka tad, kad parlamentārās izmeklēšanas komisijai iesniedza memorandu, tā iesniedzēji mutes vārdiem pateica, ka, ja Saeima nepieņems komisijas atzinumu, ja Saeima centīsies paralizēt komisijas darbību, viņiem — vietējiem iedzīvotājiem — vairs nepaliek nekādas cerības, viņiem vairs nevar būt nekāda uzticība.

Sakait, kungi, vai komisija pēc jūsu pieņemtā lēmuma vēl var turpināt savu darbību? Ja komisija to darītu, tas nozīmētu vienkāršu vietējo iedzīvotāju mānīšanu, zobošanu par viņiem; tāpēc atļaujiet mums, diviem sociāldemokrātu frakcijas pārstāvjiem, kas šinī komisijā bijām ievēlēti, iesniegt šādu paziņojumu: «Saeimas prezidijam. Paziņojam, ka sakarā ar Saeimas pieņemto lēmumu mēs neatrodam par iespējamu palikt turpmāk parlamentārās izmeklēšanas komisijā, tāpēc noliekam savus mandātus.»

Mēs varam teikt tikai vienu: ja jūs, llūkstes iedzīvotāji, gribat labot šo nenormālo stāvokli, vienīgā iespēja jums ir nākošās Saeimas vēlēšanās. Gādājiet par to, lai grozītos Saeimas sastāvs, tad grozīsies arī tā politika, kas visus šos pēdējos gadus piekopta šinī pārpoļošanas lietā. (Aplausi.)

Priekšsēdētāja biedrs **K. Pauluks**: Prezidijs liek priekšā sēdi un līdz ar to IX sesiju slēgt. Iebildumu nav? Tas pieņemts. (Sauciens no vietas: «Brauc ellē!») Saucu pie kārtības!

IX sesijā pieņemto likumu redakciju prezidijs liek priekšā uzticēt redakcijas komisijai kopā ar prezidiju. Iebildumu nav? Tas pieņemts.

Prezidija uzdevumā sniegtu pārskatu par IX sesijas darbību. IX sesijā, kas sākās š. g. 14. aprīlī, komisijas noturējušas pavisam 634 sēdes. Visvairāk sēdes noturējusi budžeta komisija — 106 sēdes. Pēc tam nāk parlamentārā izmeklēšanas komisija, kas noturējusi 81 sēdi. — IX sesijā noturētas 48 plēnārsēdes, 8 frakciju padomes sēdes un 4 prezidija sēdes. Pieņemti 60 likumi, noraidīti 2 likumi. Pieņemts 1 lēmums, iesniegti 14 jautājumi un 2 pieprasījumi. — III Saeimas laikā noturētas 123 plēnārsēdes. Pieņemti 306 likumi, noraidīti 11 likumi; pieņemti 7 lēmumi, iesniegti 109 jautājumi un 22 pieprasījumi. Darbojušās 4 parlamentārās izmeklēšanas komisijas.

Lai man atļauts, slēdzot sesiju, prezidija vārdā izteikt pateicību visiem deputātu kungiem par viņu rosīgo darbību un sevišķi par to atbalstu, ko viņi ir parādījuši prezidijam sēžu vadīšanā, ka arī vis-